

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Jozef GRIEŠ

**VYMEZENÍ PERIFERNÍCH OBLASTÍ SE ZAMĚŘENÍM
NA PERIFERIE OLOMOUCKÉHO KRAJE**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Petr KLADIVO, PhD.

Olomouc 2013

Prehlasujem, že som zadanú diplomovú prácu vypracoval samostatne pod vedením Mgr. Petra KLADIVA, PhD. a uviedol všetky literárne a elektronické zdroje, ktoré som použil.

V Olomouci dňa 9. 1. 2013

.....

Zároveň by som na tomto mieste chcel poďakovať Mgr. Petrovi KLADIVOVI, PhD. za trpezlivosť, cenné pripomienky a rady počas celej tvorby tejto diplomovej práce.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jozef GRIEŠ**
Osobní číslo: **R100198**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Vymezení periferních oblastí se zaměřením na periferie Olomouckého kraje**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem studie je vymezení periferních regionů České republiky, autor se podrobněji zaměří na problematiku Olomouckého kraje. Metodika práce bude odvozena z dostupné literatury na dané téma a přizpůsobena vlastnímu výzkumu, student se sám pokusí navrhnout ukazatele pro vymezení periferií, při jejich identifikování aplikuje metody vícerozměrné analýzy. Součástí práce bude analýza vybraných charakteristik periferií a její komparace s celorepublikovými ukazateli. Autor práci vhodně doplní kartografickými a dalšími grafickými výstupy.

Navrhovaná osnova práce:

1. Úvod, cíle práce, rešerše literatury
2. Stanovení metodiky, výběr ukazatelů
3. Aplikace vícerozměrné analýzy
4. Vymezení periferních regionů, jejich typologie
5. Charakteristiky periferních regionů
6. Periferie Olomouckého kraje
7. Diskuse výsledků, závěr
8. Anglické resumé

Práce bude vypracována v následujících kontrolovaných etapách:

kapitoly 1, 2 - listopad, prosinec 2010; kapitoly 3, 4 - jaro 2011; kapitoly 4, 5 - léto 2011; kapitoly 6-8 - podzim 2011; finalizace textové části, tvorba příloh - zima 2011, jaro 2012; odevzdání práce - duben 2012

Rozsah grafických prací:	Podle potřeb zadání
Rozsah pracovní zprávy:	20 000 - 24 000 slov
Forma zpracování diplomové práce:	tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:	viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Petr Kladivo**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **15. prosince 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2012**

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

L.S.

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 15. prosince 2010

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- FRIEDMANN, J. (1973): A theory of polarized development, in Friedmann, J. Urbanization, planning and national development, London, 41-64.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KŮHNL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení v ČSR. Univerzita Karlova v Praze.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova v Praze, 147 s.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. Geografie, 106, č. 1, s. 1-11
- JERÁBEK, M. ed. (1999): Geografická analýza pohraničí České republiky, Praha, SOÚ AV ČR.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2001): Perspektivy vývoje periferních oblastí ČR, Praha, PŘFUK.
- Kolektiv autorů (2008): Perifernost a priestorová polarizácia na území Slovenska. Geo-grafika Bratislava, 183 s.
- MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy, Geografie - Sborník ČGS 106, s. 12-24
- MARADA, M., CHROMÝ, P. (1999): Contribution to studies on peripheric regions of Czechia. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum, č. 2/I, Bratislava.
- MUSIL, J., MULLER, J. (2008a): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis, 44, č. 2, s. 321-348
- MUSIL, J., MULLER, J. (2008b): Vnitřní periferie v České republice, sociální soudržnost a sociální vyloučení. CESES, FSV UK, Praha, 52 s.
- PERLÍN, R. (1998): Typologie českého venkova. Zemědělská ekonomika, 44, č. 8, s. 349-358.
- SLEZÁK, L. (1978): Zemědělské osídlování pohraničí Českých zemí po druhé světové válce. Blok, Brno, 189 s.

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. CIELE	11
3. TEORETICKÉ PODKLADY	12
3.1. Teórie regionálneho rozvoja a ich delenie	12
3.2. Teoretické prístupy centrum – periféria	14
3.2.1. <i>Teória rastových centier a rastových osí</i>	14
3.2.2. <i>Teória kumulovaných príčin a nerovnomerného rozvoja</i>	15
3.2.3. <i>Teória polarizovaného rozvoja centrum – periféria</i>	15
3.2.4. <i>Prehľad teórií</i>	17
3.3. Rešerše prameňov	18
3.4. Periférne oblasti	22
3.4.1. <i>Teoretický prístup</i>	22
3.4.2. <i>Periférnosť prihraničných oblastí</i>	25
3.4.3. <i>Vnútorne periférie</i>	27
4. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKA	28
4.1. Vymedzenie periférie	28
4.2. Indikátory vymedzovania periférnych oblastí	29
4.3. Metódy práce s indikátormi	35
4.4. Kartografické metódy	39
4.5. Software	40
4.6. Kartografické dáta	40
4.7. Metodológia vymedzovania periférnych oblastí a výber indikátorov pre vlastnú diplomovú prácu	42
4.8. Pracovné hypotézy vymedzenia periférnych oblastí	45
5. VYMEDZENIE INDIKÁTOROV V RÁMCI OLOMOUCKÉHO KRAJA	48
5.1. Všeobecná miera hustoty zaľudnenia a vývoj systému osídlenia	48
5.2. Vekové zloženie – index staroby	48
5.3. Index zmeny počtu a pohyb obyvateľstva	50
5.4. Vzdelanostná štruktúra – index vzdelanosti	54
5.5. Miera registrovanej nezamestnanosti	55

5.6.	Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primére	56
5.7.	Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou	57
5.8.	Podiel neobývaných domov a bytov z celkového počtu trvale obývaných	58
5.9.	Počet rekreačných objektov z celkového počtu trvale obývaných objektov	59
5.10.	Intenzita bytovej výstavby	60
5.11.	Podiel poľnohospodárskej pôdy z celkovej výmery územnej jednotky	61
5.12.	Volebná účasť na voľbách do Poslaneckej snemovne parlamentu ČR	62
5.13.	Časová dostupnosť do okresných miest a do krajského mesta	62
5.14.	Podiel bytových domácností s pripojením na internet	63
6.	IDENTIFIKÁCIA PERIFÉRNÝCH OBLASTÍ OLOMOUCKÉHO KRAJA PODĽA ZVOLENEJ METODOLÓGIE	64
6.1.	Demografické periférie	67
6.2.	Ekonomické periférie	72
6.3.	Periférie bývania a bilancie poľnohospodárskej pôdy	76
6.4.	Periférie sociálneho charakteru	81
6.5.	Výsledná identifikácia periférii olomouckého kraja	87
6.6.	Komparácia výsledkov	91
7.	ZÁVER	93
8.	SUMMARY	94
9.	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	95
10.	PRÍLOHY	100

1. ÚVOD

Vymedzovanie periférnych oblastí a priestorová polarizácia spoločnosti so zameraním na periférie Olomouckého kraja sa mi stali témou pre diplomovú prácu. Námet diplomovej práce a spomínaný región záujmu ako objekt môjho skúmania z hľadiska jeho marginality bol zvolený zo súkromných príčin, citovej väzby k regiónu a z všestranných dôvodov, pri ktorých zužitkujem časť teoretických a praktických vyjadrovacích prostriedkov, nadobudnutých počas magisterského štúdia na univerzite.

Medzi najdôležitejšie a najviac vypovedajúce vyjadrovacie prostriedky v tejto práci patria kartografické a veľká časť grafických prvkov, ktoré čitateľovi ale aj nezaujatému pozorovateľovi poskytnú prehľadne, autenticky a predovšetkým objektívne a rýchle celý súbor sledovaných charakteristík.

Prakticky sa práca zaoberá faktormi a ukazovateľmi vymedzovania periférnych oblastí, použitím syntetických indikátorov pričom táto časť kvalifikačnej práce je považovaná za najdôležitejšiu.

V teoretickej časti je kladený dôraz hlavne na historické a súčasné vymedzenie prístupov k regionálnemu rozvoju, rozdelenie teórií s ohľadom na ich postupný vývoj. Najdôležitejším momentom pre vznik rozvojových teórií, sa stalo obdobie po druhej svetovej vojne s nástupom hospodárskeho pokroku. Medzi priekopníkov teoretického prístupu polarizovaného rozvoja, či teórie dominujúcej ekonomiky a za hlavného predstaviteľa tejto školy je považovaný F. Perroux. Neoddeliteľne sú s teóriami polarizácie spojené aj ďalšie mená, J. Friedmann, A. Hirschman, G. Myrdal alebo J. Boudeville. Súčasť teoretickej časti tvorí rešerše literárnych prameňov a všeobecné rozdelenie marginálnych oblastí na vnútorné a prihraničné.

Priestorovú polarizáciu sprevádza viacero skutočností a sprievodných dejov, z tohto dôvodu sa stala objektom záujmu znalcov z rozličných oblastí, hlavne teda spoločenských vied, ekonómie, ekológie a humánnej geografie. Životný priestor, v ktorom existujú ľudské bytosti je zložitým systémom čiastkových elementov. Rozmanitý existenčný priestor má za príčinu, že jeho skúmanie je vlastne nepretržitým fenoménom. Ak vyjmeme z objektu skúmania konkrétny priestor, vyskytne sa takmer okamžite na druhej strane otázka časového rozmeru, lebo tá je hlavne v sociálno-geografickej sfére relatívne pohyblivá. Zásadnou úlohou je predovšetkým vymedzenie ukazovateľov a determinácia javov a činiteľov, ktoré vplyvajú na vývoj a vymedzovanie marginálnych oblastí.

V poslednom období dochádza k odlivu obyvateľstva z územia hospodársky slabších na územia, ktoré sú na tom ekonomicky lepšie. Všetko je to zapríčinené polarizáciou

ekonomického rastu, ktorý pramení v potrebe čo najpriaznivejšieho umiestnenia ľudských činností do veľkej miery záležiacich na tom, či ich lokalizácia je pre jedinca ekonomicky zaujímavá alebo nie. Ekonomicky vývoj už od svojich počiatkov naberal nerovnomerný vývoj, dôsledkom tohto faktu sa stále častejšie stretávame s územnými disparitami, ktoré sú širokou verejnosťou zjednodušene chápané ako isté rozdiely či nesúlady v rovine regionálneho rozvoja.

2. CIELE

Všeobecným cieľom vytýčenia marginálnych oblastí je snaha o lokalizáciu takých oblastí, ktoré majú problém dosiahnuť istého stupňa demografických, spoločensko-ekonomických ukazovateľov, ktoré vymedzujú rozmanité typy marginality. Aj pri tejto príležitosti je dôležité upozorniť na skutočnosť, že činitele a ich rozmer účinnosti sú v čase dynamicky nestále. Spomedzi hlavných činiteľov, ktoré majú vplyv na pozíciu územia v systéme centrum – periféria je rozhodujúca vonkajšia a vnútorná poloha spolu so subjektívnymi a objektívnymi činiteľmi ovplyvňujúcimi samotnú územnú marginalitu.

Hlavným cieľom diplomovej práce je identifikácia marginálnych oblastí v Olomouckom kraji na základe vlastne stanovenej metodiky a následná komparácia výsledkov s prácami, v ktorých je použitá odlišná metodika. Ďalej táto štúdia pokladá za svoj cieľ na základe dostupných materiálov a dát zmapovanie súčasných najvýznamnejších periférií v kraji až do najpodrobnejšej úrovne, a to do úrovne obcí. Súčasťou primárneho cieľa je rozbor pomerov, zmien, možných východísk spoločenskej a geografickej kompaktnosti spoločnosti a vymedzenie periférnych regiónov s podrobným zameraním na problematiku marginálnych oblastí Olomouckého kraja.

Parciálnym cieľom je uvedenie do problematiky polarizácie periférnych oblastí, vývoj teoretických prístupov k problematike centrum – periféria v čase a oboznámenie s literatúrou a metódami, ktoré sa danou tematikou zaoberajú. Nemenej dôležitou súčasťou predmetu výskumu je identifikácia ukazovateľov, ktoré majú na vymedzovanie periférií podstatný vplyv.

3. TEORETICKÉ PODKLADY

3.1. Teórie regionálneho rozvoja a ich delenie

Postojov na regionálny rozvoj vznikol dosť veľký počet, pričom súbor týchto teórií vyústil v značnú koncepčnú nesúrodosť a samotné zásady, princípy sú často protichodné. Teórie regionálneho rozvoja môžeme rozdeliť viacerými spôsobmi a to v súvislosti s prijatím rôznych kritérií. Najčastejšie však bývajú delené do dvoch veľkých skupín. Prvá veľká skupina zahrňuje teórie regionálnej rovnováhy alebo tzv. *konvergentná teória*, v ktorej sa autori približujú a prikláňajú názoru vyrovnávania rozdielov medzi regiónmi, kde toto vyrovnávanie by malo byť základnou tendenciou vývoja regiónu. Na druhej strane nám tvoria názor na rozvoj regiónu teórie regionálnej nesúrodosti a nerovnováhy, tzv. *divergentné teórie*, kde ich tvorcovia a vyznávači zastávajú ten názor, že počas vývoja dochádza skôr k prehlbovaniu medziregionálnych rozdielov. Hlavným rozdielom medzi týmito skupinami je tá skutočnosť, či sa jednotlivý autor prikláňa k mechanizmom a procesom ústiacim k vyrovnávaniu rozdielov alebo opačne k procesom diferenciacie. Takmer všetci z prívržencov týchto dvoch rôznych teórií pripúšťajú existenciu dejov opačných, ktoré však považujú za nestabilné a do istej miery aj náhodné (Blažek, Uhlíř 2002).

Charakteristickým príkladom môže byť Myrdalova a Hirschmanova teória kumulatívnych príčin, pôsobiaca vo vyspelejších regiónoch a to prevažne negatívne na regióny slabšie. Spomínaná teória však nie je jednostranná a zaoberá sa aj pozitívnym pôsobením medzi regiónmi. Odlišné teórie uvažujú o jestvovaní značných medziregionálnych rozdielov v počiatkových fázach vývoja regionálneho systému, ktoré sa však v priebehu vývoja minimalizujú (Friedmann, 1973). Zatiaľ čo teória hierarchie skutočnosti predkladá vytváranie vždy iných nositeľov diferenciacie, dochádza u vývojovo nižších javov pomocou rozptylných procesov k pozvoľnému zániku medziregionálnych rozdielov (Hampl, 1988, 1998). Teórie regionálneho rozvoja majúce základ v presvedčení o pravidelnejšom či nepravidelnejšom striedaní blahobytu či rozkladu v regiónoch nazývame *epizodické*. Klasifikácia teórií na konvergentné a divergentné je o to zložitejšia čím zložitejšia je ich definícia, ktorá býva vo väčšine prípadov nejednoznačná. Ďalej klasifikáciu neľahčuje ani odlišné vnímanie časového obdobia, v ktorom by malo ku konvergencii či divergencii dôjsť. Všeobecným pravidlom je, že konvergentné teórie operujú s omnoho väčšími časovými obzormi než divergentné teórie.

Trochu odlišnú kategorizáciu teórií regionálneho rozvoja na základe konštrukcie, a síce teórie členenia na induktívny a deduktívny prístup, ktoré sú vo veľkej väčšine teórií spojované a ďalej kombinované, zdôrazňujúce na jednej strane záujem oproti ponuke. Význam vzniku tohto druhého delenia je predovšetkým pri vytváraní riadiacich nástrojov, vrátane pojatia vnímania regionálnej politiky (Havlíček, Chromý 2001).

Aj napriek tomu, že rozdelenie regionálnych teórií na konvergentné a divergentné je dosť všeobecné, môžeme súhlasiť s názorom že sa jedná do určitej miery o delenie základné. V priebehu 20. storočia prechádzal názor na to, či regionálny vývoj smeruje k rovnováhe alebo naopak značnými obmenami, ktoré súviseli so všeobecnejšou debatou o úlohe štátu a štátneho vplyvu v spoločnosti. Tieto zásadné otázky mali nemalý podiel na chápanie regionálnej politiky v daných obdobiach.

Prehľad názorového vývoja a prístupov na úlohu štátu v ekonomickej a sociálnej sfére, ako aj implikáciu teórií regionálneho rozvoja s približnou časovou orientáciou môžeme rozdeliť na jednotlivé etapy takto:

- *neoklasický* všeobecný prístup (1920 – 1940) – mal podstatu v teórii regionálnej rovnováhy, kde bola za základný koncept uvažovaná mobilita pracovnej sily, pracujúci za prácou,
- *keynesiánsky* všeobecný prístup (1950 – 1975) – podstata v teórii regionálnej nerovnováhy, prostriedky napomáhajúce prílivu kapitálu z privátneho a verejného sektoru do slabších regiónov, investičné dotácie, práca za robotníkmi,
- *neomarxistický* všeobecný prístup (1970 – 1985) – prevažujúca teória regionálnej nerovnováhy, neformulované návrhy na opatrenia, účinná politika v niektorých socialistických krajinách ako napríklad v ČSSR, otázka straty ekonomickej produktivity a konkurencieschopnosti štátneho celku,
- *neoliberálny* všeobecný prístup (1975 -) – základ v teórii rovnováhy i nerovnováhy, decentralizácia kompetencií, pomoc malým a stredným podnikateľom, podpora miestnej iniciatívy,
- *inštitucionálny* všeobecný prístup (1980 -) – podstata tvorená teóriou regionálnej nerovnováhy ako napríklad industrializované územie a učiace sa územie, dôležitú úlohu zohrávajú inovácie a spolupráca, podpora malých a stredných firiem (upravené podľa Halás, Hurbánek 2008).

3.2. Teoretické prístupy jadro – periféria, polarizačné teórie

O teórii centra a jeho zázemia začíname uvažovať až s nástupom *Keynesiánskeho* obdobia chápania ekonomiky, ktoré prevažovalo desiatky rokov po skončení druhej svetovej vojny spomínaného v kapitole teórií regionálneho rozvoja a ich delenia. V tejto teórii sa stretávame s rastúcim záujmom po tovare, ktorý je produkováný v danom regióne a stal sa hlavným znakom spomínaného obdobia. Základom regionálneho rozvoja bola takzvaná tržná nerovnováha a rozsah záujmu po tovare z regiónu v iných regiónoch, takže dôležitý bol z tohto hľadiska vývoz. Vzniknuté teórie regionálneho rozvoja, ktorých zrod sa datuje do tohto obdobia a zdôrazňujú skúmanie stránky dopytu po tovare zaradujeme do kategórie centrum – periféria (Blažek, Uhlíř 2002).

Nie len v regionálnom rozvoji, ale aj v regionálnom výskume sa teória, s ktorou prišiel John Maynard Keynes stala istou primárnou koncepciou riešenia rozvoja. Za dôležitý prínos Keynesa pre regionálny výskum bolo považované zaradenie výrazu *multiplikátor*, čo znamenalo nasledujúcu reakciu národného hospodárstva na istý podnet. Podstata tohto pojmu je založená na uvedomení si, že všetky výdaje na strane jednej sú zároveň príjmami na strane druhej a taktiež, že so zvyšovaním výnosov rastie zároveň aj spotreba. Takýto jav potom nazývame multiplikačný efekt kladnej vratnej väzby. O multiplikačnom efekte hovoríme nie len v oblasti ekonomickej, ale odvodzujúc od previazanosti oblastí tak dochádza aj k zmenám v sfére zamestnanosti. Pojem a koncepcia multiplikátoru sa neskôr ukázali byť ako kľúčové pre ďalšie modely regionálneho rozvoja (Armstrong a Taylor, 1993).

3.2.1. Teória rastových centier a rastových osí

Jedná sa vlastne o prehĺbenie a rozšírenie teórie F. Perrouxa, ktorej autorom bol predovšetkým *J. Boudeville*, pričom využíval znalosti teórie centrálnych miest. Docielil tak vlastnej teórie, ktorú nazval *teória rastových centier a rastových osí*. Spleť intenzívnych a navzájom prepojených odvetví zoskupených okolo hnacieho odvetvia pokladal sa rastové stredisko. Rovnako ako Perroux uvažuje o hlavných odvetviach, ktoré popisuje ako také hnacie odvetvia, v ktorých zvýšenie produkcie podmieňuje ešte viditeľnejšie zintenzívnenie výroby v hnaných odvetviach (Blažek, Uhlíř 2002). Existoval však predpoklad, že v regiónoch s lokalizáciou hnacích odvetví, budú vďaka očakávaným častým kontaktom spoločností hnacích odvetví s ostatnými spoločnosťami z okolia dobre profitovať aj iné spoločnosti. Ako ďalšie aparáty s cieľom rozvoja centier rastu vyčleňuje interné úspory, z ktorých za najdôležitejšie považuje organizačné inovácie, inovácie výrobného procesu a ďalej externé úspory pri používaní kolektívnej

infraštruktúry, otázky zamestnanosti a podobne s cieľom zníženia výdajov a tým pádom vedúce k zvýšeniu príležitosti rozvoja do ďalších odvetví. Ako hnacie odvetvie bol pokladaný automobilový priemysel (Boudeville, 1966).

3.2.2. Teória kumulovaných príčin a nerovnomerného rozvoja

Základom týchto teórií, ktorých autormi sú **G. Myrdal** a **A. Hirschman** je zavedenie interakcií uprostred regiónov a ich následné rozdelenie medzi dva hlavné protipólne efekty, ktorými jadro ovplyvňuje rozvoj periférie. Zatiaľ čo Myrdal uvažuje o efektoch majúcich charakter *rozširujúci* alebo *sťahujúci*, o takzvaných *preskakujúcich* a *polarizačných* efektoch uvažuje Hirschman. Všetky aparáty smerujúce k priestorovému zvyšovaniu rozvojových podnetov v sebe zahrnujú efekty *rozširujúce* alebo *preskakujúce*. Majú schopnosť prenášať kladné podnety do okolitých regiónov z čoho potom následne vyplýva ich priestorové rozšírenie. Sťahujúce spolu s polarizačnými efektmi sú na rozdiel od predchádzajúcich také podnety, vďaka ktorým sa do okolitých regiónov preniesie záporný efekt. O celkovom kladnom či zápornom efekte rozhoduje pomer medzi týmito dvoma efektmi. Prevalu kladných efektov očakával hlavne Hirschman. Na druhej strane Myrdal predpokladal existenciu pretrvávajúcich záporných efektov, po ktorých nasleduje zväčšovanie nerovnováhy, takže tržný aparát nevedie k vyrovnávaniu, ale naopak ma za následok posilňovanie rozdielov medzi regiónmi. Myrdal ešte na záver odporúča pre tie zeme, ktoré radíme medzi rozvojové na istú dobu ústredne plánovanú ekonomiku. Cieľom regionálnej politiky by malo byť podľa úsudku Myrdala a Hirschmana vplyvanie proti polarizačným intenzitám a smerovanie k vymazaniu rozvojových rozdielov. Zjednodušene ide teda o posilnenie efektov vyrovnávacích so zámerom zablokovania polarizačných podnetov (Kochová, 2010).

3.2.3. Teória polarizovaného rozvoja jadro - periféria

Tvorcom tejto teórie, ktorá je voľným pokračovaním teórie nerovnomerného rozvoja, vypracoval **John Friedmann**, v ktorej zároveň zaviedol pojem *jadro – periféria*. Základným východiskom jeho úvah sa mu stali motívy asymetrického rozdelenia moci v ekonomike a v spoločnosti, čo má za následok vytvorenie takých podmienok pre vzájomné vzťahy, ktoré sú prospešnejšie práve pre jadro. Za základný znak, ktorý rozlišuje regióny jadra a periférie je považovaná *miera ich autonómie*, ináč tiež závislosť na iných regiónoch. Ďalším typickým rysom jadra je mimo značného stupňa nezávislosti podľa Friedmanna schopnosť tvorby inovácií. Snaží sa o utriedenie

hromadných aparátov, za pomoci ktorých dochádza k následnému upevňovaniu dominancie jadra nad perifériou (Blažek, Uhlíř 2002). Diferencuje skupinu šiestich efektov:

- *efekt dominancie* alebo permanentné oslabovanie periférneho regiónu pri vzniku záporných spätných efektov,
- *informačný efekt*, vychádzajúci z veľkej hustoty ekonomických a sociálnych vzťahov v urbanizovanom centre,
- *psychologický efekt*, ktorý vytvára priaznivé podmienky umožňujúce vznik ďalších inovácií v rámci jadra,
- *modernizačný efekt*, s cieľom pohotovejšej adaptácie na budúce zmeny prostredníctvom inovácií,
- *efekt väzieb*, zapríčiňuje pripojovanie ďalších oblastí k inovačnému procesu,
- *výrobný efekt*, znižovanie výdajov pri zvýšených vonkajších úsporách.

Celkový dopad všetkých týchto efektov pozorujeme hlavne v napätí medzi jadrom a perifériou. Napätie, ktoré takto vzniklo Friedmann odporúča riešiť obmedzenou decentralizáciou ale s tým, že je v pozornosti jadra, aby následné posilnenie kladných efektov na periférii bolo nasledované budúcou význačnou decentralizáciou moci, čo by koniec koncu mohlo znamenať až vznik nového jadra. Aj napriek tomu majú obojstranné vzťahy jadro periféria nepravidelnú povahu. V budúcnosti však nie je vylúčené, že vládnuce a spoločenské štruktúry jadra v nejakom okamihu vplytvajú svoje možnosti ku kreatívnej zmene a klesnú do pozície periférneho regiónu voči novovzniknutému jadru, ktorého vzniku predtým dopomohli

Postavenie jadra v sídelnej štruktúre môže mať v určitých sférach oproti ostatným regiónom odlišný charakter. Daný región sa v tom prípade môže podriaďovať jadrám vyššej hierarchickej úrovne, ale zároveň plniť úlohu centra pre iné regióny. Vzájomné interakcie dvoch centier zhruba rovnakej hierarchickej úrovne naberú na značnej intenzite a budú dokonca vyrovnanejšie než v prípade jadro – periféria. Pre prehľbovanie a šírenie interakcií, vzťahov medzi jednotlivými regiónmi je podľa Friedmanna nevyhnutná aspoň parciálna analógia v systémových a behaviorálnych charakteristikách (Blažek, Uhlíř 2002).

Zmieňovaný model jadro – periféria pokladal Friedmann za nasledujúci druhý stupeň vývoja priestorovej ekonomiky, ktorej vývoj rozčlenil do štyroch fáz:

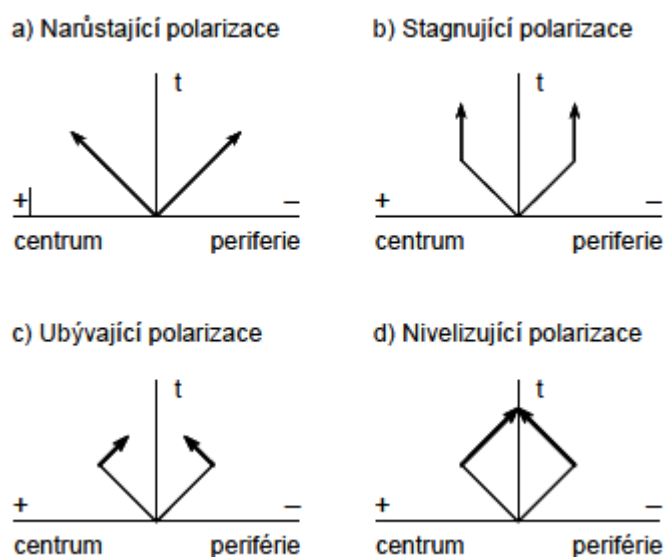
- preindustriálna spoločnosť s ostrovčekmi ekonomických aktivít,
- jadro – periféria
- rozptýlenie ekonomickej aktivity a určitých riadiacich funkcií do periférie
- integrovaná ekonomika s prevládajúcimi vzťahmi obojstrannej závislosti medzi viac menej rozvinutými oblasťami

Počiatkové dve etapy pokladal autor za dôležité pre vytvorenie polarizácie jadro – periféria a nevyhnutné k ďalšiemu rozvoju. V momente dosiahnutia istého vývojového stupňa by sa už pretrvávanie jednostranne zameranej, polarizovanej regionálnej štruktúry mohlo stať nefunkčné z čoho vyplýva nutné zintenzívnenie pozitívnej väzby jadra na perifériu a zredukovanie závislosti periférie na jadre. Z pozície zamerania regionálnej politiky odporučil Friedmann, že pre urýchlený rast v periférnych oblastiach je dôležité vytvorenie vhodného systému mestských regiónov majúcich početné lokalizačné prednosti. Friedmann vo svojej teórii rozšíril Christallerov model zvýšením pozornosti na úlohu skladby, štruktúry a behaviorálnych vlastností a tvrdil, že hospodárske napredovanie celej krajiny môže byť posilnené vývojom stupňovitého systému miest a ich funkčných regiónov, ktorý potom vytvorí základné konštrukčné prvky pomerne značne integrovaného a relatívne vyrovnaného systému. Všeobecná teória polarizovaného rozvoja je dôležitá hlavne preto, že na rozdiel od Perrouxovej čisto ekonomickej teórii vyzdvihuje význam orgánových štruktúr a behaviorálnych činiteľov dôležitých k regionálnemu rozvoju a vo veľkej miere používa koncepciu autority a podriadenosti. Zobrazenie vplyvu a autority je v silne zreteľnom štrukturalistickom prístupe regionálneho rozvoja. Obdobne ako aj v iných teóriách Friedmann predvídavo predstavuje určitú potrebu zmien polarizovaných vzťahov medzi jadrom a perifériou, lenže ďalej už neuvádza ako presne týchto zmien docieľiť (Blažek, Uhlíř 2002).

3.2.4. *Prehľad teórii*

Teoretické prístupy kategórie jadro – periféria sa vyznačujú niekoľkými hlavnými znakmi. Obzvlášť pokladajú regionálny rast za nerovnomerný dej, vyzdvihujú dôležitosť rôznorodých odvetví, z ktorých je pre hospodársky rast kľúčový export a nemenej významnú úlohu pre rozvoj zohráva dopyt. Predpokladom rozdielov medzi týmito modelmi je prítomnosť nerovnomernosti hospodárskeho rozvoja, kde absolútne

odstránenie nerovnomernosti nie je ani realizovateľné a ani žiadané, pretože hlavne jestvovanie nerovnováhy je nevyhnutné k ďalšiemu rozvoju. Modely jadro – periféria operujú so vzťahmi jadro proti periférii, aj keď v realite sú medzi regiónmi, ak by sme uvažovali o dvoch definičných znakoch uvádzaných Friedmannom, ktoré sú miera samosprávy a miera produkcie inovácií. Je však možné povedať, že vymedzené koncepty jadro a periféria prezentujú vlastne dokonalý typ regiónu, ktoré by sme v súčasnosti v rozvinutých krajinách hľadali len ťažko. Takéto tvrdenie sa ale dotýka obzvlášť pojmu periféria, pretože v majorite krajín môžeme jadro približne zhodnúť s hlavným mestom. Zmieňované pojatia humánne geografického regiónu, za región rôznorodý skladajúci sa z centra a zo zázemia, upozorňujú na značnú diferenciaciu vo vnútri jadra a periférie. Definovanie jadier, ale predovšetkým periférií môže prebiehať v rôznych vrstvách a podľa rozmanitých kritérií rozdielne. Teórie kategórie jadro – periféria v sebe zahŕňajú myšlienku víťazov a porazených, čo takisto podceňuje príležitosť spoločnej prospešnej spolupráce na základe porovnávacích výhod (Blažek, Uhlíř 2002).

Obr. 1: Abstraktné vývojové typy polarizácie priestoru: centrum – periféria (Havlíček, Chromý, 2001)

3.3. Rešerše prameňov

Riešením úloh spojených s vymedzovaním periférnych oblastí, porovnávaním vlastností ich obyvateľov, alebo možností rozvoja spomínaných oblastí sa autori za posledné krátke obdobie v rámci českej sociálnej geografie zaoberajú celkom často (Chromý, Janů 2003). Oblasti českého pohraničia sú považované za skladanku

pohraničných periférií a pohraničných stykových oblastí (Havlíček, 2005). Oblasťou periférií a spojitostami so začlenením periférií do súvislosti cezhraničnej spolupráce sa zaoberá (Halás, 2008). Vytyčovali a porovnávali sa tiež vnútorné periférie (Marada, 2001) alebo postupný vývin periférií v hraničných oblastiach jednotlivých krajov a taktiež príslušná spoločenská exklúzia (Musil, Müller 2008) ako sociálny proces, z ktorého vyplýva, že určití jednotlivci „*sú obyvateľmi danej spoločnosti, ale z dôvodov, ktoré nemajú sami pod kontrolou, sa nemôžu podieľať na bežných aktivitách, ku ktorým by ich oprávňovala ich príslušnosť a na ktoré si nárokujú.*“ (Mareš, 2006b). Periférne modely českého vidieku vytyčujú (Perlín, Kučerová, Kučera 2010) „*kde postupnou zmenou relatívnej geografickej polohy a prehlbujúcou sa diferenciáciou sídelného systému spojenou s hierarchizáciou dochádza aj v pôvodne relatívne homogénnej skupine vidieckych obcí k ich diferenciácii a to jak z hľadiska štruktúry obyvateľstva a ich činností, ktoré sa v jednotlivých vidieckych obciach realizujú, tak z hľadiska ich rozvojových možností.*“ (Hampl, 1998).

Medzi primárne znaky postavenia základných sídelných jednotiek v štruktúre osídlenia a činitele, ktoré majú vplyv na rozvoj obcí sa vo všeobecnosti považujú ich veľkosť a geografická poloha. Veľkosť obce sa udáva jednoducho len ako počet obyvateľov (Musil, Müller 2008) alebo ako zložená kombinácia z ponuky počtu pracovných príležitostí či rozdelení ekonomických sfér (Hampl, 2005). Geografická poloha čoby indikátor relatívnej pozície oproti regionálnym centrom vyššieho stupňa vznikla z kombinácie zvislej stupňovitej štruktúry systému osídlenia a z priestorového usporiadania ich súčastí. Dá sa predpokladať, že tento spomínaný činiteľ geografickej polohy sa neprejaví len pri charakteristikách vidieckych obcí, ale aj v obciach ktoré majú rozdielnu dostupnosť a vzdialenosť oproti regionálnym centrom. Existuje domnienka, podľa ktorej sa budú pri charakteristike zloženia vidieckych obcí brať v úvahu činitele už skôr spomínanej veľkosti obce a zároveň ich geografické umiestnenie, na ktorých dôležitosť poukázal okrem iného (Hampl, 2005), ktorého myšlienky ďalej rozvinula (Chabičovská, 2008), pričom obaja tvorcovia týchto myšlienok pozorovali regionálne rozličnosti v celej sústave osídlenia. O existencii a zmysle rozvojových osí, ich zložitosti s ktorou sa vymedzujú uvažovali (Blažek, Uhlíř 2002). Presne táto neurčitost' a zložitost' vytyčovania rozvojových ťažísk vidieckeho priestoru ako prepojenie určitých smerov rozvoja v socioeconomickej štruktúre upozorňuje na nevyhnutnosť nezávislého hodnotenia vidieckych oblastí a poukazuje na rôznorodosť vidieku (Perlín, Kučerová, Kučera 2010).

Otázka existencie disparít a ich vplyv pre ďalšiu existenciu spoločnosti je základným problémom rozvoja regiónov. Vznik disparít sa síce podľa vedeckej odbornosti hodnotí ako dôležitý impulz sociálneho vývoja a je predpokladom tvorby kompaktnějších foriem regiónov a spoločenskej deľby práce (Hampl 1998; Hampl a kol. 2001), ich vznik nebol ešte doposiaľ vhodne vysvetlený. A to aj s ohľadom na skutočnosť, že existovali a existujú pokusy vytvorenia jednotných štruktúr hodnotenia primárnych činiteľov, pôvodcov, dôvodov, spojitostí a aparátov regionálneho rozvoja už desiatky rokov (Blažek, Hampl 2009; Blažek Uhlíř 2002; Havlíček, Chromý 2001). Ako nový fenomén prichádzajú do centra pozornosti otázky kontinuálneho mnohoročného vývoja polarizácie priestoru, znalosti aparátov vývinu a interných previazaností rozvoja periférií. Dôležitá pre rozvoj periférií je aj naďalej zmieňovaná pozícia v rámci sídelnej štruktúry a oslabovanie ekonomických prvkov ich vývoja, čo je zjavné z doterajších výskumov polarizácie priestoru Česka (Havlíček, Chromý, Jančák Marada 2005, 2008). Na tomto mieste sa prisudzuje dôležitosť prvkom humánnym a spoločenským (Chromý, Kučerová, Kučera 2009; Havlíček, Hupková 2008) a nemenej je tomu tak aj pri významných prvkoch ľudskej a kultúrnej hodnoty v regióne (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Rozhodujúcim faktorom pri rozvoji regiónov s nízkou kapacitou rozvojového kapitálu je ľudský úsudok postavený na osobných záujmoch a princípoch, ale aj činnosť lokálnych a oblastných spoločenstiev majúca rozvojový charakter. V tomto zmysle narastá na význame posúdenie spojitosti a spolupatričnosti miestnych obyvateľov s územím v ktorom žijú. Ďalšie rozborby by z tohto dôvodu mali byť nasmerované okrem iného k pozorovaniu zmien pri sledovaní rôznorodosti územných spoločenstiev, účastníkov, činiteľov územného rozvoja a k rozborom ich hodnotiacich názorov s cieľom začlenenia periférií v regionálnej štruktúre. Hodnota ľudského a spoločenského potenciálu je považovaná za kľúčový činiteľ, ktorý spôsobuje nerovnomernosť v rozvoji regiónov na úrovni jadra a periférie. Aj napriek tomu má ľudský a spoločenský potenciál len limitovanú fyzicko-geografickú povahu a priestorovému rozsahu sa doposiaľ v súčasnej domácej geografii pripisoval len malý záujem (Musil, Müller 2008a).

Oblasť spoločenského potenciálu na všeobecnej úrovni celkom dôkladne v predchádzajúcich štúdiách rozobrali. Pohyblivú štruktúru sociálneho potenciálu usmerňuje subjektívne chovanie jednotlivcov. Z percepcie sociálneho kapitálu alebo uskutočnenia jasných zámerov sa dá pohyblivá štruktúra chápať aj ako skupinový zdroj (Havlíček, 2007). Aj napriek tomu, že bolo zaznamenaných už mnoho príkladov neefektívneho využitia spoločenského potenciálu, stále ho považujeme hlavne za kladnú

hodnotu a činiteľa rozvoja. Rozmiestnenie a výskyt humánneho a spoločenského potenciálu u nás identifikovali a vyskúmali jeho autori na základe extenzívnych údajov (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). Výskum sa odohrával za územné jednotky poverených obecných úradov, ktoré reprezentovali stredné hodnoty údajov za jednotlivé obce spadajúce do zmieňovaného obvodu povereného obecného úradu. Táto veľkosť územných jednotiek bola zvolená z dôvodu vyhovujúcej vypovedajúcej dispozície z pohľadu územného členenia, pretože dáta získavané za jednotlivé obce alebo za vyššie územné jednotky pôsobia už dosť zovšeobecnene. Možnosť získania indikátorov s vypovedajúcou schopnosťou o územnom členení humánneho a spoločenského potenciálu je však pomerne nízka a preto boli pre tento výskum použité údaje na základe hodnotenia vzdelanosti, miestnej politickej situácie odzrkadlenej rozdelením množstva uchádzačov do lokálnych volieb na počet voľných zastupiteľských pozícií a ďalej na základe volebnej spoluúčasti v miestnych voľbách. Výskumom bolo spozorované, že územné rozdelenie ukazovateľa vzdelanosti v jeho základe kopíruje teóriu jadro – periféria. Centrum je teda považované za nositeľa inovácií a za ohnisko sústreďujúce výkonné úlohy čo sa týka spoločného a privátneho sektoru. Preto sa v jadre prirodzene sústreďuje populácia s najlepším vzdelanostným ukazovateľom pričom hodnota tohto spomínaného ukazovateľa so zvyšujúcou sa vzdialenosťou od centra a to hlavne od centra regionálneho klesá. Čo sa týka miestnej politickej situácie bola zistená jej vyššia angažovanosť v priestoroch pohraničia. Z hľadiska priestorovej odlišnosti volebnej participácie sa iniciatívnejšie zdá byť obyvateľstvo vnútorných periférií, takzvaných vidieckych oblastí (Jančák, Chromý 2010).

Na základe predchádzajúcich zistení, sa môžeme domnievať že extenzívne údaje preukážu priestorovú odlišnosť spoločenského potenciálu v daných českých perifériách a to jak v skupine dosídlených, tak v skupine nedosídlených (Chromý 2000). Okrem toho sa môžeme domnievať, že pre priestorovú odlišnosť spoločenského potenciálu je rozhodujúca fyzicko-geografická poloha územia a predovšetkým potom pozícia oproti regionálnym centrá. Pri pohľade na priamy súvis kvality spoločenského a humánneho potenciálu, ktorý ešte nebol doteraz preukázaný sa dá predpokladať aj jeho nepreukázateľnosť v sledovaných územiach (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2010).

3.4. Periférne oblasti

3.4.1. Teoretický prístup

Významom tejto práce je vymedzovanie periférnych oblastí, preto je všeobecná definícia pojmu periférna oblasť dôležitá. Vo všeobecnosti sa označenie periféria používa pre okrajovú, postrannú časť krajiny či regiónu. Spomínané odľahčenie definície periférnej oblasti je pre vedu nepostačujúce a nie celkom trefné, z dôvodu nabitia dojmu čisto geometrického vytyčovania periférie. Značne výstižnejšia definícia periférnej oblasti vychádza z tvrdenia o tom, že takto zmieňované územia sú výsledkom nepravidelného vývinu spoločnosti, a že „*periféria je územím nedostatočnej integrácie do štruktúr, procesov a systémov dominujúcich v danom čase a mieste a postihuje aj významného činiteľa spojitosti medzi centrom a perifériou, pričom počiatky periférnosti sú v neustálom dlhom a zložitom vývoji*“ (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005). Periférnym územím môžeme označiť oblasť, ktorá je príznačná nižším ukazovateľom osídlenia, nevýznamným nárastom a počtom ekonomických aktivít, nižším počtom školských zariadení a priam zanedbateľnou kriminalitou, kde takto vymedzené oblasti ležia mnohokrát ďaleko od svojich regionálnych centier. Pojem periféria môžeme chápať vo viacerých úrovniach, ako bežný popis oblasti ťažko dostupnej a v značnej vzdialenosti od jadra alebo ako funkčne zasiahnuté industriálne oblasti (Marada, 2001).

Z princípov teórie centrum – periféria vyplýva vytýčenie periférnej oblasti ako útvaru ovládaného, s nepatrnou eventualitou rozhodovať o sebe. Všeobecným záujmom vytýčenia okrajových oblastí je definovanie takých oblastí, ktoré nedosahujú istý stupeň humanitno-geografických a mestotvorných vzťahov, kde rozličné činitele predurčujúce periférnosť indikujú rozmanité typy periférnosti s nevyhnutnosťou zdôraznenia premenlivosti činiteľov a sily ich dosahu v rôznom období. Spomedzi základných činiteľov predurčujúcich úlohu územia v polarizovanej oblasti centrum – periféria, môžeme vybrať hlavne vonkajšiu a vnútornú pozíciu územia a zároveň aj formálne a individuálne činitele predurčujúce skutočnú periférnosť. Z pohľadu formálnej skutočnosti nachádzame širokú škálu činiteľov periférnosti, z ktorých sa skoro žiadne nenachádzajú v čistej podobe, ale ako spleť interných spojitostí a vplyvov. (Havlíček, 2005). Na podklade rozličných činiteľov môžeme determinovať viacero typov periférie rozdelených podľa výsledkov zložitých interných spojitostí:

- *fyzicko-geografická*, dôležitosť zohráva členitosť povrchu, podnebie a nadmorská výška, atd.,
- *geometrická*, v zmysle vzdialenosti od jadra regiónu, geografickej polohy, atd.,

- *ekonomická*, neoddeliteľnou súčasťou je hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa, miera nezamestnanosti, priemerná mzda na území,
- *sociálne – demografická*, miera vzdelania, priemerný vek a pohlavie, atd.,
- *ekologická*, faktorom je úroveň znečistenia životného prostredia, devastácia lesných porastov, znižovanie alebo strata biodiverzity, atd.,
- *kultúrna*, základ tvorí národne či miestne cítenie identity, zvyky, tradície, atd.,
- *náboženská*,
- *politická*, určená na základe miery nezávislosti, závislosti, administratívnom usporiadaní, atd. (upravené podľa Havlíček 2005).

Rozborom vzťahov medzi jadrom a perifériou sa dostávame až k hlavným humanitno-geografickým a regionálnym otázkam výskumu. Sú dosť premenlivé a môžu byť skúmané v niekoľkých postupných hladinách. Preto je možné rozdeliť periférie na základe mierky, to jest na základe hierarchických úrovní do trojice hlavných tried:

- Globálna a nadnárodná úroveň (makroúroveň)
  - pozícia štátov, čiže súbor štátov v rámci sveta
  - pozícia štátov, čiže súbor štátov v rámci kontinentov
  - pozícia „priestorovo rozmernejších“ regiónov v rámci kontinentov
- Regionálna úroveň (mezoúroveň)
  - pozícia regiónov v rámci štátov
  - pozícia mikroregiónov v rámci „priestorovo rozmernejších“ regiónov
- Lokálna úroveň (mikroúroveň)
  - pozícia obcí v rámci regiónov alebo mikroregiónov
  - pozícia zón v rámci intraurbánnych a intrarurálnych štruktúr, (upravené podľa Halás 2008).

Ďalším možným spôsobom vymedzenia periférnych regiónov, je ich rozdelenie na *báze priestorových interakcií*, kde je kľúčová definícia centra a vzťah centrum - periféria a na *báze relevantných ukazovateľov* získaných pomocou kvantitatívneho a kvalitatívneho rozboru informácií (Halás, 2008).

Vytyčovanie periférii nie je vec permanentná, ale ide o jav v čase sa neustále meniaci. Musíme si však uvedomiť vplyv dvoch rozličných politicko-ekonomických režimov, počas ktorých sa u nás proces tvorby periférií uskutočňoval. V rámci určitých

krajov sa rodili územia vo vnútrozemí, ktoré sa skladali z menších periférnych zón, občas priamo nadväzujúcich na subregionálnu pozíciu okresného mesta (Musil, Müller 2008). Celkovo sa dá povedať, že prítomnosť fyzicko-geografických činiteľov, z ktorých veľkú dôležitosť zohráva členitosť zemského povrchu, podnebie, nadmorská výška a umiestnenie prírodných zdrojov bola počiatočným činiteľom, ktorý mal vplyv na rozmiestnenie regiónov periférnych a centrálnych. Postupom času však začali prevažovať spoločenské a ekonomické činitele (Marada, 2001).

Periférie sa dajú následne deliť podľa veľkosti, intenzity či rozmeru na *silné*, *stredné* a *výrazné*. Príkladom spomenutého delenia a akýmsi základným činiteľom môže byť dostupnosť centra. Na obyvateľov periférií je vďaka rozličnej polohe kladená rôzna dostupnosťná náročnosť do centra. Prístupnosť územia sa dá charakterizovať viacerými spôsobmi, ale dôležitý je individuálny výber každého autora, ktoré vlastnosti si na jeho vymedzenie zvolí. Stále však pretrvávajú dominancia pevného *vzdialenostného meradla* vyjadreného v kilometroch. Okrem dištančného kritéria sa dostupnosť do centra vyjadruje pomocou vynaložených nákladov na dopravu, čiže *finančná náročnosť* a nemenej dôležitou je náročnosť *dostupnosti časová*. V poslednom spomenutom prípade je dostupnosť braná za sústavu dvoch kritérií, ktorými sú časová dostupnosť a početnosť spojov verejnej prepravy, indikujúca náročnosť prístupnosti dopravnými prostriedkami zo strediska POÚ do regionálneho centra, do ktorého podľa správneho usporiadania prináležia (Čermák, 2005).

V súčasnosti sa do popredia výskumu periférnych oblastí čoraz výraznejšie predierajú novodobé činitele, z ktorých najpodstatnejší je vplyv informačných komunikačných technológií. Vo svete býva spomínaný činiteľ považovaný za prevratnú záležitosť, ktorá môže vplývať aj na spôsoby vytyčovania periférnych oblastí. Vyrovňovanie rozdielov medzi jednotlivými regiónmi nabera tým pádom iných rozmerov, kde prekonávanie geografických bariér prestáva byť prostredníctvom hlavne internetu limitujúcim faktorom. Mnohé teórie potvrdzujú, že výrazné rozdiely medzi centrom a perifériou sa za krátku dobu stanú históriou. V teoretickej rovine sa účinok informačných a komunikačných technológií pomenováva ako priaznivá deformácia územia. Samotná vzdialenosť bude však naďalej zohrávať svoju úlohu. Nerovnosti medzi centrom a perifériou celkom určite neprestanú existovať, ale novodobé technológie im len poskytujú porovnateľné možnosti na rozvoj. Skutočnosť, že nie je možné vždy prekonať geografické podmienky informačnými technológiami je zjavná. Veľkou výhodou pre vidiek a periférne oblasti je ľudský potenciál a spoločenský rozmer, vďaka ktorému majú do budúcnosti otvorenú, a ktorý môžu oproti centrá

a mestám predávať ďalším generáciám. Preto sa bude musieť vyvinúť značný záujem pri rozvoji periférnych oblastí na spoločenské a kultúrne zdroje, spoluprácu medzi rozvojovými a záujmovými organizáciami, rýchlosť implementácie inovačných procesov a podobne (Havlíček 2010)

3.4.2. Periférnosť prihraničných oblastí

Jednou zo základných vlastností každého štátu je jeho štátne územie, ktoré býva ohraničené štátnou hranicou. Poloha periférnych oblastí v okolí pohraničia býva najčastejšie lokalizovaná nielen u nás, ale aj v ostatných okolitých krajinách z čoho rezultujú pomerne silné periférne vlastnosti oblastí. V rámci výskumu periférnych oblastí pohraničia Českej republiky sa môžeme vo všeobecnej rovine stotožniť s vytýčením určitých špecifických znakov týchto území:

- periférnosť lokalizácie vzhľadom v centru,
- charakteristické fyzicko-geografické podmienky, pričom prevažujú územia s vyššími nadmorskými výškami,
- sociálne-kultúrna nesúvislosť spôsobená historickým vývojom, odsunom českých Nemcov a nasledujúce osídľovanie pohraničia po druhej svetovej vojne (upravené podľa Jeřábek 1999).

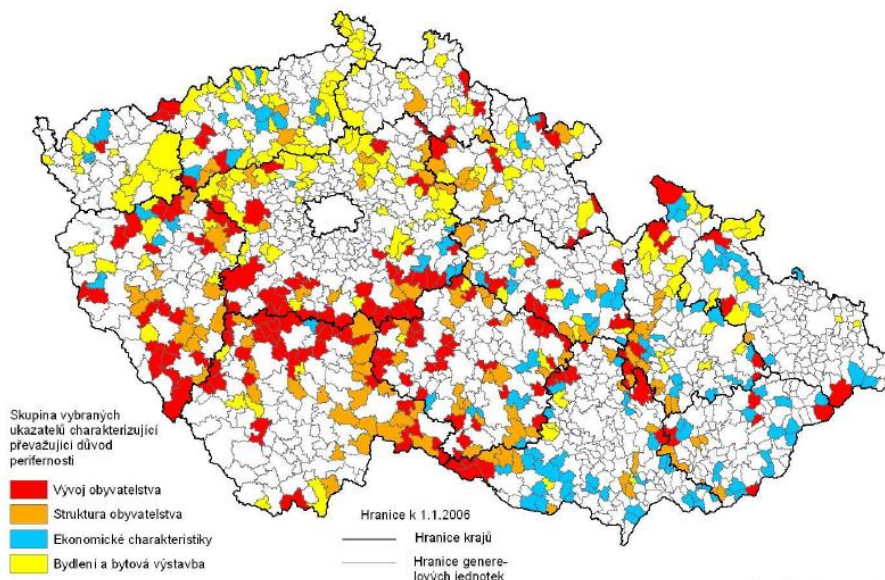
Zjavná rozdielnosť prihraničných oblastí vychádza z previazanosti nasledujúcich zložiek :

- spoločenského zloženia územia vrátane demografickej situácie,
- odvetvovej štruktúry hospodárskych možností územia a prírodného potenciálu,
- opodstatnenie historického vývoja,
- ukazovateľa sociálnych ťažkostí
- výmeny obyvateľstva odsunom českých Nemcov a následné osídľovanie periférnych oblastí,
- diferenciacie spoločenského zloženia obyvateľstva v prihraničných oblastiach (upravené podľa Jeřábek 1999).

Rozmiestnenie území v okolí štátnej hranice¹ v novodobej českej histórii priam predpovedalo a vzbudzovalo k samotnej periferizácii. V povojnovej republike, keď došlo k násilnému transferu českých Nemcov, kolektivizácii poľnohospodárstva a znárodneniu priemyslu boli prihraničné oblasti odsúdené k podlomeniu životaschopnosti prostredníctvom neradostného demografického, hospodárskeho a ekologického vývoja. Na popud týchto udalostí vznikol na počiatku päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia zámer, ktorý podnietil potrebu osídlenia prihraničných území vznikom takzvaného nového pohraničia tvoreného vtedajšími okresmi za účelom rozvoja a stabilizácie týchto oblastí. Taktiež bola založená funkcia a orgán vládneho splnomocnenca, ktorý mal za úlohu zaoberať sa otázkami prihraničných okresov formou podporovania buď produkčnej základne, alebo poľnohospodárskej činnosti. Analogický postup bol použitý aj po dokončení územnej reorganizácie na začiatku 60. rokov 20. storočia, pretože sa aj po uskutočnení spomínanej udalosti naskytovala otázka nutnosti vyriešenia osídlenia a naštartovania ekonomického rozvoja. Na vyhodnotenie skutočného vývoja sa pomoc na konci 60. rokov sústreďovala do prihraničného územia obcí, kde hodnotiacim prvkom pre zaradenie obcí bola miera osídlenia a stupeň vybavenosti v službách. Neskôr sa oblasť podpory v pohraničí rozšírila aj do sféry bývania a do budovania bytovej základne a tým sa aj postupne presmerovali parciálne naliehavé otázky smerom ku komplexnému riešeniu, ktoré sústreďovali rozličné činnosti a úlohy. V súvislosti na viac menej nedostatočne uspokojivý rozvoj iných území v rámci štátu, hlavne v industrializovaných mestách a demograficky silných regiónoch, začala pozornosť centier na vyriešenie nesúrodostí prihraničných regiónov postupne upadať, čo vyústilo v 70. rokoch až k úplnému pozastaveniu výnimočnej štátnej pomoci. Nasledujúce obdobie neskôr predznamenalo, že obmedzenie a následné pozastavenie štátnej pomoci bolo unáhlené. Stabilizácia oblastí s industriálnou výrobou sa ukázala byť ako menej náročná, na opačnej strane sa však v oblastiach s intenzívnou poľnohospodárskou a lesníckou produkciou priebeh destabilizácie opäť naštartoval. Tento fakt potom stimuloval v 80. rokoch znovuobnovenie programu na rozvoj a stabilizáciu prihraničných oblastí (Jeřábek, 2004).

---

¹Hranice sú vo všeobecnosti čiary alebo zóny, ktoré oddeľujú dva kvalitatívne odlišné celky, územia regióny, administratívne jednotky, štátne útvary atd.. Môžu jestvovať teoreticky, napr. fyzicko-geografické hranice či hranice obslužných regiónov, alebo existuje možnosť ich vymedzenia právne či silou, napr. štátna hranica. Všeobecne geografická hranica rozdeľuje regióny alebo iné špecifické územia či jednotky. Geografovia ale tradične nerozdeľujú hranice len z hľadiska kvality prírodného a umelého rozhraničenia, ale tiež podľa rozsahu na hranice líniové, fyzicko-geografické aj antropogénne a na hranice pásmové, etnické územia obývané príslušníkmi rôznych etnických skupín (Siwek, 1996).

Obr. 2: Periférne regióny Českej republiky v roku 2001 podľa ÚRS Praha 2007 (Halás, 2008)

3.4.3. Vnútorne periférie

Úlohou výskumu všeobecnej polarizácie krajiny nie je len problematika periférnosti prihraničných oblastí. Ďalšou nemenej dôležitou veličinou rozvoja priestoru je skúmanie vnútrozemia štátu, ako oblastí ktoré predstavujú rozdielne predpoklady regionálneho rozvoja. Vnútorne periférie sú potom väčšími alebo menšími územiaми daného štátu, ktorým sa z rôznych príčin vyhol úspešný ekonomický a spoločenský vývin a zostali na jeho okraji. Znížená spoločenská kompaktnosť, podporovaná odlišným stupňom vývoja spoločenských procesov, prispela k vzniku takýchto vnútorných periférií, ktoré sa na spoločenskej a vedeckej úrovni definujú ako oblasti s takými spoločenskými charaktermi obyvateľstva a jeho sídel, pri ktorých sa obyvatelia nemôžu podieľať na všeobecných činnostiach spojených s fungovaním, bytím a angažovanosťou v danom regióne, z príčin ktoré nemajú možnosť sami ovplyvniť. Jedná sa hlavne o participáciu na činnostiach v oblasti zamestnania, školstva, sociálnych služieb a podobne. Pre spomínaný sociologický jav bolo sociológmi determinované označenie *sociálna exklúzia* (Musil, Müller 2008a).

V priebehu povojnového priemyselňovania a uprednostňovania okresných centier, sa územia vytýčeným ako vnútorne periférie vyhol záujem územných projektantov, používajúcich pri svojej práci a navrhovaní územia iba údaje a štatistické dáta za okresy ako také. Keďže jedným z cieľov sociologického výskumu je determinovanie oblasti, a vymedzenie územia nachádzajúceho sa v pomyslenej vyradenej línii primárneho

vývoja spoločnosti, je nevyhnutné definovať veľkosť jednotiek s ktorými sa bude pracovať v priebehu analýzy. Pre tento účel neboli vhodné údaje ani za okresy a už vôbec nie za kraje. Nevhodné sa ukázalo tiež delenie na obvody obcí s rozšírenou pôsobnosťou, na samostatné obce alebo na *generelové jednotky*. Označenie a vznik generelovej jednotky sa datuje do 70. rokov 20. storočia v rámci štúdií smerujúcich k podkladu pre zlučovanie obcí. Tieto práce boli vypracované v TERPLANU, ktorý bol v tej dobe základnou štátnou inštitúciou regionálneho plánovania. Štúdie vyústili do spoločensko-geografickej regionalizácie Českej republiky na veľmi vysokej úrovni. Rozbory neskôr smerovali k vytýčeniu generelových jednotiek, preskúmali všetky jestvujúce obce z pohľadu ich možných vlastností pre tvorbu strediskových obcí, pre obce ktoré nespĺňovali podmienku vytvorenia strediskovej obce potom zisťovali sklon k možnému stredisku. V takejto forme, použil jeden z autorov túto štúdiu o generelových jednotkách k vymedzeniu vnútorných periférií, pričom mu poslúžili hlavne hodnotenia priestorovej diferenciácie Českej republiky z pohľadu rozvojových možností a medzí rozvoja. Vytýčenie periférnych oblastí sa stalo čiastočným výsledkom výskumov zaoberajúcich sa týmito možnosťami a medzami (Musil, Müller 2008b).

Územia označené za vnútorné periférie, sú najčastejšie poľnohospodárskej, ale často aj industriálno-poľnohospodárskej povahy a ich typickým znakom je sústredenie pozdĺž rozhraní krajov. Periférny charakter majú takéto územia v súvislosti s primárnymi rozvojovými a urbanizačnými smermi štátu a aj vzhľadom k zložitejšej dopravnej dostupnosti v porovnaní s ďalšími časťami krajiny. K pozvoľnému úpadku spomínaných oblastí začalo dochádzať pri strate funkcie centier periférnych oblastí ako stredísk služieb pre obyvateľstvo a poľnohospodárov z okolia. Spomínaný rozkladal sa neodzrkadlil len v ekonomickej rovine, ale jeho následky sa prejavili aj v oblasti spoločenskej (Musil, Müller 2008a).

4. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKA

4.1. Vymedzenie periférie

Pojem periféria pochádza z pôvodne gréckeho slova *periphēria* a jeho význam vyznačoval nejaký kolobeh, okruh čo sa neskôr zovšeobecnilo aj podľa väčšiny odborných slovníkov na *niečo na okraji*. Pojem periféria býva spájaný aj s okrajovou zónou a v niektorej literatúre ho dokonca pozmenili na koncept *marginality*. Zmysel vymedzovania marginálnych oblastí sa v spoločenských vedách až do blízkej minulosti spájal výhradne s okrajom veľkých miest. V súčasnej dobe je základom diferenciácie

hospodárskeho a zároveň spoločenského priestoru na centrum a perifériu (Musil, Müller 2008a).

Táto štúdia je zameraná na internú regionalizáciu spojenú so skúmaním spoločensko-hospodárskych diferencií medzi jednotlivými hierarchickými regionálnymi úrovňami. Ďalej je podľa získaných rozdielných informácií badaná spoločenská exklúzia, ktorej musia čeliť obyvatelia oblastí vnútorných periférií.

Medzi vnútorné periférie sa vo všeobecnosti zaraďujú také územia krajiny, ktoré už nejakú dobu ekonomicky nenapredujú, prichádzajú o značné množstvo obyvateľstva, demograficky starnú, ich spoločensko-hospodársky index vykazuje nižšie hodnoty, technická a spoločenská vybavenosť zaostáva za republikovým priemerom, bytový fond je už pomerne starý a nezanedbateľnú úlohu pri vymedzovaní periférií zohrávajú spoločenské otázky majúce spojitosť s exklúziou (Musil, Müller 2008b).

Aby sa zamedzilo vyselektovaniu príliš malých územných jednotiek s nízkou vypovedajúcou schopnosťou a to hlavne z percepcie dochádzky do zamestnania, stala sa základným predpokladom tvorby jednotiek analýzy prítomnosť:

- primárnych obslužných zariadení,
  - škola, pošta, zdravotné stredisko v hlavnej obci,
- obohatená o ďalšie inštitúcie,
  - mestský úrad, matričný úrad, stavebný úrad,
- sústredenie obyvateľstva a pracovných príležitostí.

Takisto dôležitý zreteľ, pri tvorbe územných jednotiek analýzy sa prikladal informáciám o dochádzke do zamestnania a do školských zariadení medzi obcami a informáciám o množstve pracovných príležitostí zo sčítania, ktoré prebehlo v roku 2001. Veľkosť obce vyjadrená počtom obyvateľov tvorí tiež dôležitý faktor selekcie (Musil, Müller 2008a).

4.2. Indikátory vymedzovania periférnych oblastí

Primárnou snahou, cieľom tohto rozboru je vytýčenie súčasných marginálnych oblastí v Českej republike. Pre voľbu individuálnych indikátorov boli vybrané prevažne výsledky zo Sčítania obyvateľstva, domov a bytov z roku 1991 a 2001 (Pileček, 2005).

Voľba komplexu primeraných indikátorov na vytýčenie marginálnych oblastí sa ustavične javí ako dosť problematická a stále býva rozhodujúcou otázkou analýzy. Potom prirodzene spočíva základ v tom, akou metódou bude s komplexom indikátorov

nakladané. Východiskom analýzy je primeraná selekcia komplexu indikátorov pre zvolené jednotky analýzy.

Spolu ich bolo vyselektovaných týchto trinásť:

- indikátory vzťahujúce sa na obyvateľstvo a jeho demografické zloženie,
  - index staroby,
  - zmena počtu obyvateľov medzi rokmi 2001 a 2011,
- ukazovatele systému osídlenia
  - hustota zaľudnenia,
- indikátory spoločenského a hospodárskeho charakteru,
  - index vzdelanosti,
  - podiel pracujúcich v poľnohospodárstve,
  - miera nezamestnanosti,
  - vývoj hospodárskej štruktúry,
  - miera podnikateľskej aktivity,
  - podiel cestujúcich za prácou z obce,
  - podiel neobývaných bytov na 100 trvalo obývaných,
  - počet rekreačných objektov pripadajúcich na 100 trvale obývaných objektov,
- fyzicko-geografický indikátor,
  - podiel zalesnených plôch na celkovej výmere obce,
- polohový činiteľ,
  - časová dostupnosť do centra regiónu (upravené podľa Pileček 2005).

4.2.1. Výpočty jednotlivých indikátorov

Indikátory systému osídlenia a rozmiestnenia obyvateľstva

Rozmiestnenie obyvateľstva v priestore býva z hľadiska jeho priestorového usporiadania značne nerovnomerné, čo sa ukazuje ako fenomén súčasnej doby spôsobený neurčitou populačnou priestorovou hranicou. Rozmiestnením obyvateľstva v systéme osídlenia sa zaoberá pomerne široké spektrum vedeckých disciplín, ktorých základným predmetom štúdia je vplyv rozmiestnenia obyvateľstva na reprodukciu a pohyb populácie. Primárnym a neodmysliteľným faktom skúmania spomínaného javu, je odveká sústredenosť ľudských tvorov do sídel, ktorá neprebíha bez pravidiel, ale je riadená faktormi rozmiestnenia obyvateľstva kam patria (Koschin, 2005):

- prírodné faktory – klimatické podmienky, nadmorská výška, dostupnosť vodných tokov, kvalita pôdy,
- hospodársky – spoločenské faktory – ich význam a zmena závisela od ekonomických priorít človeka (upravené podľa Koschin 2005).

Najčastejšie používaným indikátorom koncentrácie obyvateľstva v systéme osídlenia a pri vymedzovaní periférnych oblastí, ktoré sú všeobecne chápané ako územia s nízkou sústredenosťou obyvateľstva je:

- *Všeobecná miera hustoty zaľudnenia* – vyjadruje pomer počtu obyvateľov a veľkosť sídelnej jednotky $h = \frac{P}{\bar{U}}$, kde P je stredný stav počtu obyvateľov a $\bar{U}$ je veľkosť sídelnej jednotky všeobecne udávanej v km², potom jednotkou hustoty je obyv./km². Primerane a vhodne vypovedajúcim grafickým znázornením tohto ukazovateľa býva metóda kartogramu (Pavlík, 1986).
- *podiel mestského a obyvateľstva* – chápaný pomerom populácie obývajúcej mestské alebo sídla, kde rozlišujeme tri primárne kategórie miest: štatutárne, všeobecné s počtom obyvateľov nad 3 000 a reálne s populáciou prevyšujúcou 5 000 obyvateľov. Pre výpočet nám postačí jednoduchý vzorec vyjadrujúci podiel mestského obyvateľstva $m = \frac{M}{S}$, pričom M vyjadruje množstvo ľudí obývajúcich mestá a S je celkový počet obyvateľov v skúmanej oblasti (Pavlík, 1986).

Indikátory vzťahujúce sa na obyvateľstvo a jeho demografické zloženie

Základnými ukazovateľmi v tejto kategórii bývajú veková skladba obyvateľstva a zmena počtu obyvateľstva s ohľadom na časovú súslednosť. Skladbou obyvateľstva podľa veku rozumieme ukazovateľ, prostredníctvom ktorého je možné vyčíslieť starnutie populácie teda:

- *Index staroby (Is)*: zostrojený pomerom počtu poproduktívneho obyvateľstva (staršie ako 65 rokov) a predproduktívneho (mladšie ako 15 rokov) uvádzaný v percentách, $Is = \frac{P_{65+}}{P_{0-14}} * 100$, kde P_{65+} je počet obyvateľov starších ako 65 a P_{0-14} počet obyvateľov mladších ako 15 rokov. Pokiaľ je výsledok väčší než 100, tak v skúmanom území je vekové zloženie nepriaznivé s prevládajúcim

poproduktívnym obyvateľstvom a naopak, pokiaľ je index menší ako 100 má územie väčšinu obyvateľstva predproduktívneho veku (Musil, Müller 2008b).

- *Ukazovateľ zmeny počtu obyvateľstva*: základným východiskom a dôvodom pre použitie tohto indikátoru je fakt, že marginálne oblasti v dlhodobom časovom horizonte vykazujú záporné hodnoty. Dá sa tiež povedať, že ukazovateľ zmeny počtu obyvateľstva v sebe obsahuje podstatné demografické charakteristiky, ktorými sú :

- prirodzený pohyb – pôrodnosť, úmrtnosť, potraty,
- mechanický pohyb (migrácia) – imigrácia (pristáhovalectvo), emigrácia (vystaľhovalectvo), súhrnne vyjadrené migračným saldóm, ktoré je definované rozdielom počtu imigrantov a emigrantov prepočítaných na

$$1\ 000\ obyvateľov\ v\ strednom\ stave\ ms = \frac{I - E}{\bar{S}} * 1000,$$
 kde I je počet

imigrantov, E počet emigrantov a $\bar{S}$ je stredný stav obyvateľstva (upravené podľa Pavlík 1986).

Indikátory spoločenského, hospodárskeho charakteru a bytového fondu

- *Index vzdelanosti* – je najčastejšie používaným ukazovateľom štruktúry obyvateľstva. Vo všeobecnosti sa vyznačujú centrálné oblasti väčšou mierou vzdelanosti oproti obyvateľstvu marginálnych oblastí.

$$vzd. = \frac{P_{s\_maturitou\_a\_vyšším}}{P_{15+}} * 100$$
 Takto býva bežne štatisticky vyjadrený

podielom obyvateľstva s maturitou a vyšším vzdelaním na počte obyvateľov starších ako 15 rokov prepočítaný na percentá².

- *Podiel pracujúcich v primére* – touto kategóriou sociálno-ekonomického ukazovateľa rozumieme percentuálne zastúpenie ekonomicky aktívnych ľudí pracujúcich v oblasti poľnohospodárstva, rybolovu a lesníctva. Tento indikátor vykazuje neodmysliteľne periférne charakteristiky, z ktorých sa dá odvodiť, ako veľmi je územie v otázke zamestnanosti závislé na poľnohospodárstve a vykresľuje celkovú slabú ekonomickú rozvinutosť v sledovanom území (Musil, Müller 2008b).

---

² <http://aplikacergsg.sci.muni.cz/pruvodce-daty-a-jejich-zdroji/obyvateľstvo-2/vekova-struktura>

- *Miera nezamestnanosti* – vo všeobecnosti miera nezamestnanosti odhaľuje, aká je vlastne ponuka práce v študovanom území a tiež ako je na tom z hľadiska ekonomickej stability. Matematicky vyjadrené pomerom počtu čakateľov o zamestnanie k počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov v percentách (%).

$$u = \frac{U}{E + U} * 100 ;$$

- u – je miera nezamestnanosti v percentách,
- U – počet čakateľov na zamestnanie,
- E – počet zamestnaných ľudí,
- E + U – počet ekonomicky aktívnych obyvateľov.

Tento indikátor vykazuje značnú variabilitu, ktorá je zapríčinená rôznorodými faktormi reagujúcimi na súčasné dianie v spoločnosti a na aktuálny trh práce v sledovanej oblasti. Použitie tohto ukazovateľa považujem za dostatočne vhodné a vypovedajúce v rámci vymedzovania periférnych oblastí (Musil, Müller 2008b).

- *Vývoj ekonomickej štruktúry* – sa stanovuje podľa Hampl (1999) súčtom percentuálneho zastúpenia ekonomicky aktívnych, ktorý sú zamestnaný v primére a dvojnásobok percentuálneho zastúpenia ekonomicky aktívnych zamestnaných vo výrobnnej sfére, plus štvornásobok percentuálneho zastúpenia ekonomicky aktívnych zamestnaných v zabývajúcich odvetviach. Brabec (2002) používa vo svojej štúdií ukazovateľ s rovnakým názvom, ale na jeho odvodenie zase menej náročný spôsob výpočtu, kde progresivitou ekonomickej štruktúry rozumie pomer počtu ekonomicky aktívnych zamestnaných v terciéry oproti počtu ekonomicky aktívnych zamestnaných v primárnom sektore.

$$e = \frac{t}{p} ;$$

- e - progresivita ekonomickej štruktúry,
- t – počet zamestnaných v terciéry,
- p – počet zamestnaných v primárnom sektore.

- *Miera podnikateľskej aktivity* – vyjadruje množstvo podnikateľov na 100 ekonomicky aktívnych obyvateľov v sledovanej oblasti. Takto definovaný indikátor predpovedá buď priaznivé alebo nepriaznivé podnikateľské podmienky v danej oblasti, ktorých predpokladom je efektívna činnosť

pracovníkov lokálnych zastupiteľstiev za účelom vytvorenia vhodných podnikateľských podmienok (Pileček, 2005).

- *Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou zo sledovaného územia* – oblasti alebo obce vyznačujúce sa vysokou mierou vycestovania za prácou sú považované za periférne. Za isté znevýhodnenie a z toho vyplývajúce mierne skreslenie indikátoru môžeme považovať blízkosť najväčších mestských centier, ktoré susedia s obcami študovaného územia a z toho prameniaca závislosť obyvateľov takýchto obcí na cestovaní za prácou (Pileček, 2005).
- *Podiel neobývaných domov a bytov na celkovej počte trvale obývaných objektov* – indikátor takéhoto druhu vyjadruje do určitej miery prítlačivú silu sledovanej oblasti z pohľadu možnosti bývania. Je jednoduché takýmto spôsobom určiť, ako veľmi je dané územie alebo obec periférne, čo dokazuje intenzita vyst'ahovania obyvateľstva (Musil, Müller 2008).
- *Počet rekreačných objektov pripadajúcich na celkový počet trvale obývaných objektov* – v prvom rade je vhodné definovať:
  - trvalo obývané objekty, ktorými sú trvalo obývané domy a byty,
  - rekreačné objekty, kde patria jak objekty k tomu vyhradené, tak objekty z bytovej kapacity k individuálnemu používaniu.

Spomínaný indikátor nám podobne ako ten predchádzajúci demonštruje rozsah odlivu obyvateľstva. Medzi úbytkom obyvateľstva v oblastiach, ktoré sú vhodné k rekreačným účelom a k voľným bytovým jednotkám slúžiacim pre rekreáciu jestvuje lineárna súvislosť. Ak sú za marginálne oblasti vo všeobecnosti označované tie územia, v ktorých môžeme pozorovať značný odliv obyvateľstva, potom je tento indikátor pomerne výstižný pre vytýčenie marginálnych oblastí na úrovni obcí, poprípade na najnižšej hierarchickej úrovni vzhľadom k zhotovovanej štúdii (Musil, Müller 2008).

Polohový činiteľ

- *Dostupnosť do regionálneho centra* – týmto ukazovateľom je stanovovaná dostupnosť po cestnej komunikácii:
  - do centra regiónu,
  - do okresného mesta.

v čo najkratšej časovej vzdialenosti vyjadrenej v minútach a vo vzdialenosti v kilometroch. Tento geografický indikátor zároveň vymedzuje marginálne oblasti podľa najkratšej cestnej vzdialenosti v kilometroch, kde sú vymedzené periférne regióny situované v značnej vzdialenosti od centra a to hlavne v prihraničných priestoroch (Pileček, 2005).

Fyzicko-geografický ukazovateľ

- *Lesnatosť* – je stanovená percentom celkových zalesnených plôch na celkovej výmere obce. Výsledkom percentuálnej lesnatosti je predovšetkým vymedzenie periférnych regiónov na základe prírodných predpokladov, kde indikátorom marginálnych území je väčší podiel zalesnených území (Pileček, 2005).

4.3. Metódy práce s indikátormi

Úloha vymedzovania periférnych oblastí je značne subjektívnou disciplínou a nejestvuje žiadna striktná príručka ako ich vymedziť. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že neexistujú také pravidla, ktoré by jasne na základe konkrétnych kritérií spomínané marginálne oblasti vymedzili. Preto aj metódy využívané pri analýzach a vytyčovaní sú pomerne heterogénne. Väčšinou ide o metódy opierajúce sa o extenzívne, číselné údaje oproti menej využívaným metódam majúcim východisko v kvalitatívnych hodnoteniach. V priebehu posledných dvoch desaťročí, sa najčastejšie používanou metódou stala analýza komponentov, faktorová analýza (Pileček, 2005).

Marginálne oblasti je možno skúmať prostredníctvom viacerých metód, medzi ktoré patria:

- **objektívne metódy**
  - základom je pozorovanie geografických objektov, to znamená že sledujú:
    - štruktúru osídlenia,
    - vývoj zloženia zamestnanosti,
  - pre podstatou vnímania hierarchicky usporiadaného priestoru je dôležitá:
    - komplexná funkčná veľkosť,
    - vzdialenosť a nadväznosť parciálnych jednotiek oproti:

- strediskám osídlenia,
- metropolitným územiam,
- hlavným komunikáciám (upravené podľa Havlíček 2005).

Vedľa využitia týchto formálnych metód na objektívne vytýčenie periférnych oblastí sa logicky nadväzuje na použitie:

- ***kvantitatívnych metód***
  - pričom ich podstata spočíva v práci s matematickými zložkami:
    - štatistických metód,
    - matematických modelov,
  - vhodným príkladom využitia štatistických metód v praxi je:
    - zhluková analýza,
    - faktorová analýza (upravené podľa Havlíček a kol. 2005).

Viacrozmerná štatistická metóda – zhluková analýza

Je to vlastne viacrozmerná štatistická metóda, pomocou ktorej sa zhotovuje typológia sledovaných javov, v mojom prípade sa jedná o typológiu periférnych oblastí na základe marginality jednotlivých obcí. Výsledkom takejto analýzy je rozklad množiny ukazovateľov na niekoľko homogénnych podmnožín, navzájom sa vylučujúcich. Na určenie povahy jednotlivých prvkov množiny indikátorov nám poslúži niekoľko parametrov, každý prvok sa potom považuje v n-rozmernom priestore za jednotlivý bod, ktorého snahou je vytvorenie množiny bodov takým spôsobom, aby sa body z jednej množiny vlastnosťami sebe približovali viac, než body z inej množiny. S prihliadnutím na iné analýzy, táto neredukuje množstvo premenných a jednotlivé podmnožiny sa neprekrývajú, jej výsledkom je kompletná klasifikácia. Na výsledok má tiež vplyv množstvo vstupných parametrov, vybrané vytýčenie podobnosti a spôsob zhlukovania (Heřmanová, 1991).

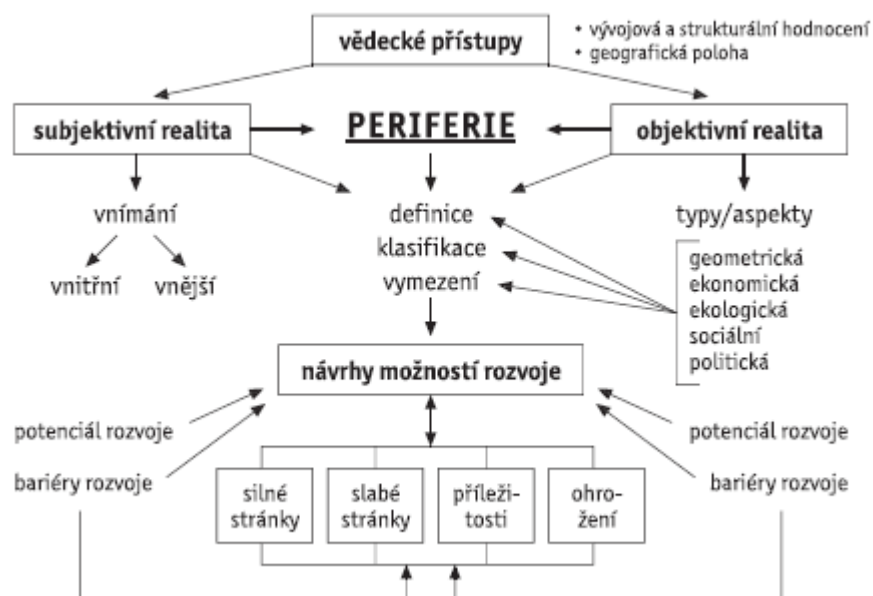
Zhluková analýza patrí medzi metódy, ktoré znamenajú veľký prínos v oblasti štúdia diferenciácie priestoru a odhaľovania hlavne marginálnych oblastí vo vnútri štátneho územia vychádzajúca z nasledujúcich indikátorov:

- úbytku obyvateľstva,
- indexu staroby,
- zníženého počtu ekonomicky aktívnych osôb,

- rozmeru bytovej výstavby,
- podielu osôb s maturitným a vysokoškolským vzdelaním,
- podielu neobývaných bytov,
- vysokého podielu pracujúcich v poľnohospodárstve,
- strohejšie vybavenie domácnosti,
- nižšia úroveň občianskej vybavenosti (upravené podľa Havlíček 2005).

Podstata **subjektívnych metód** vychádza z percepcie reality subjektmi, nech už to je samotný jedinec alebo celé orgány štátnej moci. Samotné postavenie regiónu je vnímané každým jedincom alebo kolektívom rozdielne. Jeho vnímanie je rozdielne pre subjekt, ktorý je postavením regiónu priamo postihnutý, alebo ktorý nie je postavením regiónu priamo zasiahnutý, ale len prizerá na túto situáciu externe. Všetky tieto skutočnosti sú podmienené významovou stupnicou konkrétnych kolektívov jedincov, samotným jedincom, organizácií a skúseností. Záverom percepčného vnímania bývajú tri odlišné prístupy:

- pozitívny – podnecuje postihnuté kolektívy k prekonávaniu bariér a k snahe o rozvoj územia,
- negatívny – výsledkom je fatalizmus a narastanie izolovanosti a marginality regiónu,
- tretím postojom môže byť chápaný ľahostajný prístup (upravené podľa Havlíček a kol. 2005).

Obr. 3: Náčrt vybraných metodologických prístupov vo vzťahu k periférnym regiónom (Havlíček, Chromý, 2005)

Z naznačených postojov je zrejmé, že presne spomínané subjektívne chápanie periférnosti je rozhodujúcim činiteľom následného reálneho vývoja regiónu, čo by sa malo zahrnúť aj do regionálneho plánovania. Externé skúmanie marginality, ktoré je aj napriek pozícii pozorovateľa zdanlivé, vedie skôr k objektívnej realite. Aj z tejto pozície môžeme definovať dva prístupy:

- negatívny – smerujúci k segregácii,
- pozitívny – snažiaci sa o integráciu a prekonávanie ťažkostí vďaka vonkajšej podpore, ktorá môže byť impulzom smerujúcim z periférnej oblasti (upravené podľa Havlíček 2005).

Subjektívne spôsoby výskumu bývajú z väčšej časti spájané s **kvalitatívnymi metódami výskumu** založenými na metódach prameniáciach v iných než geografických disciplínach, a to hlavne v spoločenských vedách. Príkladom potom môžu byť:

- dotazníkové šetrenia,
- riadené rozhovory,
- zostavovania mentálnych máp (upravené podľa Havlíček 2005).

Pre vytýčenie marginálnych oblastí vo svojej práci využil Pileček (2005) úplne iné, vlastné štatistické metódy, ktoré rôzne kombinujú komplex 13 indikátorov za obce. Tieto metódy pomenoval:

- *poradie* - kde hodnoty každého z 13 indikátorov za jednotlivé obce štandardizoval podľa veľkosti od najmenej po najväčšiu hodnotu každého indikátoru, a následne ich dvoma spôsobmi obodoval podľa poradia a počtu obcí, od najnižšieho čísla znamenajúceho najmenšiu periférnosť po najvyššie znamenajúce najväčšiu,
- *medián* – pri tejto metóde sú hodnoty každého z 13 indikátorov pre všetky obce rozdelené do 5 intervalov a východiskom pre toto rozdelenie je stredná hodnota, medián komplexu všetkých obcí deliaci tento komplex na 2 rovnako početné skupiny, z ktorých sa vyčlení 5 pravidelných intervalov, ktorým sú opäť priradzované body na určenie miery periférnosti, ale už len od 1 do 5,
- *priemer* – znovu je potrebné stanoviť 5 intervalov, tento krát zhodných, v závislosti na percentuálnej odchýlke niektorej z obcí od priemernej

hodnoty za všetky obce, intervaly boli zvolené pre všetkých 13 ukazovateľov priemernej hodnoty odchýlky každého indikátoru nasledovne (> - 55 %; -54,99 % až -20 %; -19,99 % až 19,99 %; 20 % až 54,99 %; < 55 % od priemernej hodnoty), opäť boli priradené body od 1 do 5 a vyjadrenie väčšej či menšej periférnosti potom záležalo na dvojitom obodovaní jednotlivých ukazovateľov marginality obce (upravené podľa Pileček 2005).

4.4. Kartografické metódy

Podstata predkladanej diplomovej práce spočíva vo vymedzení periférnych oblastí, ktoré sú vyjadrené kartografickými prostriedkami. Najvhodnejšou metódou pre plošné vyjadrenie zvolených ukazovateľov je z môjho pohľadu *metóda kartogramu*, ktorá patrí medzi najčastejšie používané vyjadrovacie prostriedky v tematickej kartografii.

Kartogram môžeme definovať ako: „*tematickú mapu, znázorňujúcu plošným spôsobom štatistické dáta prepočítané na relatívne hodnoty v dopredu definovaných územných jednotkách. Metóda kartogramu býva často kombinovaná s metódou kartodiagramu, čo umožňuje súčasné vyjadrenie absolútnych a relatívnych hodnôt*“ (Krtička, 2007).

Za plošné jednotky som si zvolil administratívne hranice správnych obvodov obcí s rozšírenou pôsobnosťou (SO ORP), okresov a obcí Olomouckého kraja z dôvodu spracovania indikátorov až do najnižšej hierarchickej úrovne. V podstate sa kartogrami delia na dve kategórie:

- kartogrami pravé – jav prepočítavame na danú jednotku plochy (počet obyvateľov na km²),
- kartogrami nepravé – namávajú priestorovú podstatu, bývajú vzťahované na inú hodnotu v rámci plošnej jednotky, pre správnosť vytvorenia stupnice je dôležité vykonať rozbor začiatočných, vstupných dát: overiť maximálne, minimálne hodnoty, početnosť výskytu javu a vybrať vhodnú farebnú stupnicu.

Do skupiny najviac používaných typov kartogramov patria:

- jednoduchý – najviac používaný, pre ktorúkoľvek plochu interpretuje jednu charakteristiku
- zložený – dve alebo viac charakteristík v areáloch
- štruktúrny – zobrazuje internú analýzu javu
- sieťový – obsahom sú geometricky určené oblasti (obdĺžniky, štvorce)
- priestorový – plošné vyjadrenie jednoduchého kartogramu, (Krtička, 2007)

Ako vhodný typ je v predkladanej diplomovej práci použitý jednoduchý, nepravý kartogram teda vyjadrujúci práve jednu charakteristiku: všeobecnú mieru hustoty zaľudnenia, vekovú štruktúru, vzdelanostnú štruktúru, zmenu počtu obyvateľov, mieru nezamestnanosti, pracujúcich v primárnom sektore, cestujúcich za prácou, podiel neobývaných objektov, podiel rekreačných objektov, intenzitu výstavby, podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovej výmere, volebnú účasť, dostupnosť do krajského a okresných miest, podiel domácností pripojených k internetu (Grieš, 2010)

4.5. Software

Medzi základný software pre spracovanie mojich kartografických výstupov, mi poslúžila relatívne aktuálna verzia programu ArcGIS, presnejšie ArcGIS 10.0. ArcGIS je set zložený z geografického informačného systému GIS a softwarových produktov spoločnosti ESRI. ArcGIS rady 10.0 prišiel na trh roku 2010, takže patrí medzi novšie grafické produkty, ktorý mi plnohodnotne poslúžil pri realizácii mojich plánov a zámerov pri tvorbe kartogramov.

4.6. Kartografické dáta

Pri vyhľadávaní a rozlišovaní kartografických dát, musíme brať na zreteľ primárne rozlíšenie týchto dát na dve podoby a to:

- rastrové – tvorba týchto dát spočíva v grafickej reprodukcii historických máp skenovaním,

- vektorové – v dnešnej dobe sú vytvárané výlučne dáta tohto typu.

Ktorýkoľvek kartografický software narába so svojim vlastným *vektorovým formátom*. Medzi tieto grafické programy patrí aj už zmieňovaný program ArcGIS, s formátom SHP ktorý poskytuje prehľadný spôsob spravovania vektorových dát. *Rastrové dáta* sú najčastejšie využívané pri digitálnej publikácii dát vo vektorovom formáte. Súčasne ako existuje celá rada formátov vektorových dát, je situácia podobná tiež pri rastrových, ktorých je značný počet, ale s tým že sú pre bežného používateľa prístupnejšie. Najznámejšie z nich sú formáty: TIFF, JPEG, GIF, PNG a iné (Krtička, 2007).

4.7. Metodológia vymedzovania periférnych oblastí a výber indikátorov pre vlastnú diplomovú prácu

Dôležitým faktorom vymedzovania periférnych oblastí je výber vhodných indikátorov, ktoré majú pri vhodnom spracovaní a aplikácii schopnosť odhaliť marginálne oblasti. Pri výbere ukazovateľov je dôležitý výber relevantných zdrojov, odkiaľ budú štatistické dáta čerpané. Väčšina dát je dostupných na portály štatistického úradu zo SLDB 2001, predbežných výsledkov SLDB 2011, priebežných ročných štatistík, ďalej som čerpal z integrovaného portálu MPSV a z generátoru časových vzdialeností mapy.cz.

Keďže sú to rôznorodé indikátory z rôznych časov, pri identifikovaní periférie som postupoval syntézou jednotlivých ukazovateľov, rozdelením do štyroch tematických okruhov čiastočne podľa odbornej literatúry a čiastočne intuitívne.

Následne bola súhrnne zhotovená typológia periférnych oblastí pomocou 15 ukazovateľov podľa tematického zaradenia, ktoré vstúpili do syntézy. Zvlášť bolo vytvorených 15 vymedzení periférnych území na základe každého ukazovateľa a 4 na základe syntézy súboru indikátorov vo vnútri tematických okruhov. Najdôležitejším výstupom potom bolo zjednotenie výsledkov 4 tematických syntéz za účelom vymedzenia komplexných periférnych oblastí na území Olomouckého kraja.

Celá táto typológia a vymedzovanie marginálnych území na základe určitých ukazovateľov bola spracovaná podľa dostupnej dátovej základne až do úrovne obcí pomocou týchto 15 vybraných indikátorov:

- **indikátory demografického charakteru**
  - Všeobecná miera hustoty zaľudnenia (SLDB 2011)
  - Index staroby (SLDB 2011)
  - Ukazovateľ zmeny počtu obyvateľstva medzi (SLDB 2001 – 2011)
  - Index vzdelanosti (SLDB 2001)

- **indikátory ekonomického charakteru**
  - Registrovaná miera nezamestnanosti (MPSV 2011)
  - Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore (SLDB 2001)
  - Percentuálny podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou zo sledovaného územia (SLDB 2001)

- **indikátory bývania, bytovej výstavby a bilancie poľnohospodárskej pôdy**
  - Podiel neobývaných domov a bytov na celkovom počte trvale obývaných objektov (SLDB 2001)
  - Podiel rekreačných objektov pripadajúcich na celkový počet trvale obývaných objektov (SLDB 2001)
  - Intenzita bytovej výstavby, 5 ročný priemer (2006 – 2011)
  - Podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovej výmere územnej jednotky (SLDB 2011)

- **indikátory sociálnej povahy**
  - Volebná účasť na voľbách do poslaneckej snemovne parlamentu ČR v roku 2010
  - Časová dostupnosť do krajského mesta (mapy.cz)
  - Časová dostupnosť do okresného mesta (mapy.cz)
  - Podiel bytových domácností s osobným počítačom pripojeným k internetu z celkového počtu bytových domácností (SLDB 2011)

Na porovnávanie jednotlivých neporovnateľných indikátorov jestvuje celá rada spôsobov a metód. V predkladanej diplomovej práci bola použitá metóda *normálneho rozdelenia*, ktorá je jednou z najrozšírenejších a najpoužívanejších metód rozdelenia spojitých náhodných hodnôt. Táto metóda umožňuje porovnanie všetkých indikátorov zvolených na vymedzovanie marginálnych oblastí, ktoré by boli v pôvodných jednotkách nesúrodé a neporovnateľné. Slabou stránkou normálneho rozdelenia je jeho závislosť na hodnotách dvoch parametrov σ, μ . V takomto prípade prichádza na rad pred vstupom do analýzy takzvaná štandardizácia, na ktorej stanovenie sa používa matematický výraz:

$$Z_i = \frac{(x_i - \bar{x})}{s}$$

Z_i . . . normovaná hodnota i – tého prvku indikátoru

x_i . . . hodnota i – tého prvku indikátoru

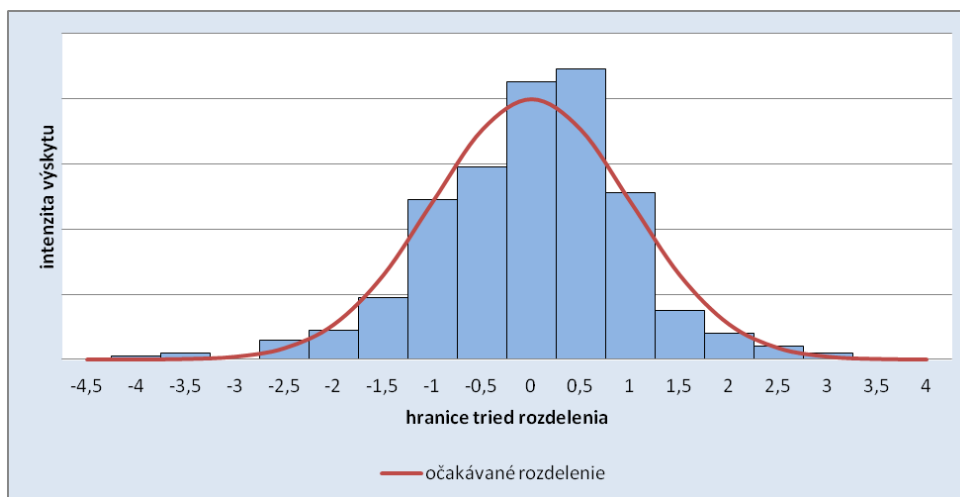
$\bar{x}$ . . . aritmetický priemer celého súboru prvkov indikátoru

s . . . smerodajná odchýlka súboru prvkov indikátoru

Nasledujúci postupom po vykonaní šandardizácie jednotlivých ukazovateľov na normované hodnoty je rozdelenie a typológia šandardizovaných prvkov indikátoru podľa extremity, takzvaná normatizácia podľa intervalov hodnôt na:

Tab. 1: Intervaly extremity (vlastné spracovanie)

extremita	interval hodnôt
extrémne podlimitné	$(-\infty; -3)$
silne podlimitné	$(-3; -2)$
pod limitné	$(-2; -1)$
normálne	$(-1; 1)$
nad limitné	$(1; 2)$
silne nadlimitné	$(2; 3)$
extrémne nadlimitné	$(3; \infty)$

Obr. 4: Ukážka normality ukazovateľa podielu bytových domácností vybavených osobným počítačom s pripojením na internet z celkového počtu domácností podľa SLDB 2011 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

Ďalšia transformácia prvkov jednotlivých šandardizovaných ukazovateľov už nebola potrebná, pretože početnosť a intenzita výskytu hodnôt odpovedala v 13 indikátoroch stanovenej norme, to znamená že vykazovali normalitu. Normalita nebola splnená akurát pri ukazovateľoch všeobecnej miery hustoty zaľudnenia a intenzity bytovej výstavby pretože došlo k transformácii premenných na logaritmické.

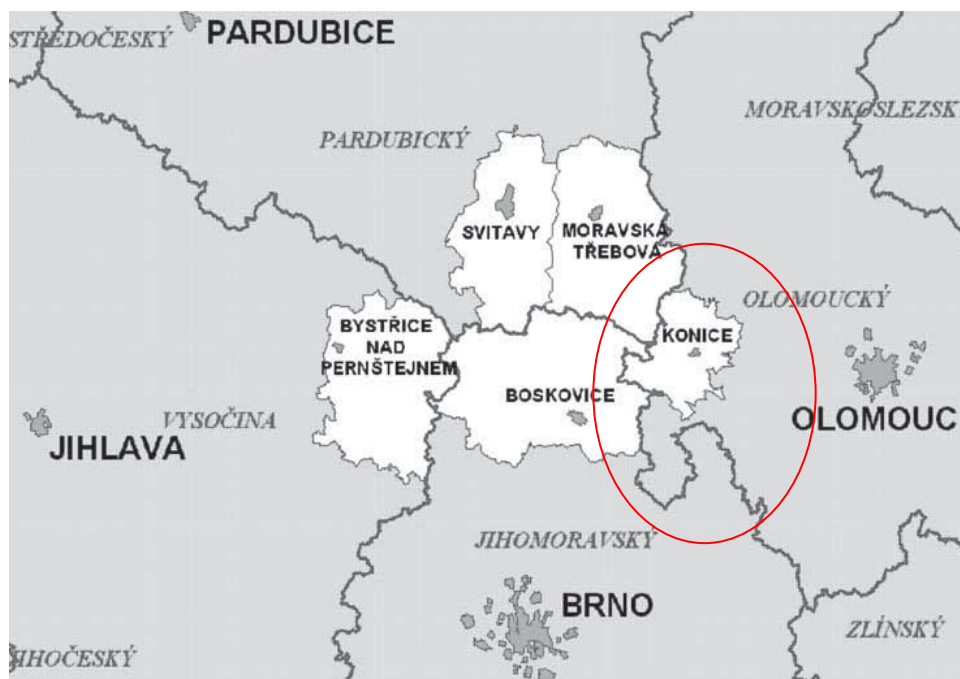
Zhodnosť štatistického rozdelenia jednotlivých premenných, teda indikátorov s normálnym alebo Gaussovým rozdelením bola overená prostredníctvom testovania (testy zhody: χ^2 - test, Kolmogor-Smirnovov test) na hladine významnosti 0,95. Toto normálne rozdelenie je spôsobom, ako otestovať zhodu medzi zistenými štatistickými hodnotami a predpokladanými teoretickými hodnotami.

4.8. Pracovné hypotézy vymedzenia periférnych oblastí

V súlade s literatúrou predpokladáme existenciu periférnych regiónov v oblastiach Jesenicka a Konicka pretože práve tieto sú z Olomouckého kraja spomínané najčastejšie a špecifická je aj ich geografická poloha.

Konicko

Medzi prvé marginálne územie v skúmanej oblasti olomouckého kraja predpokladáme oblasť na rozhraní troch krajov Juhomoravského, Olomouckého a Pardubického kraja patriacich k takzvanej stredo západnej Morave. Vyznačuje sa periférnosťou nie len k centru Českej republiky. Toto územie sa skladá z mikroregiónov, ktoré majú centrá v Moravskej Třebovej, Konici ležiacej v mojom záujmovom území, kde celá oblasť Konicka sa javí ako marginálna vzhľadom k Olomouci, Boskoviciam, Svitavám a v Bystřici nad Pernštejnem.

Obr. 5: Vymedzenie oblasti stredo západnej Moravy, (zdroj Hynek, Řezník 2005)

Predošlé vymedzenie hranice Moravy skončilo platiť v roku 1960, z čoho vyplynula naviazanosť oblasti na územie Čiech alebo na bývalý Východočeský kraj a táto zmena sa tým pádom prejavila aj v reálnej naviazanosti na predošlé centrá a v obvyklom živote populácie. Spornou otázkou sa stala hlavne kontinuita pri vytváraní programov rozvoja v oblasti stredo západnej Moravy, ktorá sa javí periférne vzhľadom k súčasným regionálnym centrom Brnu, Olomouci, Pardubiciam a Jihlave. Existencia dnešnej podoby krajských hraníc v sledovanej oblasti čiastočne rozdeľuje väzby medzi obyvateľmi, ale na druhej strane tvorí hierarchickú spojnicu v rámci administratívneho fungovania (Hynek, Řezník 2005).

Subjektívne očakávam predovšetkým periférnosť a slabé stránky oblasti v nasledujúcich oblastiach:

- obmedzená a v určitých častiach mikroregiónu nevyhovujúca dopravná dostupnosť,
- napojenie na rýchlostné komunikácie,
- miera vycestovania z obcí za prácou,
- nepostačujúce funkčné rozvinutie centra,
- nepriaznivý vývoj prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva,
- nedostatočná vzdelanostná úroveň,
- starnutie a úbytok ekonomicky aktívnej populácie,
- značná časť domácností je neobývaná,
- vysoký podiel ekonomicky aktívnych zamestnaných v poľnohospodárstve.

Jesenicko

Nasledujúcou oblasťou, v ktorej očakávam pomocou výsledkov výskumu periférnosť, alebo ktorú by som označil marginálnou oblasťou je územie okresu Jeseník, najsevernejší okres Olomouckého kraja pozostávajúci z mikroregiónov Javornicko, Vidnavsko, Jesenícko a Zlatohorsko. Vzhľadom ku geografickému umiestneniu, a k fyzicko-geografickej členitosti západnej, severnej a severovýchodnej časti územia, tvorí táto oblasť štátnu hranicu s Poľskou republikou, ktorá môže vplývať na rozvoj regiónu a tvoriť istú prekážku. V prvom rade je ostrou hranicou medzi fungovaním dvoch systémov v rámci jednotlivých štátov a následne tak tvorí bariéru v prirodzenom kontinuálnom vývoji prihraničného regiónu. Spomínaným územím a ani územím v najbližšom okolí neprechádzajú strategické medzinárodné či dôležité vnútroštátne

komunikačné ťahy. Z hľadiska dostupnosti je oblasť dobre prístupná len z juhu, pretože zo severnej strany prístup komplikuje štátna hranica a západná časť je lemovaná nepriestupným terénom. Cestovanie a presun obyvateľstva je limitované fyzicko-geografickými podmienkami, vzdialenosťou a nevyhovujúcou dopravnou obslužnosťou v oblasti (Mikšátková, 2005).

Jedná sa predovšetkým o štrukturálne slabú a postihnutú oblasť vyznačujúcu sa:

- pomerne nízkou hustotou zaľudnenia,
- slabou úrovňou vzdelanostnej štruktúry,
- vysokým podielom zamestnaných v primárnom sektore,
- nízkou zamestnanosťou v terciéry,
- takmer najnižšou mzdou v rámci celej republiky,
- vysokou mierou nezamestnanosti súvisiacou so sezónnym zamestnávaním,
- veľkou vzdialenosťou obcí od svojich centier, z čoho vyplýva neefektívnosť cestovania za prácou,
- obmedzenými možnosťami spojenia s vnútrozemím, (Mikšátková, 2005).

V rámci regionálneho rozvoja a vymedzenia tejto oblasti ako marginálnej je dôležité spomenúť ukazovateľ abnormálneho zníženia počtu obyvateľstva, ktoré začalo druhou svetovou vojnou a následným odsunom nemeckého obyvateľstva z oblasti. Zmeny nastali nie len vo veľkosti populácie ale aj v demografickom zložení. Následkom týchto udalostí sa počet obyvateľov v okrese znížil o priepastných 54 %, čo sa ukázalo byť pre ďalší rozvoj tejto oblasti ako kľúčové (zdroj: ČSÚ).

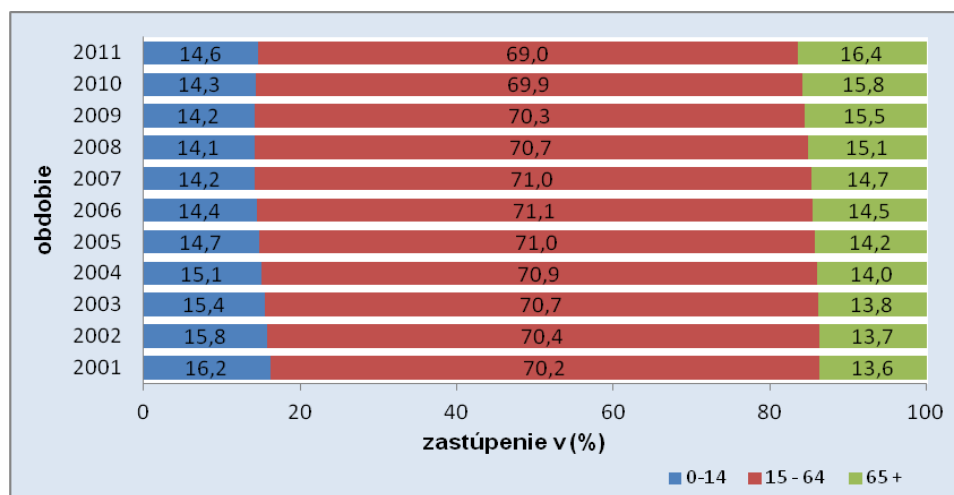
5. VYMEDZENIE INDIKÁTOROV V RÁMCI OLOMOUCKÉHO KRAJA

5.1. Všeobecná miera hustoty zaľudnenia

Na konci roku priemerná hustota zaľudnenia v Olomouckom kraji dosiahla 121 obyv./km² čo je o necelých 12 obyv./km² menej ako je celorepublikový priemer. Najľudnatejším okresom z hľadiska hustoty zaľudnenia bol Přerov, ktorému patrila hustota 157 obyv./km² a okresom s veľmi nízkou hodnotou hustoty zaľudnenia bol Jeseník 56 obyv./km². Všeobecným trendom osídlenia olomouckého kraja, vyzorovaného počas sčítaní a vychádzajúceho z hustoty zaľudnenia je fakt, že populácia sa v rámci regiónu sústreďuje prevažne do úrodných nížinatých oblastí s dobrou dopravnou dostupnosťou v úrodných nivách rieky Bečvy, Moravy a v okolí veľkých miest. Najvyššiu absolútnu hustotu 1 138 obyv./km² dosiahlo v kraji mesto Prostějov a ďalšie dve najväčšie okresné mestá vykázali hustotu nad 900 obyv./km². Najčastejšie sa vyskytujúcou hodnotu tvoril interval od 3,3 – 100 obyv./km² (zdroj: ČSÚ 2011).

5.2. Vekové zloženie – index staroby

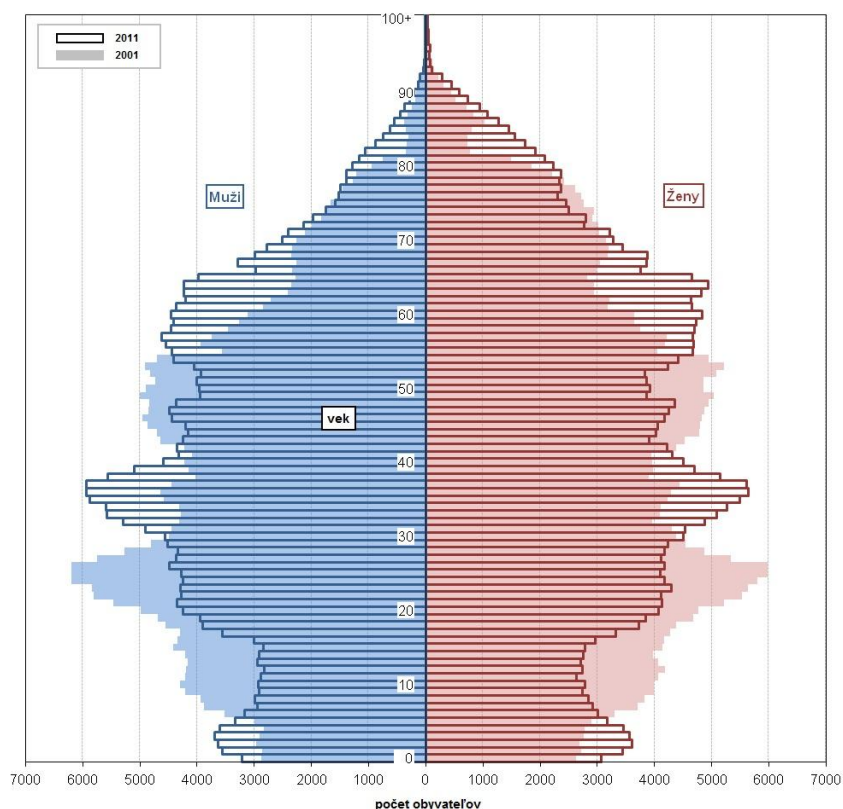
Dôležitým indikátorom periférnosti, ktorý svojim charakterom predurčuje smerovanie ďalšieho rozvoja v kraji a zároveň je aj neodmysliteľnou súčasťou populačného správania v rámci sledovanej územnej jednotky je veková štruktúra. Na vekové zloženie nemá priamy vplyv len biologické chovanie populácie, za kolísavé trendy často nesú zodpovednosť aj hospodársko-spoločenské udalosti.

Obr. 6: Vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva Olomouckého kraja od SLDB 2001 po SLDB 2011 vyjadrený percentuálnym zastúpením jednotlivých vekových kategórií (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

V súčasnej dobe zohráva významnú úlohu v procese polarizácie postupná tendencia starnutia populácie čo potvrdili aj údaje z posledného sčítania SLDB 2011. Príčinou nárastu počtu populácie v poproduktívnom môže byť starnutie početne silnej generácie z prelomu 30. a 40. rokov minulého storočia. Zvýšenú pôrodnosť v 70. rokoch pripisujeme rade vládnych prenatálnych opatrení. Deväťdesiate roky minulého storočia sú charakteristické nižšou mierou pôrodnosti z čoho následne vyplýva zredukovanie najmladšej vekovej kategórie 0 – 14 a nastolený trend vydržal až do roku 2005, počas ktorého začína byť viditeľná zvýšená pôrodnosť silnej generácie narodenej v priebehu 70. rokov minulého storočia a vrcholu tento prirodzený prírastok dosiahol v roku 2008. Spomenuté fakty sa prejavili jak na tvare vekovej pyramídy, ktorej obrysy naberajú spiatočný, regresný chod, tak na vekovej štruktúre podľa kategórií, v ktorej začala dominovať od roku 2006 populácia nad 65 rokov na úkor skupiny občanov do 15 rokov života (zdroj: ČSÚ 2011).

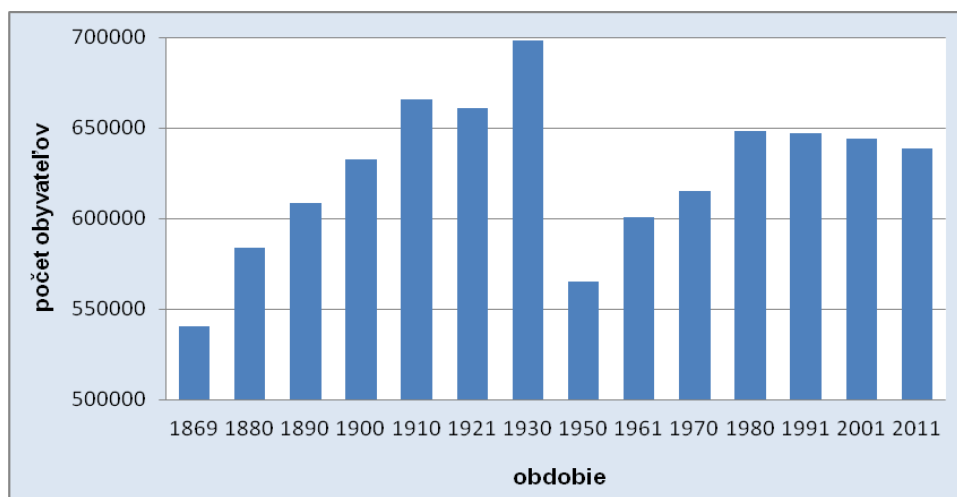
Obr. 7: Vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva Olomouckého kraja od SLDB 2001 po SLDB 2011 vyjadrený absolútnym počtom (zdroj: ČSÚ)

Veľmi úzko s touto problematikou súvisí *index staroby (vekový index)* vyjadrený pomerom poproduktívnej populácie na populácii predproduktívneho veku. V rámci Olomouckého kraja až 226 obcí má s ohľadom na SLDB 2011 prevládajúci podiel zložky 65+ nad populáciou 0 – 14. U ostatných do celkového počtu 399 obcí regiónu je

pomer prevládajúcej zložky opačný a 9 obcí vzácné vyrovnanú vekovú bilanciu. Ak by sme brali v úvahu absolútne hodnoty indexu staroby za jednotlivé obce, dospeli by sme až k extrémnym prípadom, z ktorých spomeniem takmer trojnásobne vyšší podiel populácie do 15 roku života oproti najstaršej vekovej kategórii obce Hlušovice v zázemí regionálneho centra Olomouc. Opačným prípadom extrémnych hodnôt je obec Radkova Lhota v okrese Přerov s desaťnásobnou prevahou kategórie 65+. V priemere dosiahol index hodnotu 112 čo znamená, že na 100 detí prináleží 112 seniorov. Takýto trend, kedy prevažuje počet seniorov nad detskou populáciou v Olomouckom kraji pozorujeme už od roku 2006 sa do posledného sčítania zvýšil o takmer 2 % na 16,4 %. Zvyšovanie podielu poproduktívnej populácie sa nedeje len na úkor predproduktívnej, ale postupne sa znižuje aj zložka produktívnych obyvateľov, ktorých počet klesol za posledných 6 rokov zo 455 tis. na 440 tis. z roku 2011 v absolútnom vyjadrení a percentuálne je strata vyjadrená 1,1 % (zdroj: ČSÚ 2011).

5.3. Index zmeny počtu a pohyb obyvateľstva medzi SLDB 2001 až SLDB 2011

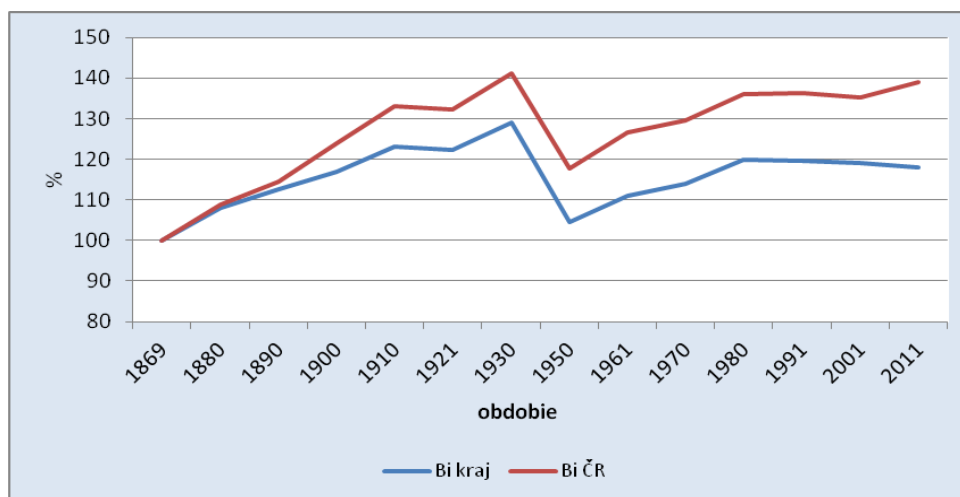
Dôležitou udalosťou, ktorá prebehla v roku 2011 bolo Sčítanie ľudu, domov a bytov. Doterajšie výsledky nás nevyviedli zo súčasného trendu postupného ubúdania počtu obyvateľov, ku ktorému dochádza nepretržite od sčítania, ktoré prebehlo v roku 1980.

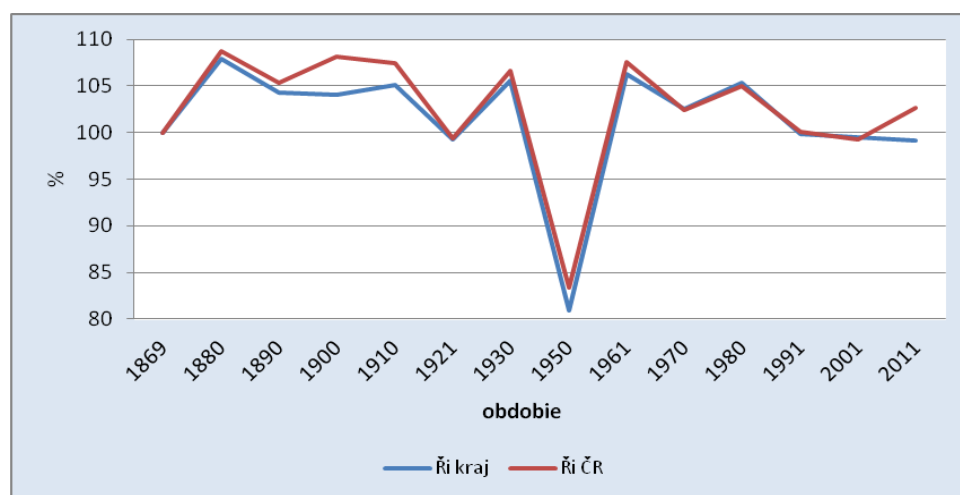
Obr. 8: Vývoj počtu obyvateľstva Olomouckého kraja od prvého sčítania 1839 po SLDB 2011 vyjadrený absolútnym počtom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

Aj napriek tejto nie príliš veselej správe, kde patril kraj medzi stratové regióny v počte obyvateľstva, to nemení nič na fakte že je na siedmom mieste v počte obyvateľov spomedzi všetkých krajov v republike. Od sčítania, ktoré prebehlo v roku

2001 sa populácia znížila v 153 obciach a k najväčším úbytkom došlo v mestských aglomeráciách Olomouce, Přerova, Šumperku a Prostějova.

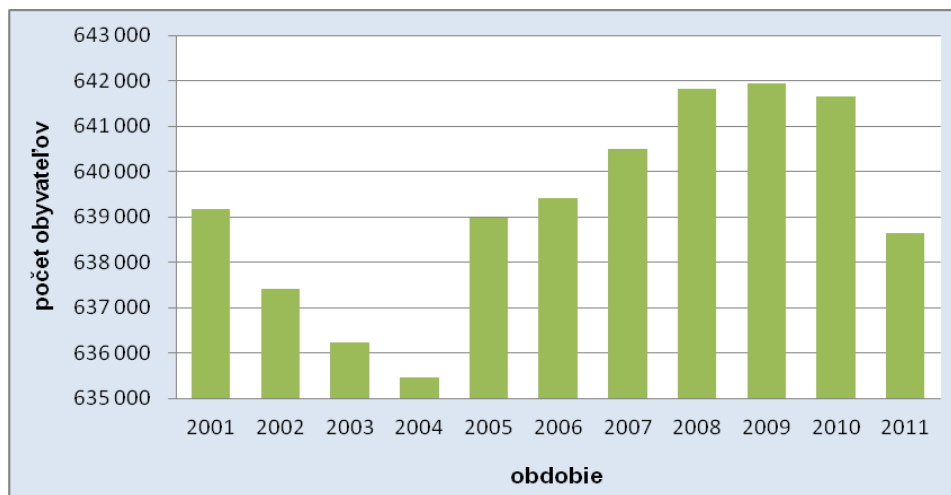

Obr. 9: Vývoj počtu obyvateľstva Olomouckého kraja od prvého sčítania 1839 po SLDB 2011 vyjadrený základným indexom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

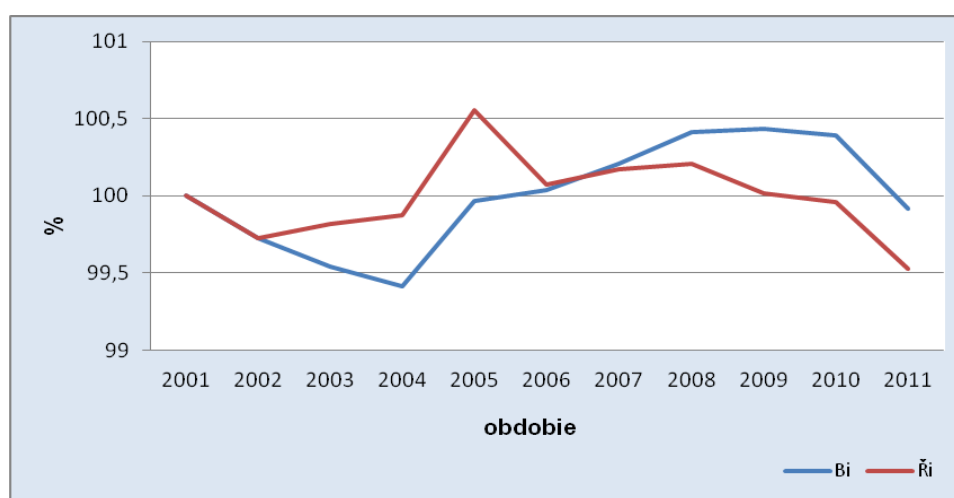

Obr. 10: Vývoj počtu obyvateľstva Olomouckého kraja od prvého sčítania 1839 po SLDB 2011 vyjadrený reťazovým indexom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

V 60. rokoch minulého storočia sa začína demografická situácia postupne vylepšovať a prispeli tomu nemalou mierou sedemdesiate roky, ktoré sa vyznačovali pre populačnou politikou vtedajšieho prezidenta Gustáva Husáka. Vzišla z nej takzvaná silná populácia „husákových detí.“ K miernemu úbytku v deväťdesiatych rokoch nemalým príčinám prispela vtedajšia politická a ekonomická situácia po rozpade takzvaného východného bloku a rast počtu obyvateľov sa vtedy zastavil na čísle 647 341. Tento trend sa dá vypočítavať nie len v Olomouckom kraji, ale dopady sú citeľné na celom území ČR.

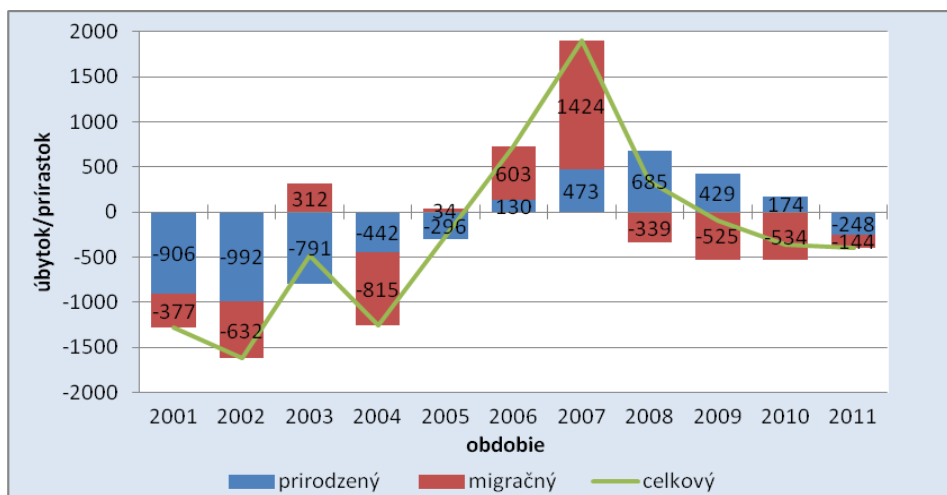
Obr. 11: Vývoj počtu obyvateľstva Olomouckého kraja od SLDB 2001 po SLDB 2011 vyjadrený absolútnym počtom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

Obr.12: Vývoj počtu obyvateľstva Olomouckého kraja od SLDB 2001 po SLDB 2011 vyjadrený reťazovým a základným indexom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

V súčasnosti je tendencia vývoja aj kvôli stabilizácii spoločenských a politických pomerov prakticky nemenná. Malý pokles od SLDB 2001 v počte obyvateľov v absolútnych číslach o skoro 8 000 sa zastavil v roku 2004. Odvtedy je trend mierne stúpajúci a k 31. 12. 2008 sa zastavil na počte 642 137 obyvateľov. Na konci roku 2011 v kraji trvale prebývalo 638 638 obyvateľov, z ktorých nepatrnú väčšinu tvorili ženy a medziročne počet obyvateľov klesol o 3 023. Ak sa pozrieme na úroveň nižších administratívnych celkov, medziročne nepriaznivú bilanciu vykazovali štyri z piatich okresov, najstratovejším o 437 obyvateľov bol okres Přerov a jedným populačne ziskovým s celkovým prírastkom 587 obyvateľov bol okres Olomouc. Predchádzajúci trend z minulých období definitívne potvrdil, že jedine okres Olomouc vykazuje priaznivý populačný rast.

Podstatou pohybu obyvateľstva a procesov s ním spojených je prirodzený a migračný prírastok. Prirodzený prírastok je vyjadrený rozdielom medzi živo narodenými a zomrelými, bohužiaľ za Olomoucký kraj dosiahol v roku 2011 po prvý krát od roku 2010 záporných hodnôt s bilanciou mínus 248. Najpodstatnejšou príčinou spomenutého trendu je zníženie pôrodnosti. V roku 2011 sa na území kraja živo narodilo 6 311 detí a na druhej strane 6 559 ľudí zomrelo. Kladnú bilanciu prirodzeného pohybu v okresoch Olomouckého kraja dosiahol spomedzi piatich okresov len okres Olomouc. Počas obdobia od roku 2001 do roku 2011 vykazoval prirodzený prírastok negatívnu hodnotu – 1 784 osôb. Od roku 2001 až do roku 2005 je bilancia prirodzeného prírastku stále záporná, z čoho vyplývalo že sa v kraji v tú dobu rodilo menej detí ako úhrnne ľudí zomrelo a kraj utrpel stratu 3 427 obyvateľov. Takýto trend vykazovala takmer celá republika a za dôvod bola označená nízka pôrodnosť. Prelomovým obdobím kedy začal prirodzený prírastok vykazovať kladné hodnoty je rok 2006 a trvalo to až do roku 2010. Toto obdobie piatich rokov môžeme označiť za akúsi vlnu zvýšenej pôrodnosti, ktorej príčinou bola populačne silná generácia zo sedemdesiatych rokov minulého storočia, vyznačujúca sa odkladaním materstva do neskoršieho veku, a ktorej vrchol prebehol medzi rokmi 2008 a 2009. Počas tohto obdobia kraj získal prirodzeným pohybom 1 891 obyvateľov, tento vývoj však netrval dlho a už v roku 2011 prišiel kraj o ďalších 248 obyvateľov.

Obr. 13: Vývoj prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva Olomouckého kraja od SLDB 2001 po SLDB 2011 vyjadrený absolútnym počtom (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

Vývoj počtu obyvateľov nezáleží len na prirodzenej ľudskej obmene, jeho ukazovatele sú závislé aj na pohybe zapríčinenom migráciou, zjednodušene sa jedná o počty prisťahovaných a vystťahovaných z územnej jednotky, z čoho následne vyplynie migračné saldo. S výnimkou rokov 2003, 2005, 2006 a 2007 dosiahol kraj zápornú migračnú hodnotu a medzi dvoma po sebe nasledujúcimi sčítaniami SLDB 2001 a 2011 takto prišiel o 993 obyvateľov. Počas roku 2011 sa na územie kraja prisťahovalo 3 857 ľudí, ale zároveň 4 001 sa z neho vystťahovalo. Najprítťažlivejšími okresmi v otázke kladnej migrácie boli Olomouc a Prostějov a na opačnej strane, okresy Jeseník, Šumperk a Přerov nevykázali kladné migračné saldo.

Od sčítania v roku 2001 nastala zmena v metodike zisťovania migračného salda, do ktorého sa po novom započítavajú aj počty vystťahovaných a prisťahovaných cudzích štátnych príslušníkov čo v každom prípade ovplyvnilo ukazovatele celkovej migrácie. Od spomínaného roku sa počet obyvateľov so štátnym občianstvom iným než Českej republiky viac než zdvojnásobil, z počtu 4 300 nahlásených v SLDB 2001 na takmer 9 500 cudzincov zo sčítania 2011. Olomoucký kraj nepatrí medzi cieľové kraje v rámci republiky a preto aj počet cudzích štátnych príslušníkov nepresahuje 1,5 percentného bodu z celkovej populácie žijúcej v kraji (zdroj: ČSÚ 2001, 2011).

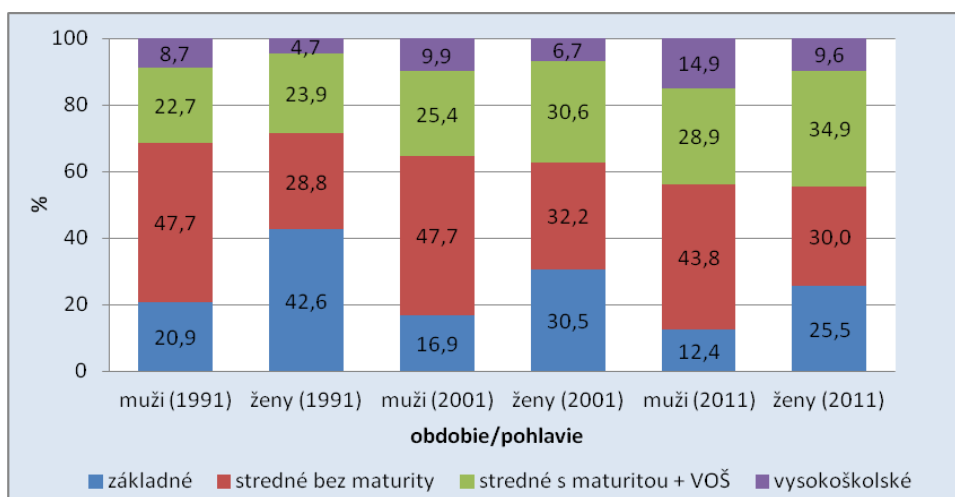
5.4. Vzdelanostná štruktúra – index vzdelanosti

Vývoj vzdelanosti obyvateľstva má za posledné dve desaťročia vzrastajúcu tendenciu a zloženie kategórie so stredoškolským a vyšším vzdelaním postupne zvyšuje svoj podiel na celkovej úrovni vzdelania na úkor vzdelania stredoškolského bez maturity a nižšieho. Najpočetnejšie zastúpenie v roku 2011 tvorila kategória stredoškolsky vzdelaných obyvateľov bez maturity s absolútnym počtom viac než 192 000 a takmer 13% prevahou mužského zastúpenia. Na vzdelanie bez maturity nadväzuje úplné stredné s maturitou a vyššie odborné, ktoré s 31 % tvorí druhú najpočetnejšiu kategóriu vzdelanej populácie. Počet obyvateľov len so základným vzdelaním od roku 1991 klesol z 13 % na 18 % zo SLDB 2011. Na druhej strane podiel vysokoškolsky vzdelaných osôb vzrástol za posledných 20 rokov zo 6 % na 12% z čoho vyplýva, že stále viac ľudí má záujem o štúdium na vysokých školách.

V rámci rodového vzdelania medzi mužmi a ženami je situácia trochu odlišná, pričom na podiele vysokoškolsky vzdelaných sa vo väčšej miere podieľajú počas posledných troch sčítaní muži a to vždy minimálne o 3 %. Ženy majú vyšší podiel úplne stredoškolsky vzdelaných a to taktiež za všetky sledované sčítania. Mužská dominancia

sa odzrkadlila v neúplnom stredoškolskom vzdelaní, ktoré má oproti ženám rýchlejšie klesajúcu tendenciu.

Diferenciácia úrovne vzdelanosti je pozorovateľná v rámci celého Olomouckého regiónu, kde sa marginálnejšími oblasťami v rámci vzdelanostnej štruktúry stávajú obce vo väčšej vzdialenosti od svojich centier a naopak. Takáto rozdielnosť sa zisťuje pomocou indexu vzdelanosti vyjadrenom pomerom úplne stredoškolsky vzdelaných obyvateľov na celkovom počte populácie staršej ako 15 rokov, kde najlepších hodnôt v rámci tohto ukazovateľa dosahujú Olomouc 48 %, Prostějov 42 %, Přerov 42 % a obce v zázemí najväčších mestských sídel. Tento fakt je odzrkadlením hlavne odlišných možností vzdelávania v odľahlejších častiach regiónu a prítomnosťou školských zariadení rôznych stupňov hlavne v mestách (zdroj: ČSÚ 1991, 2001, 2011).

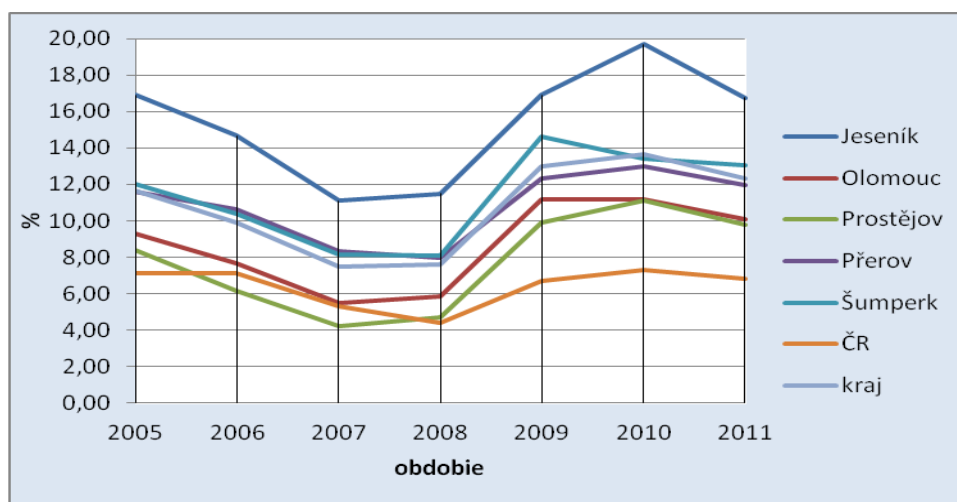
Obr. 14: Vývoj vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Olomouckého kraja vo veku 15 a viac rokov od SLDB 1991, SLDB 2001 po SLDB 2011 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

5.5. Miera registrovanej nezamestnanosti

Miera registrovanej nezamestnanosti podľa výberového šetrenia pracovných síl, je zabezpečovaná Ministerstvom práce a sociálnych vecí ČR. Patrí medzi ukazovatele, ktoré pomerne rýchlo odzrkadľujú ekonomickú situáciu v spoločnosti. V roku 2005 dosahovala hodnota nezamestnanosti za celý kraj 11,6 %. Miera nezamestnanosti všetkých okresov v kraji prakticky kopíruje celorepublikový a krajský vývoj, kde najpriaznivejšie hodnoty vykazoval kraj v rokoch 2007 a 2008. Okresom s najnižšou mierou registrovanej nezamestnanosti je počas celého sledovaného obdobia od roku 2005 do 2011 Prostějov, naopak najvyššiu mieru nezamestnanosti má okres Jeseník (zdroj: MPSV 2011).

Tab. 2: Vývoj registrovanej miery nezamestnanosti v okresoch Olomouckého kraja v období 2005 – 2011 podľa VŠPS (vlastné spracovanie, zdroj dát MPSV)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Jeseník	16,90	14,68	11,09	11,50	16,90	19,70	16,75
Olomouc	9,30	7,64	5,48	5,82	11,20	11,20	10,07
Prostějov	8,40	6,17	4,21	4,68	9,90	11,10	9,81
Přerov	11,60	10,61	8,35	7,96	12,30	13,00	11,96
Šumperk	12,00	10,36	8,15	8,10	14,60	13,40	13,04
kraj	11,64	9,89	7,46	7,61	12,98	13,68	12,32
ČR	7,10	7,10	5,30	4,40	6,70	7,30	6,80

Obr. 15: Vývoj registrovanej miery nezamestnanosti v okresoch Olomouckého kraja v období 2005 – 2011 podľa VŠPS (vlastné spracovanie, zdroj dát MPSV)

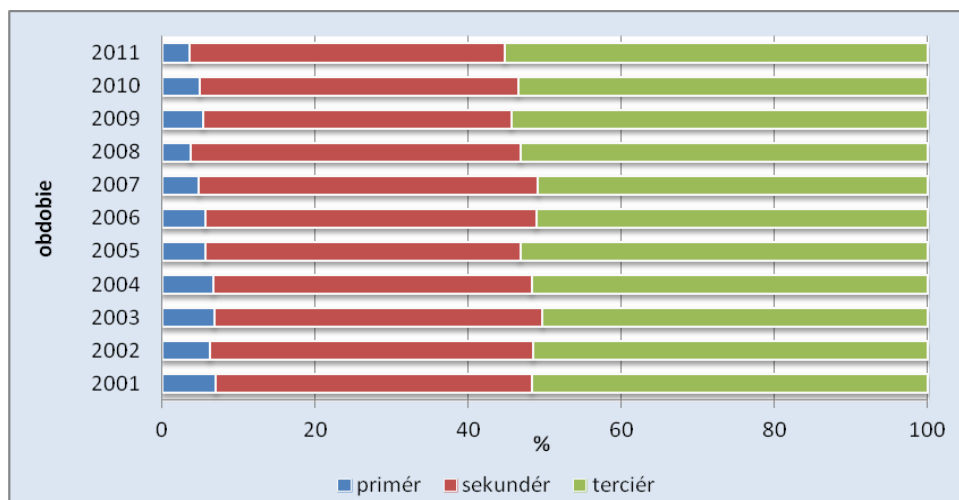
5.6. Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore

Na zloženie obyvateľstva z hľadiska ekonomickej aktivity sa vo veľkej miere podieľa jeho demografická štruktúra. V priebehu sčítania v roku 2011 obývalo územie 638 638 obyvateľov. Z tohto počtu tvorilo 56 % populácie ekonomicky aktívnu zložku, z ktorej bolo 283 tisíc osôb pracujúcich a ďalších 23 tisíc nezamestnaných.

Štruktúra zamestnanosti podľa jednotlivých sektorov sa nijak zvlášť neodchyľuje od trendu v celej republike, kde postupne klesá podiel počtu pracujúcich v primárnom sektore, pričom v roku 2011 klesol na 3% podiel z celkovej zamestnanosti. V Olomouckom kraji sa znížila zamestnanosť v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve zo 7 % v roku 2001 až na dnešných 3,5 %, čo presahuje celorepublikový priemer o 0,5 percentného bodu. V absolútnom vyjadrení to znamená úbytok 9,6 tis.

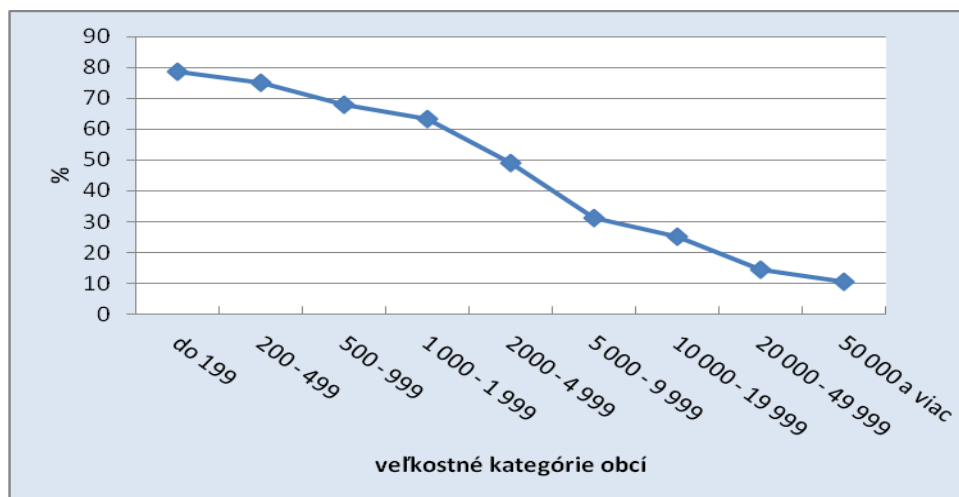
osôb od roku 2001 až do roku 2011 na hodnotu 9,9 tis. zamestnancov primárneho sektoru. Najväčší počet obyvateľov už tradične pracuje v oblasti služieb, vyznačujúcou sa zvýšeným zastúpením z 51,5 % v roku 2001 na hodnotu 55,2 % zo všetkých zamestnaných osôb (zdroj: ČSÚ 2011).

Obr. 16: Vývoj štruktúry zamestnanosti ekonomicky aktívneho obyvateľstva v Olomouckom kraji od SLDB 2001 po SLDB 2011 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

5.7. Percentuálny podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou zo sledovaného územia SLDB 2001

Tento ukazovateľ charakterizuje schopnosť obcí vytvárať pracovné podmienky, ktorá klesá so znižovaním ich veľkostí. Vo všeobecnosti je vycestovaním za prácou chápané prekročenie katastru obce zamestnancom, pri ceste do práce.

Obr. 17: Podiel denne cestujúcich za prácou z jednotlivých veľkostných kategórií obcí v Olomouckom kraji za SLDB 2001 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

V rámci spomenutého indikátoru uvažujem len množstvo obyvateľov cestujúcich za prácou denne. Miernou nevýhodou takéhoto indikátoru je skreslenie počtov vycestovaných za prácou v okruhu mestských centier, ktoré viažu ekonomicky aktívne obyvateľstvo zo svojich zázemí. Ak má niektorá z malých obcí adekvátny počet pracovných príležitostí k počtu svojej populácie, došlo k tomu len z dôvodu straty a vysťahovaním obyvateľstva.

Z celkového počtu obyvateľov 646 363, ktoré žili podľa SLDB 2001 na území Olomouckého kraja bolo 327 927 ekonomicky aktívnych a 285 485 pracujúcich. Za prácou pri tom denne vycestovalo za hranicu obce 97 643 obyvateľov, čo tvorí 83% podiel z celkového počtu 117 465 zamestnancov vycestovaných za prácou. Úhrnom za sčítanie v rámci denného a nedenného vycestovalo z obcí 41 % všetkých zamestnaných (zdroj: ČSÚ 2001).

5.8. Podiel neobývaných domov a bytov na celkovom počte trvale obývaných objektov SLDB 2001

V rámci Olomouckého kraja sa počet trvale obývaných domov za desaťročie od sčítania 1991 zvýšil o 2,4 tis. na 111 717 v roku 2001 a vzrastajúcu tendenciu vykazoval aj počet trvale neobývaných domov s 14,8% podielom na trvale obývaných domoch. Od sčítania v roku 1991 narástol počet neobývaných domov do sčítania v roku 2001 o 1 912, z čoho vyplýva že v kraji je už 1/8 domov trvale neobývaných.

Tab. 3: Podiel a počet neobývaných domov a bytov z celkového počtu trvale obývaných (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

	trvale obývané		neobývané		neobývané (%)	
	domy	byty	domy	byty	domy	byty
Jeseník	7 524	14 530	1 089	1 634	14,47	11,25
Olomouc	35 929	84 067	4 383	8 974	12,20	10,67
Prostějov	23 275	40 445	4 777	6 642	20,52	16,42
Přerov	22 800	49 534	3 149	5 198	13,81	10,49
Šumperk	22 189	44 811	3 179	5 075	14,33	11,33
kraj	111 717	233 387	16 577	27 523	14,84	11,79

Do celkového počtu trvale obývaných objektov sa započítavajú aj trvalo obývané byty, ktorých počet medzi sčítaniami vždy rastie a v roku 2001 dosiahol 233 tis. pri absolútnom zvýšení počtu trvale obývaných bytov o 8 160. Neodmysliteľnou súčasťou a protipólom k trvalému obývaniu bytov je ich neobývanie. Rovnako ako sa zvýšil

počet obývaných bytov, vzrástol aj počet neobývaných bytov medzi rokmi 1991 a 2001 o 2,3 percentného bodu na 27 523.

Všetkých obývaných objektov, teda všetkých trvale obývaných domov aj bytov bolo za sčítanie v roku 2001 úhrnom 345 104. Oproti predchádzajúcemu sčítaniu vzrástol ich počet o 10,5 tis. Podiel neobývaných domov a bytov na všetkých trvale obývaných objektoch bol 13,3 % (zdroj: ČSÚ 2001).

5.9. Počet rekreačných objektov pripadajúcich na celkový počet trvale obývaných objektov

Do kategórie rekreačných objektov patria jak objekty k tomu vyhradené, ktoré sa spoločne nazývajú hromadné ubytovacie zariadenia, tak objekty z bytovej a domovej kapacity takto vyčlenené k individuálnemu používaniu. Najviac ubytovacích zariadení hromadného typu sa podľa predpokladov nachádza v horských a podhorských oblastiach Hrubého Jeseníku, Králického Sněžníku a Hanušovickej vrchoviny, ktoré svojou geografickou polohou patria do okresu Jeseník s počtom rovných 100 a Šumperk s absolútnym počtom 171 a 43% podielom na všetkých hromadných ubytovacích zariadeniach v Olomouckom kraji v roku 2001. Naopak najmenej objektov takéhoto druhu sa nachádzalo v okresoch Prostějov a Přeřov.

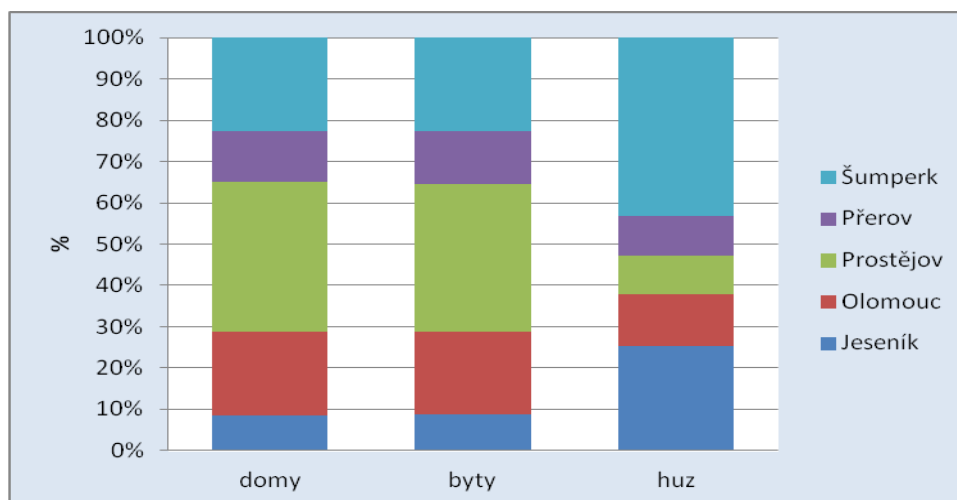
Tab. 4: Počet a druh rekreačných objektov v kraji a okresoch Olomouckého kraja zo sčítania SLDB 2001 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

	domy	byty	huz ³	domy (%)	byty (%)	huz %
Jeseník	496	520	100	8,59	8,69	25,32
Olomouc	1 163	1 202	49	20,13	20,09	12,41
Prostějov	2 094	2 145	37	36,25	35,85	9,37
Přeřov	718	759	38	12,43	12,68	9,62
Šumperk	1 306	1 358	171	22,61	22,69	43,29
kraj	5 777	5 984	395	100,00	100,00	100,00

Absolútne najviac objektov z domovej a bytovej výstavby vyčlenených na rekreačné účely poskytoval okres Prostějov. V rámci bytových rekreačných objektov tvoril až 35,8% podiel a z domových rekreačných objektov 36,2% na všetkých takto vyčlenených objektoch, ktorých bolo v kraji zo sčítania 2001 úhrnom 5 984, respektíve 5 777. Priemerne sa v obciach Olomouckého kraja vyskytuje 3,5 % rekreačných objektov zo všetkých trvale obývaných domov a bytov. Až 30 obcí v Olomouckom kraji

³ hromadné ubytovacie zariadenie

neposkytovalo žiadnu možnosť ubytovania v akomkoľvek druhu rekreačného objektu (zdroj: ČSÚ 2001).

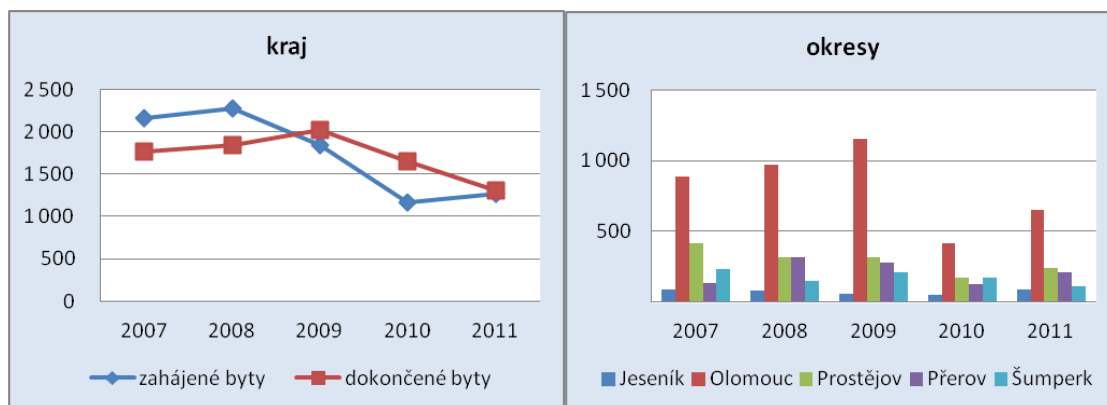
Obr. 18: Podiel okresov na jednotlivých druhoch rekreačných objektov v Olomouckom kraji za sčítanie SLDB 2001 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

5.10. Intenzita bytovej výstavby 2007 – 2011

Intenzita bytovej výstavby v rámci Olomouckého kraja a okresov sa nesie v podobnom duchu útlmu ako je tomu v celej republike. Na prelome rokov 2008 a 2009 dochádza k zníženiu počtu zahájených výstavieb bytov, dobrou správou je vyšší počet dokončených bytov, ktoré zostali rozostavané z rokov 2007 a 2008. Znížená intenzita bytovej výstavby po roku 2009 zo sebou prinesie prepád dokončených bytov do budúcnosti. Úplný prepád výstavby nastal v roku 2010 a zastavil sa na päťročnom minime 1 163 zahájených bytov. Nepatrné zvýšenie intenzity výstavby medzi rokmi 2010 až 2011 znamenalo úhrnný nárast počtu zahájených bytov o 101 kde celková výstavba dosiahla počtu 1 264 bytov. Na počiatku sledovaného obdobia v roku 2007 bola zahájená výstavba 2 167 bytov a na konci tejto periódy vykazovala pokles o priepastných 42 %.

Ak sa pozrieme na súčasný trend zahájených bytov, môžeme ho považovať za mierne optimistický, toto tvrdenie sa však nestotožňuje s dokončenými, pretože ich počet nepretržite klesá už od roku 2009 kde v sledovanej perióde dosiahol vrcholu 2 026 dokončených bytov oproti 1 305 v roku 2011 a v relatívnom vyjadrení poklesol o 35,5 %. Najintenzívnejšie sa byty dokončovali v rámci okresu Olomouc, hoci počet skolaudovaných bytov klesol z maxima 1 156 v roku 2009 o 504 hotových bytov. V okrese Jeseník sa proces dokončovania bytov takmer nemení, priemerne sa v ňom ročne skolauduje 75 bytov a najchudobnejším stavebným rokom bol rok 2010, kedy sa

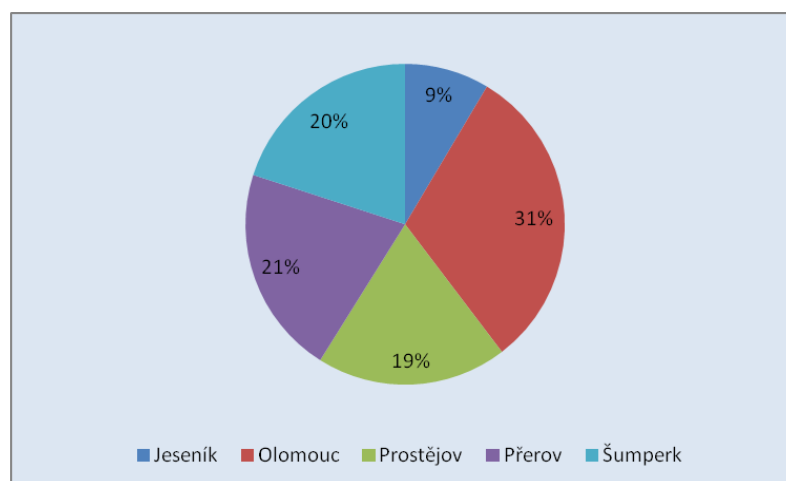
v okrese dokončilo len 51 bytov, čo je absolútne najnižší počet v porovnaní so všetkými okresmi v kraji. Jediným okresom kde sa intenzita dokončenia bytov od roku 2007 do súčasnosti neznížila, ale naopak zo 138 v roku 2007 stúpila na 210 v roku 2011 pri päťročnom priemere 213 dokončených bytov bol Přerov. Počas sledovaných piatich rokov intenzity výstavby bytov sa priemerne v kraji dokončilo 2,8 bytov na 1 000 obyvateľov stredného stavu a zo všetkých 399 obcí Olomouckého kraja sa až v 30 obciach nedokončil ani jeden byt (zdroj: ČSÚ 2011).

Obr. 19: Vývoj zahájených a dokončených bytov a počet dokončených bytov v okresoch Olomouckého kraja v období od 2007 – 2011 (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

5.11. Podiel poľnohospodárskej pôdy z celkovej výmery územnej jednotky

Na celkovej rozlohe Olomouckého kraja, ktorá činila 5 267 km² na konci roku 2011 má veľký podiel poľnohospodárska pôda s plochou 2 801 km², ktorá tvorila s 53 % nadpolovičnú väčšinu celkovej výmery.

Obr. 20: Podiel jednotlivých okresov na výmere poľnohospodárskej pôdy v Olomouckom kraj (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

Najvyššie relatívne zastúpenie spomínaného druhu pôdy zaznamenali tradične rovinaté a úrodné oblasti v strednej a južnej časti kraja, z ktorých až 3 okresy Prostějov, Přerov a Olomouc presiahli 70% podiel poľnohospodárskej plochy v rámci svojej rozlohy. Oproti tomu severne položené okresy majú nedostatok poľnohospodárskej pôdy a územie okresu Jeseník tvoril až 3,5 násobne nižší podiel tejto pôdy ako okres Olomouc, ktorý dosiahol absolútne najväčšiu rozlohu 870 km² poľnohospodárskej pôdy spomedzi všetkých okresov v kraji (zdroj: ČSÚ 2011).

5.12. Volebná účasť na voľbách do poslaneckej snemovne parlamentu ČR v roku 2010

Do poslaneckej snemovne parlamentu ČR volilo v Olomouckom kraji 522 185 registrovaných voličov v 399 obciach. Najviac voličov bolo registrovaných v okrese Olomouc a to 188 707 a naopak najmenej 33 734 v najsevernejšom okrese Jeseník. Nie všetci registrovaní voliči sa volieb zúčastnili, ale aj napriek tomu presiahla volebná účasť 62 % a počet platných hlasov dosiahol 99,2 % za celý kraj (zdroj: ČSÚ 2010).

Tab. 5: Volebná účasť na voľbách do Poslaneckej snemovne parlamentu ČR 2010 v okresoch a Olomouckom kraji (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

	voliči			platné hlasy
	registrovaný	hlasujúci	účasť v (%)	
Jeseník	33 734	19 835	59,8	19 599
Olomouc	188 707	119 140	63,13	118 280
Prostějov	89 244	56 095	63,86	55 695
Přerov	108 850	66 296	60,91	65 758
Šumperk	101 650	63 038	62,01	62 539
kraj	522 185	324 404	62,12	321 871

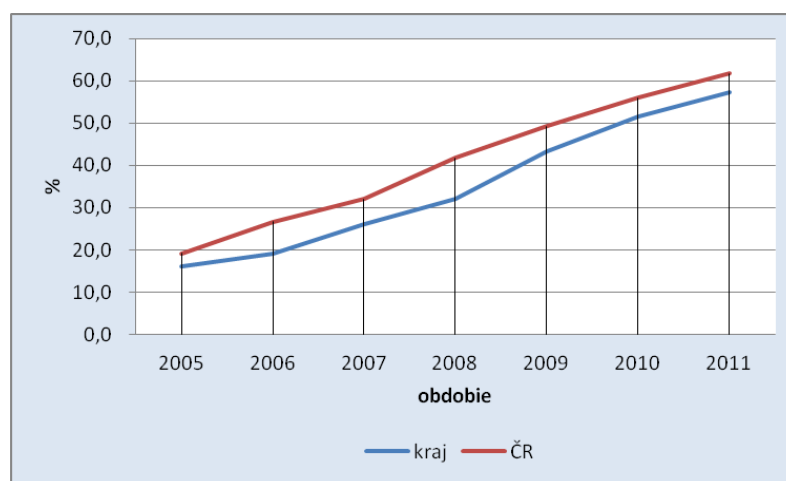
5.13. Časová dostupnosť do okresných miest a do krajského mesta

Najvýznamnejším spôsobom dopravnej dostupnosti v Olomouckom kraji je dostupnosť pozemná zastúpená jak sieťou železničných tratí tak, ktorých hustota je momentálne 0,11 km trate na km², tak cestných komunikácií. Sieť železničných tratí je rozvinutá prakticky celkom rovnomerne. Dôležité cestné komunikácie vyšších tried sa však nachádzajú v prostredných a južných častiach kraja, ktoré tvoria významné tranzitné tepny. Sledovaný región je charakteristický slabšou dopravnou vytáženosťou a tým aj nízkou ekonomickou produkciou, ktorá sa najviac prejavuje v pohraničnej a severnej časti kraja. V roku 2011 bola dĺžka systému cestnej komunikácie 3 568 km a to bez výraznejších zmien oproti predchádzajúcemu roku. Priemerná hustota cestnej

siete dosahovala bezmála 0,7 km komunikácie na km² čo približnej priemer celej republiky. Najhustejšia sieť cestných komunikácií sa v rámci okresov vyskytovala v Prostějove, kde dosiahla 0,9 km komunikácie na km² a najredšia sieť cestných komunikácií je v okrese Jeseník 0,4 km komunikácie na km², ktorý je zároveň najvzdialenejší od krajského mesta a všetkých dôležitých dopravných uzlov. V rámci hierarchického zastúpenia sa v roku 2011 v kraji nachádzalo: 36 km diaľnic, 433 ciest 1. triedy, 924 km ciest 2. triedy, 2 174 km ciest 3. triedy. Najpálčivejším problémom ciest druhej a tretej triedy je tradične ich stav a kvalita, čo značne znepríjemňuje a predlžuje dobu dojazdov medzi jednotlivými obcami a ich centrom. Najvyťaženejšou cestnou komunikáciou v rámci Olomouckého kraja je rýchlostná komunikácia R46, ktorá spojuje krajské centrá Olomouckého a Juhomoravského kraja, vyplynulo to zo sčítania dopravy v roku 2010⁴.

5.14. Podiel bytových domácností s pripojením na internet z celkového počtu bytových domácnosti podľa SLDB 2011

Informačné technológie sa stali neoddeliteľnou súčasťou existencie súčasnej generácie. Fenoménom dnešnej doby v rámci informačných technológií je bezpochyby internet. Podiel pripojenia bytových domácností na internet v kraji má podobnú rastúcu tendenciu ako v celej republike. V Olomouckom kraji presiahol 50% podiel prístupu domácností na internet v priebehu roku 2010 a v roku 2011 presiahlo pripojenie už 57 % všetkých bytových domácností. Počas obdobia od roku 2005 – 2011 je celorepublikový priemer pripojených domácností o 5 % vyšší než v Olomouckom kraji.

Obr. 21: Vývoj vybavenosti bytových domácností osobným počítačom s pripojením na internet v Olomouckom kraji a ČR (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

⁴<http://www.kr-olomoucky.cz/silnicni-doprava-cl-33.html>

6. IDENTIFIKÁCIA PERIFÉRYCH OBLASTÍ OLOMOUCKÉHO KRAJA POĎA ZVOLENEJ METODOLÓGIE

Pred samotnou identifikáciou periférnych oblastí vstupovalo do analýzy všetkých 399 obcí Olomouckého kraja. Každý obci bola priradená štandardizovaná hodnota zo súboru vopred zvolených ukazovateľov tak, aby zohľadňovala tematické rozloženie indikátorov v štyroch kategóriách.

Rozdelenie indikátorov prebehlo intuitívne a s pomocou odbornej literatúry v štyroch kategóriách na demografické: miera hustoty zaľudnenia, vekové zloženie populácie, zloženie populácie podľa vzdelanosti, zmena počtu obyvateľov; ekonomické: miera nezamestnanosti, zamestnanosť v primárnom sektore, vycestovanie za prácou; bytového fondu a bilancie poľnohospodárskej pôdy: počet neobývaných domov a bytov, rekreačné objekty na počet obývaných objektov, intenzita bytovej výstavby, zastúpenie poľnohospodárskej pôdy; sociálne dostupnostné: účasť na voľbách, časová dostupnosť do krajského mesta a do okresných miest, podielom bytov pripojených k internetu.

Typológia obcí do intervalov extremity

Ďalší krok vymedzovania marginálnych oblastí spočíval v typológii obcí podľa 15 ukazovateľov v siedmych normovaných intervaloch extremity na:

- extrémne podlimitné
- silne podlimitné
- podlimitné
- normálne
- nadlimitné
- silne nadlimitné
- extrémne nadlimitné

využitím metódy normovanej premennej, ktorá má schopnosť premeniť štatistické údaje na už ľahšie porovnateľné dáta. Prakticky sa na tento zámer aplikuje vzťah:

$$Z_i = \frac{(x_i - \bar{x})}{s}$$

Z_i . . . normovaná hodnota i – tého prvku indikátoru

x_i . . . hodnota i – tého prvku indikátoru

$\bar{x}$ . . . aritmetický priemer celého súboru prvkov indikátoru

s . . . smerodajná odchýlka súboru prvkov indikátoru

Výber periférnych obcí podľa intervalov extremity

Samotné vymedzenie periférnych oblastí spočívalo v identifikácii periférnych obcí Olomouckého kraja, rozdelených do intervalov extremity. Marginálne obce vzišli z výberu podľa vlastného uváženia a s pomocou odbornej literatúry, kde som za periférne zvolil intervaly:

- extrémne podlimitné,
- silne podlimitné.

Tematické rozdelenie periférnych obcí

Takýto postup bol aplikovaný pri každom z 15 ukazovateľov, z ktorých následne vzišli syntetickým načítaním a potom štandardizovaním indikátorov periférie rozdelením tematicky na:

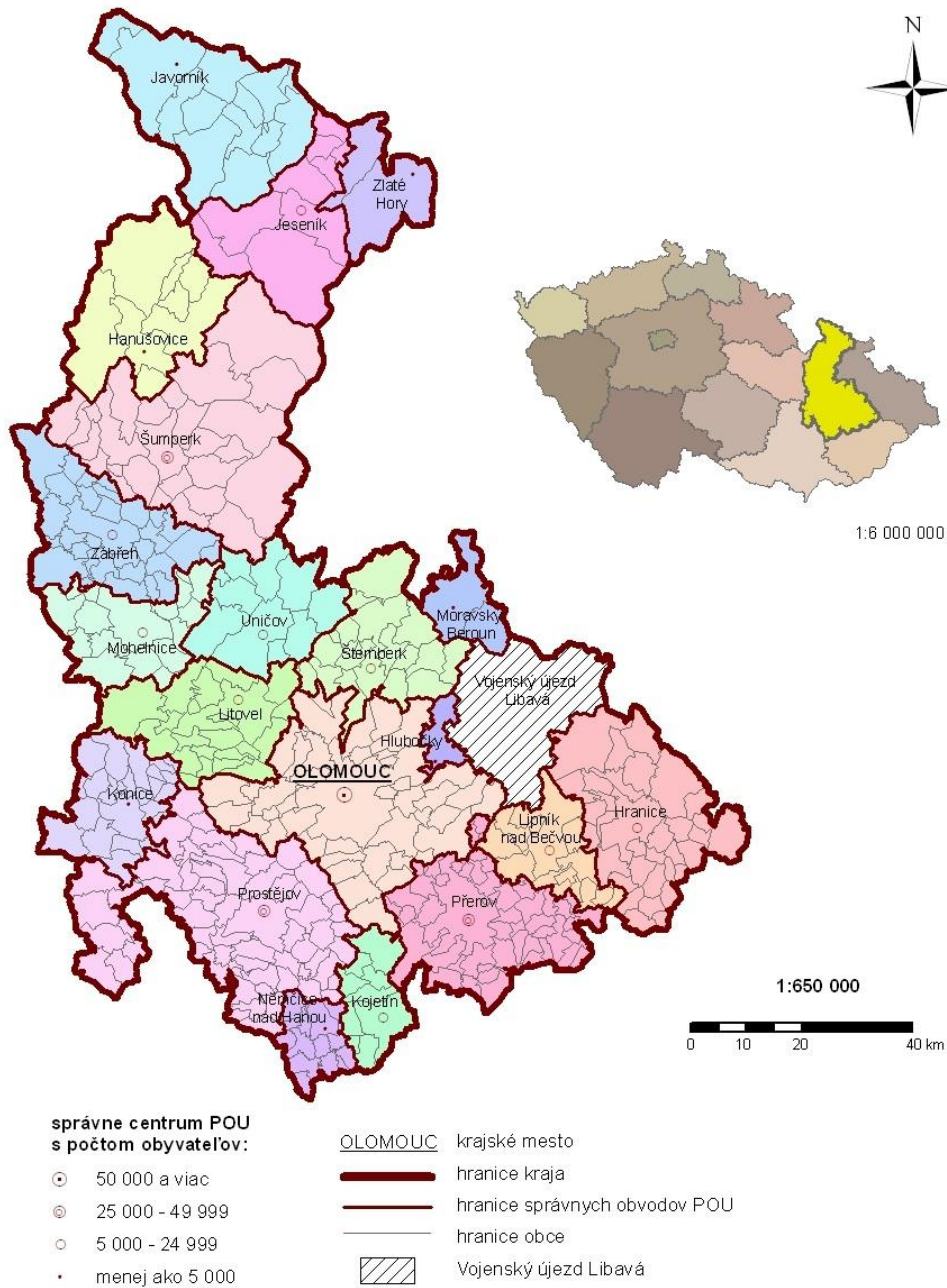
- demografické,
- ekonomické,
- bývania,
- sociálne.

Syntéza tematických kategórií a finálna identifikácia periférií

Záverečný krok v rámci analýzy vymedzovania periférnych oblastí spočíval vo výslednej syntéze načítaním štandardizovaných hodnôt 4 tematických kategórií, ďalším štandardizovaním metódou normovanej premennej a vo finálnom vymedzení periférií v Olomouckom kraji pomocou roztriedenia do extrémne podlimitných a silne podlimitných intervalov periférnosti.

ADMINISTRATÍVNE ČLENENIE

Olomouckého kraja k 31. 12. 2011

Obr. 22: Správne členenie Olomouckého kraja, (vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ)

6.1. Demografické periférie

Rozdielnosť v populačnom zložení a v charakteristikách spojených s vymedzením demografických periférií pomocou zvolených indikátorov je špecifická v každom regióne. Odlíšnosti sú rozpoznateľné v hustote obyvateľstva a koncentrácii osídlenia, v rozdielnom počte obyvateľstva medzi určenými hraničnými obdobiami, ktorý je spôsobený prirodzeným a migračným pohybom, v jeho štruktúre vyjadrenej starnutím populácie a úrovňou vzdelanosti, na ktoré pôsobí množstvo činiteľov. Zmyslom tejto časti je identifikácia a územná diferenciacia Olomouckého regiónu so zreteľom na možnosti získania dát pre vybrané ukazovatele, ktorými sú všeobecná miera hustoty osídlenia, veková štruktúra populácie vyjadrená vekovým indexom, zmena počtu obyvateľstva medzi poslednými dvomi sčítaniami a zloženie obyvateľstva vyjadrené indexom vzdelania.

Všeobecná miera hustoty osídlenia

V sledovanom území dosiahla hustota zaľudnenia 121 obyv./km² čo je o necelých 12 obyv./km² nižšia hodnota ako vykazovala v rovnakom čase celá republika. Vo všeobecnosti sa za riedko osídlené regióny pokladajú také územia, v ktoré sú obývané menej ako 90 obyvateľmi na 1 km². Regiónmi vyznačujúcimi sa takouto nízkou hustotou osídlenia sú v kraji obce, ktoré administratívne náležia predovšetkým do ORP Jeseník, Šumperk, Šternberk a Konice. Zo všetkých 399 obcí sa až 229 vyznačuje hustotou osídlenia do 90 obyvateľov na km² a obec Šléglov z ORP Šumperk je absolútne najredšie osídlená pri výmere viac než 7 km² ju obýva len 36 obyvateľov z roku 2011. Naopak najvyššia hustota pripadala všetkým oblastiam v okolí okresných miest Olomouc, Přerov a Prostějov.

Po štandardizovaní a rozdelení hustoty každej obce do intervalov extremity sa žiadna obec nejaví ako periférna, pričom drvivá väčšina všetkých obcí, až 372 ich prináleží normálnemu intervalu, a len 3 obce sa svojou hustotou dostali do podlimitného stavu, ktorý však nie je smerodajný pre vymedzenie periférií. Táto skutočnosť mohla byť spôsobená vzácnou vyrovnanosťou absolútnych hodnôt hustoty zaľudnenia vo veľkom počte prípadov. Účinnosť spomínaného ukazovateľa sa však premietne až do analýzy periférií v rámci tohto okruhu (viď. Príloha 1).

Vekové zloženie – index staroby

Vekové zloženie zohráva významné postavenie pri výskume populačného správania v regióne. V krajskom meradle sa už dlhšiu dobu prejavujú zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva, ale v poslednom období veková štruktúra indikuje kontinuálne sa znižujúci podiel detskej zložky vo veku 0 – 14 rokov a zvyšujúci sa podiel populácie v kategórii 65 ročných a starších, z čoho vyplýva rastúci index staroby, ktorý sa v roku 2011 zastavil na hodnote 112.

Z vyhodnotenia normovanej analýzy a priradením štandardizovaných hodnôt jednotlivým obciam sa už 5 obcí: Radkova Lhota – ORP Přerov, Strukov – ORP Šternberk, Vikantice – ORP Šumperk, Mutkov - ORP Šternberk a obec Hačky z ORP Konice ocitlo v extrémne podlimitnom a silne podlimitnom intervale, takže sú podľa zvolených kritérií periférne. Ďalších 15 obcí je podlimitných, pričom všetky spomenuté obce ležia v hraničných územiach s Pardubickým, Juhomoravským a Zlínskym krajom (viď. Príloha 2).

Index zmeny počtu a pohyb obyvateľstva

Tento ukazovateľ je determinovaný zložkou prirodzeného a mechanického pohybu, je to teda rozbor celkového pohybu populácie v Olomouckom kraji, ktorý sa stretáva so súčasným trendom kontinuálneho znižovania počtu obyvateľov, ktorých medzi posledným sčítaním v roku 2011 a SLDB 2001 ubudlo úhrnom 4 590. Takýto jav je pripisovaný zníženej pôrodnosti a zároveň prevažujúcemu počtu vyst'ahovaných.

Najviac stratových bolo paradoxne 6 mestských sídel: Přerov, Olomouc, Šumperk, Prostějov, Hranice a Jeseník, ktoré za sledovanú dekádu stratili dohromady 12 045 obyvateľov, čo znamená že po štandardizácii a zaradeniu v rámci intervalov extremity sú tieto sídla z hľadiska zmeny počtu populácie periférne. Tesne pod vytýčeným limitom marginality sa ocitli ďalšie 4 mestá: Uničov, Zábřeh, Šternberk a Zlaté Hory (viď. Príloha 3).

S procesom zmeny počtu obyvateľstva nesúvisí len jeho úbytok, ale aj nárast jeho počtu spojený s procesom suburbanizácie, ktorý bol zaznamenaný v menších obciach zázemia práve spomenutých stratových miest, ale najintenzívnejšie v okolí Olomouce a Prostějova.

Ak by sme neuvažovali o štandardizovaných, ale o absolútnych hodnotách, ktoré by však ešte nezahŕňali úbytok v mestách Olomouckého kraja, tak by sa regiónmi s najintenzívnejším úbytkom stalo pohraničie s Poľskou republikou ORP Jeseník, ORP

Šumperk na rozhraní sledovaného a Pardubického kraja a ORP Konice so špecifickou polohou na trojmedzí Olomouckého, Pardubického a Juhomoravského kraja.

Vzdelanostná štruktúra – index vzdelanosti

Posledné sčítanie naznačilo, že trend zvyšovania vzdelanosti z minulých desaťročí je pokračujúci, čo má za následok zlepšenie vzdelanostného zloženia vo väčšine obcí Olomouckého kraja.

Hodnota indexu vzdelanosti nevykazovala pri pohľade na všetkých 399 obcí závažne nízke alebo vysoké hodnoty. Všeobecným trendom je však pretrvávajúca koncentrácia vyšších hodnôt indexu vzdelanosti v okolí 3 okresných miest: Olomouc, Prostějov, Přerov a ich zázemí Olomouc, čo platí jak pre hodnoty pred tak aj po štandardizácii.

Štandardizáciou na normované hodnoty a následným pridelením obcí do extrémne a silne podlimitných intervalov extremity, bolo zistené že najhoršia vzdelanostná situácia zasiahla obce: Vikantice, Raková u Konice, Krchleby, Oplocany, Maletín, Kobylá nad Vidnávku, Kopřivná, Hynčína a Víceměřice. Ďalších 45 obcí sa pohybovalo na hranici periférnosti. Z vyšších územných celkov pri pohľade smerom západne od hranice s Poľskou republikou je najvyššia koncentrácia periférnych obcí a obcí s nábehom na periférnosť v: POU Javorník – hraničné územie s Poľskom, POU – Hanušovice, na rozmedzí POU Zábřeh a Mohelnice hraničiace s Pardubickým krajom, POU Konice na krajskom trojmedzí a na rozhraní POU Kojetín a POU Němčice nad Hanou, ktoré sú situované podobne ako POU Konice na trojmedzí Olomouckého, Juhomoravského a Zlínskeho kraja (vid'. Príloha 4).

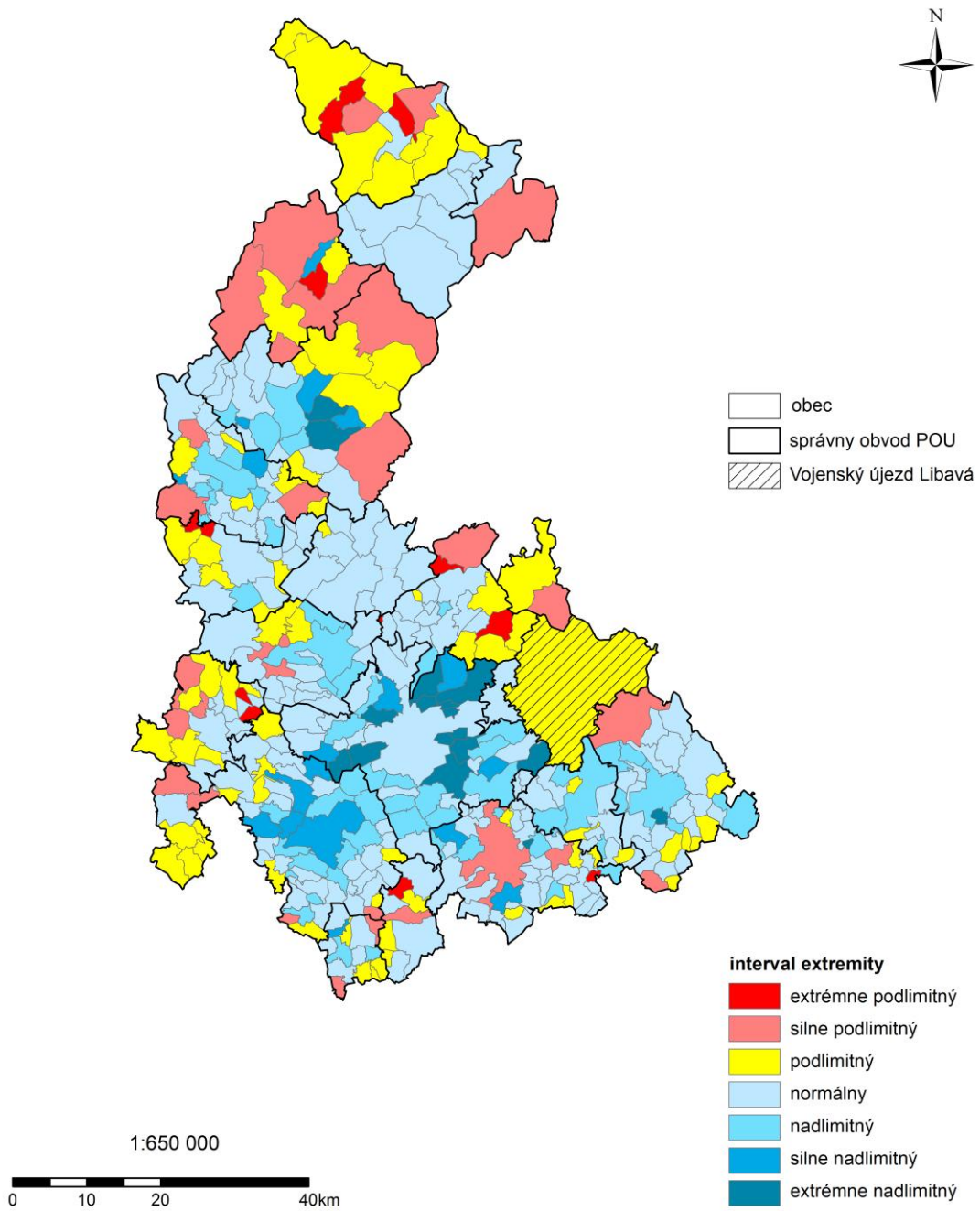
Synteticky vymedzené demografické periférie

Výsledkom syntézy všetkých demografických ukazovateľov je vymedzenie demografických periférií. Periférnych obcí v tejto kategórii je 44, pričom ani jedna obec sa nenachádza v POU Olomouc, Lipník nad Bečvou, Uničov, Hlubočky, Jeseník a ani Vojenský újezd Libavá nie je v tomto zmysle periférny. Najpočetnejšie zastúpenie, čo do periférnych obcí v extrémne a silne nadlimitných intervaloch majú:

- **POU Konice** (6) – Hačky, Raková u Konice, Jesenec, Šubířov, Kladky, Skřípov,
- **POU Hanušovice** (5) – Vikantice, Jindřichov, Staré Město, Malá Morava, Kopřivná,
- **POU Javorník** (4) – Kobylá nad Vidnávku, Uhelná, Vlčice, Velká Kraš,
- **POU Prostějov** (4) – Buková, Tvorovice, Ondratice, Malé Hradisko,

- **POU Přerov** (4) – Radkova Lhota, Přerov, Pavlovice u Přerova, Věžky,
- **POU Šternberk** (4) – Strukov, Mutkov, Hraničné Petrovice, Huzová,
- **POU Litovel** (3) – Loučka, Měrotín, Slavětín,
- **POU Hranice** (2) – Potštát, Horní Újezd,
- **POU Kojetín** (2) – Oplocany, Uhřičice,
- **POU Němčice nad Hanou** (2) – Kovalovice-Osíčany, Hruška,
- **POU Šumperk** (2) – Oskava, Loučná nad Desnou,
- **POU Zábřeh** (3) – Hynčina, Rohle, Jedlí,
- **POU Zlaté Hory** (1) – Zlaté hory,
- **POU Mohelnice** (1) – Krchleby,
- **POU Moravský Beroun** (1) – Norberčany,

Vo väčšine prípadov týchto vymedzených obvodov POU a obcí sa jedná o kompaktné územia na rozhraní, alebo v tesnej blízkosti so susednými krajmi a na severe so štátnou hranicou s Poľskou republikou. Objavili sa však aj prípady periférnych obcí v krajskom vnútrozemí, ktoré sú ale pomerne značne vzdialené od krajského centra (vid'. Obr. 23).

Obr. 23: Výsledná syntéza demografických ukazovateľov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity (vlastné spracovanie)

6.2. Ekonomické periferie

Na skladbu obyvateľstva charakterizovanú ekonomickou aktivitou má veľký vplyv jeho demografická štruktúra, hlavným ukazovateľom je potom veľkosť vekovej skupiny osôb na 65 rokov a dôchodcov. Spomedzi početnej skupiny často používaných ekonomický indikátorov je v tejto práci použitá miera registrovanej nezamestnanosti ako podiel nezamestnaných z celkového počtu ekonomicky aktívnych, podiel pracujúcich ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore a podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou mimo svoju obec.

Miera registrovanej nezamestnanosti

Patrí medzi indikátory, ktoré reagujú neobyčajne dynamicky na hospodársky a ekonomický vývoj v regióne. Obzvlášť to platí pre Olomoucký kraj, v ktorom sa miera nezamestnanosti počas poslednej dekády udržiavala nad celorepublikovým priemerom.

Najvyššiu mieru nezamestnanosti v Olomouckom vykazovali územia na severe a severozápade regiónu, z ktorých malo POU Hanušovice priemernú mieru nezamestnanosti 23,8 % a POU Javorník 23,3 %. No vyskytli sa aj ojedinelé prípady, kde nezamestnanosť presiahla 40% hranicu, takýto extrém patrilo obci Mutkov so 44,4% a obci Vikantice so 42,9% nezamestnanosťou.

Pri vymedzovaní periférií na základe indikátoru registrovanej miery nezamestnanosti, v súlade s obsadením jednotlivých normovaných intervalov extremity sú periférnymi obce z 10 POU, pričom najpočetnejšie zastúpenie má POU Hanušovice v podobe obcí Vikantice, Jindřichov, Kopřivná a Malá Morava, POU Javorník: Bílá Voda, Vlčice, Kobylá nad Vidnávku a Uhelná, POU Šumperk: Jakobovice, Vernířovice a Hraběšice. V ostatných obvodech POU periférne obce netvorí kompaktné územie, sú skôr rozdrobené. Výnimku by snáď mohlo tvoriť vznikajúce územie po jednej obci z POU Prostějov, Kojetín a Němčice nad Hanou v najjužnejšom cípe Olomouckého kraja na pomyselnom trojmedzí a dvojica obcí Huzová, Mutkov s extrémnou podlimitnosťou patriace do POU Šternberk na hranici s Moravskosliezským krajom (viď. Príloha 5).

Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore

Náplňou takto formulovaného ukazovateľa je v prvom rade rozbor zamestnanosti v poľnohospodárstve, lesníctve a rybníctve, teda v primárnom sektore národného hospodárstva. V Olomouckom kraji uvažujeme skôr o poľnohospodárstve, vďaka

úrodným nížinatým oblastiam v stredných a južných častiach kraja a lesníctve zásluhou drevo-spracovateľských možností v severnej časti kraja, pozdĺž západnej a východnej hranice lemovanej zalesnenými vrchovinami, pahorkatinami a horským masívom Jeseníkov.

Desaťročný priemer zamestnanosti v primárnom sektore od roku 2001 do 2011 v kraji činil 5,5 %. Z údajov zo sčítania SLDB 2001 je zrejmé, že nad touto krajskou normálnou hodnotou je z 399 obcí až neuveriteľných 340. Zo spomínaného počtu udáva 23 obcí vyššiu ako 25% zamestnanosť v primárnom sektore a presne týchto 23 obcí je po analýze zaradených do periférnych intervalov extremity. Väčšinou sa jedná o ojedinelé výskyty v rámci jednotlivých obvodov POU. Celistvejšie celky periférnych území sa vytvárajú pozdĺž západnej a juhozápadnej hranice kraja na rozhraní POU Konice – POU Litovel, v západnom cípe POU Prostějov, na pomedzí POU Hranice, POU Šternberk s vojenským újezdom Libavá a v POU Hanušovice na severozápadnej krajskej hranici (viď. Príloha 6).

Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou

Primárnym dôvodom vycestovania za prácou je fakt, že sa v sídlach vycestovania nepodarilo, alebo v nich nie je možnosť zabezpečenia dostatočného počtu pracovných príležitostí. Poskytnutím základných pracovných príležitostí prevažne výrobného charakteru by prospelo hlavne k rozvoju vidieka.

Dá sa povedať, že v priemere najmenej ekonomicky aktívnych obyvateľov opúšťa kataster svojej obce z dôvodu cestovania za prácou v najväčších sídlach Olomouckého kraja, na druhej strane je v obciach s nízkym počtom ekonomicky aktívnych obyvateľov situácia opačná.

Predpoklady skreslenia údajov o celkovom dennom vycestovaní sa čiastočne naplnili, pretože prítiažlivá sila a lokalizácia podnikov s veľkým počtom zamestnancov v mestách kraja znamenala rovnomerné priestorové naviazanie pracovníkov v jednotlivých obvodoch, pričom priemerná vychádzka za obce v kraji bola 53,6% bez výrazných medzných hodnôt. Preto sa ani v rámci obcí kraja nevyskytli nejaké zvlášť "vychádzkové" územia. Zo všetkých 399 obcí je len Lhotka v POU Přerov periférna a ďalších 50 je ešte v intervale podlimity, pričom priemerný počet ekonomicky aktívnych za tieto obce je 152 (viď. Príloha 7).

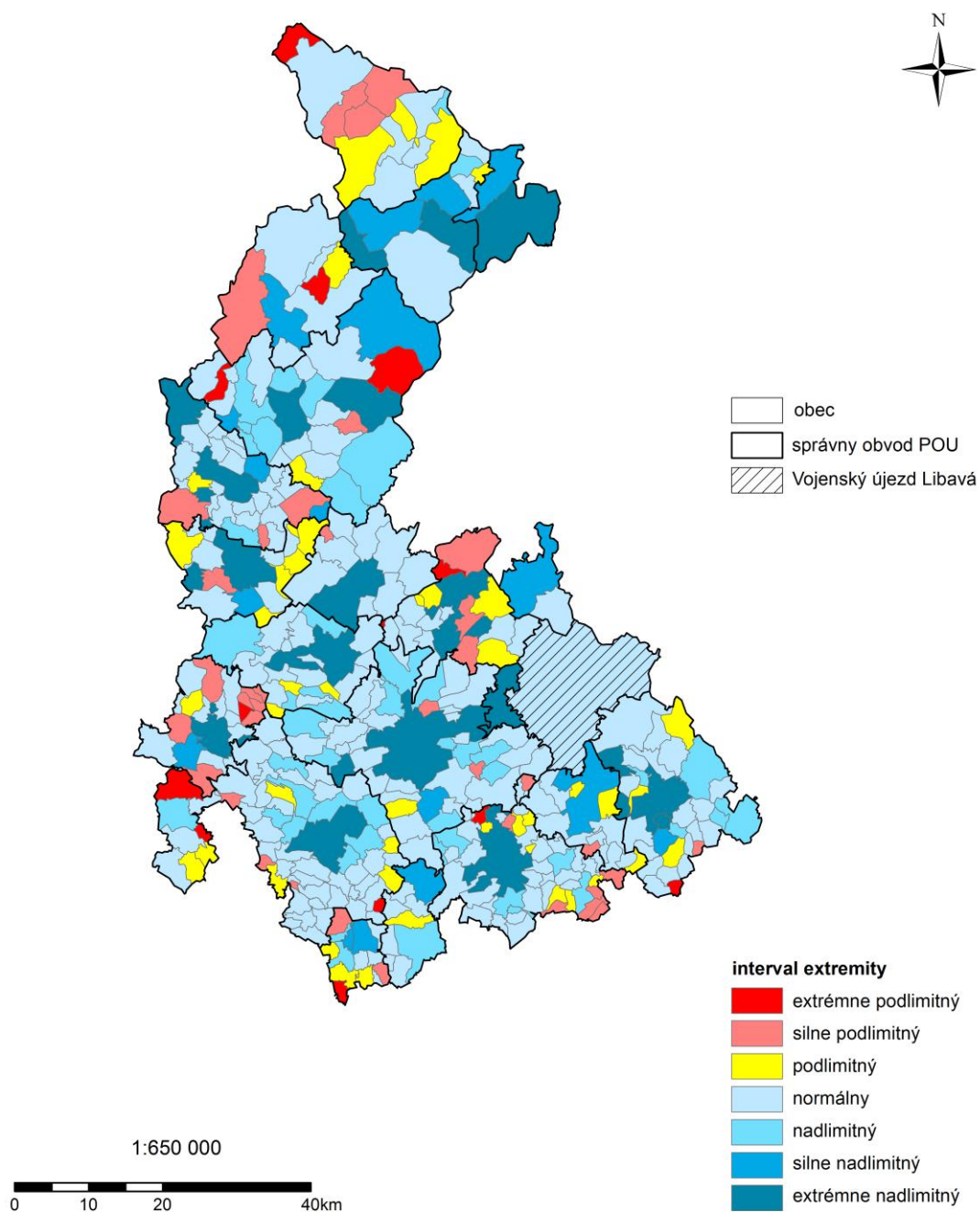
Synteticky vymedzené ekonomické periferie

Vymedzenie ekonomických periférií už nie je tak územne jednoznačné, pretože jednotlivé periférne obce nevytvárajú celistvé plochy. Oproti 44 periférnym obciam z demografického hľadiska, je marginálnych obcí z ekonomického hľadiska 47, čo je o tri viac a zároveň prináležia 14 obvodom POU. Žiadna periférna obec sa nevyskytuje v obvodoch POU Zlaté Hory, Jeseník, Moravský Beroun, Hlubočky, Litovel, Kojetín a ani Vojenský újezd Libavá nie je v rámci tohto vymedzenia periférny. Neočakávané sa komplexne ekonomickou periférnou obcou stali Hlušovice, ktoré sa nachádzajú v zázemí krajského mesta Olomouc. Oblasťou, v ktorej sa ani tento krát neobjavila synteticky vymedzená periférna obec je prekvapujúco na hraniciach s Poľskom POU Jeseník. Zastúpenie periférnych obcí podľa obvodo POU:

- **POU Přerov** (8) – Nelešovice, Radkovy, Sobíšky, Žákovice, Líšná, Výkleky, Křtomil, Lipová,
- **POU Konice** (6) – Rakůvka, Ludmírov, Polomí, Raková u Konice, Hačky, Skřípov,
- **POU Prostějov** (6) – Bousín, Obědkovice, Buková, Prostějovičky, Stínava, Vincencov,
- **POU Šternberk** (5) – Mutkov, Strukov, Lipina, Domašov u Šternberka,
- **POU Javorník** (4) – Bílá Voda, Uhelná, Vlčice, Bernartice,
- **POU Zábřeh** (3) – Bohuslavice, Rohle, Hynčina,
- **POU Šumperk** (3) – Jakubovice, Vernířovice, Hraběšice,
- **POU Němčice nad Hanou** (3) – Koválovice-Osíčany, Dobromilice, Vitčice,
- **POU Olomouc** (2) – Svěsedlice, Hlušovice,
- **POU Hranice** (2) – Provodovice, Dolní Těšice,
- **POU Hanušovice** (2) – Vikantice, Malá Morava,
- **POU Uničov** (1) – Lipinka,
- **POU Mohelnice** (1) – Líšnice,
- **POU Lipník nad Bečvou** (1) – Kladníky.

Aj napriek značnému priestorovému rozptylu, je možné konštatovať a vymedziť periférne oblasti v Olomouckom kraji na základe početného zastúpenia periférnych obcí v jednotlivých obvodoch POU, ktoré čiastočne tvoria kompaktné územné celky. Takto definované periferie sa vyskytujú v POU Konice, na trojmedzí POU Němčice nad

Hanou, POU Javorník, POU Šternberk, na západnom okraji POU Prostějov, ktorý susedí s POU Konice a v juhovýchodnom výbežku POU Přeřov (viď. Obr. 24).

Obr. 24: Výsledná syntéza ekonomických ukazovateľov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity (vlastné spracovanie)

6.3. Periférie bývania

Charakteristika periférií podľa indikátorov, ktoré boli vybrané do tejto kategórie je trochu netradičná a nie tak často používaná. Aj napriek tomu si myslím, že do určitej miery je možné sa týmto spôsobom presvedčiť ako veľmi je skúmaný región prítiažlivý po stránke bývania. Dôležitá je tiež identifikácia oblasti zasiahnutých úbytkom trvale bývajúcej populácie a atraktivita území, v ktorých prevláda výmera poľnohospodárskej pôdy nad výmerou nepoľnohospodárskej. Na základe predstretých úvah boli do tejto kategórie vybrané štyri ukazovatele a sice podiel neobývaných domov a bytov na celkovom počte trvale obývaných objektov, množstvo rekreačných objektov z celkového počtu trvale obývaných objektov, intenzita dokončenia rozostavaných bytov a percentuálny podiel poľnohospodárskej pôdy.

Periférnosť z hľadiska podielu neobývaných domov a bytov

Vývoj podielu neobývaných domov a bytov je pri pohľade na jeho vývoj pozoruhodný tým, že sa rok od roku zvyšuje ich počet. V periférnych oblastiach je tento proces ešte intenzívnejší, čo len potvrdzuje domnienku o zníženej atraktivite niektorých území a zvýšenej intenzite úbytku trvale bývajúceho obyvateľstva. V dôsledku recesie ekonomiky Olomouckého kraja sa stali atraktívnejšími pre život a prácu obce v zázemí mestských sídel, na druhu stranu tie vidiecke nie vlastným zavinením strácajú na prítiažlivosti.

Po preskúmaní výsledkov stavu neobývania v obciach Olomouckého kraja môžeme konštatovať, že zo všetkých obcí je len jedna, Hlásnice v POU Šternberk v ktorej sú všetky domy a byty obývané a priemerný počet neobývaných domov a bytov presiahol hodnotu 110 pripadajúci na jednu obec.

Pridelením štandardizovaných hodnôt zvoleného indikátoru jednotlivým obciam vzišlo ako jednoznačne periférne územie v Olomouckom kraji POU Konice a POU Prostějov v jeho západnom výbežku. Takéto relatívne celistvé územie na trojmedzí Olomouckého, Pardubického a Juhomoravského kraja tvorí 8 periférnych obcí z celkového počtu 16, ktoré sú v silne a extrémne podlimitnom intervale určujúcim periférnosť. Zostávajúca polovica je rozptýlená medzi 6 obvodov POU, v ktorých sa len na severozápadnom okraji POU Šumperk a juhozápade POU Hanušovice začína determinovať menšie periférne územie. (vid'. Príloha 8)

Periférnosť a podiel rekreačných objektov

Medzi vyst'ahovaním trvale pobývajúceho obyvateľ'stva a neobývanými objektmi, ktoré sú určené na rekreáciu v oblastiach s vhodnými prírodnými podmienkami existujú určité súvislosti a preto je tento ukazovateľ, ktorý sa vyznačuje vysokou vypovedajúcou dispozíciou vhodný na vymedzenie marginálnych území.

Až 30 obcí v Olomouckom kraji neposkytuje žiadny dom, byt určený k rekreačným účelom alebo hromadné ubytovacie zariadenie. Sú to väčšinou obce z rovinných oblastí POU Olomouc, Prostějov a Přerov.

Za periférne obce považujem tie, v ktorých sa vyskytuje relatívne vysoký počet rekreačných objektov, a ktoré patria po štandardizácii do intervalov periférnosti. V kraji je takýchto obcí 17 a ich priestorové rozmiestnenie viac menej korešponduje s predchádzajúcim ukazovateľom, takže najkompaktnejšie periférne územie sa rozprestiera medzi POU Konice a západným výbežkom POU Prostějov, ktoré tvorí 9 obcí z toho 8 totožných s predchádzajúcim indikátorom. Ďalšia vymedzená marginálna oblasť je taktiež podobná s predchádzajúcim výsledkom a formuje sa na hranici s Pardubickým krajom medzi obvody POU Šumperk a Hanušovice. Niekoľko periférnych obcí je lokalizovaných aj na východe územia Olomouckého kraja, sú to obce Huzová a Norberčany (viď. Príloha 9)

Intenzita bytovej výstavby

Atraktivitu územia reflektuje aj záujem investorov na bytovej výstavbe. V súčasnej dobe je developerská aktivita pribrzdená, z čoho vyplýva nízka intenzita bytovej výstavby, ktorá sa odzrkadlila aj vo veľkom počte obcí Olomouckého kraja.

Až v 30 obciach sa za päťročné obdobie 2007 – 2011 nepostavil ani jeden byt. Pri prepočítaní priemerného množstva postavených bytov na 1 000 obyvateľ'ov stredného stavu sa v sledovanom období nachádza v intervale 0 až 10 postavených bytov 388 z celkového počtu 399 obcí. Extrémnym prípadom je 55 postavených bytov na 1 000 obyvateľ'ov stredného stavu v obci Ostružná z POU Jeseník, tento fakt pripisujem predovšetkým výstavbe bytov určených k rekreácii v tejto horskej oblasti. Nasledujúcou krajinou, ktorá sa prejavila vo výstavbe je obec Hlušovice v zázemí krajského mesta Olomouc, ktorá sa stala atraktívnym územím na bývanie a kde sa za posledných päť rokov vybudovalo v priemere 23 bytov na 1 000 obyvateľ'ov stredného stavu.

Keďže sa okrem spomínaných anomálií v oblasti bytovej výstavby v obciach Olomouckého kraja nevyskytli iné extrémne prípady, rozptyl hodnôt po štandardizovaní

nevymedzil žiadne periférne obce pretože sa až spomínaných 388 nachádzalo v pomerne úzkom intervale (viď. Príloha 10)

Podiel poľnohospodárskej pôdy z celkovej výmery územnej jednotky

Zamestnanosť v primárnom sektore ako indikátor periférnosti je priamo prepojená s podielom poľnohospodárskej pôdy a tým pádom potvrdzuje vhodnosť výberu ukazovateľa tohto druhu. Keďže v súčasnej dobe je aj v Olomouckom kraji trendom znižovanie podielu zamestnaných v poľnohospodárstve a zvyšovanie zamestnanosti v službách, klesajú územia s vysokým podielom poľnohospodárskej pôdy na atraktivite, čo zapríčiňuje ich marginalitu.

Olomoucký kraj je však ešte stále pomerne závislý na poľnohospodárskej výrobe, pretože sa v jeho stredných a južných častiach nachádza úrodná rovinatá oblasť s vhodnými klimatickými podmienkami. Preto dopady z reštrukturalizácie odvetvovej zamestnanosti a s tým spojená znížená atraktívnosť zasiahli kraj v primerane intenzívne.

V niektorých obciach okresov Olomouc, Prostějov a Přerov dosahuje podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovej katastrálnej výmere viac ako 90 %, konkrétne je to v 41 obciach. Viac než 50% podiel poľnohospodárskej pôdy vykazovalo v kraji 311 obcí. Tento podiel klesá od juhu k severu v smere k horskému pásmu Kralického Sněžníku a horskému masívu Jeseníkov a zase rastie k hranici s Poľskou republikou.

Výsledkom analýzy nie sú ani v tomto prípade žiadne periférne obce a územia, čo pripisujem ešte stále vysokému relatívnemu podielu zastúpenia poľnohospodárskej pôdy v obciach Olomouckého kraja, ktorý je priemerne 67%. V podlimitnom intervale extremity, ktorý sa približuje periférnosti sa nachádza 64 obcí prevažne z obvodov POU Prostějov, Olomouc, Uničov a Přerov (viď. Príloha 11)

Synteticky vymedzené periférie bývania a bilancie poľnohospodárskej pôdy

Záverom vymedzenia periférnych obcí a oblastí v tejto tematickej kategórii je 53 identifikovaných obcí zo 14 obvodov POU a niekoľko výrazne marginálnych území v Olomouckom kraji. Obvodmi POU, v ktorých syntetickým načítaním nevznikli periférne obce a územia boli Javorník, Jeseník, Uničov, Mohelnice, Hlubočky, Zlaté hory a Vojenský újezd Libavá.

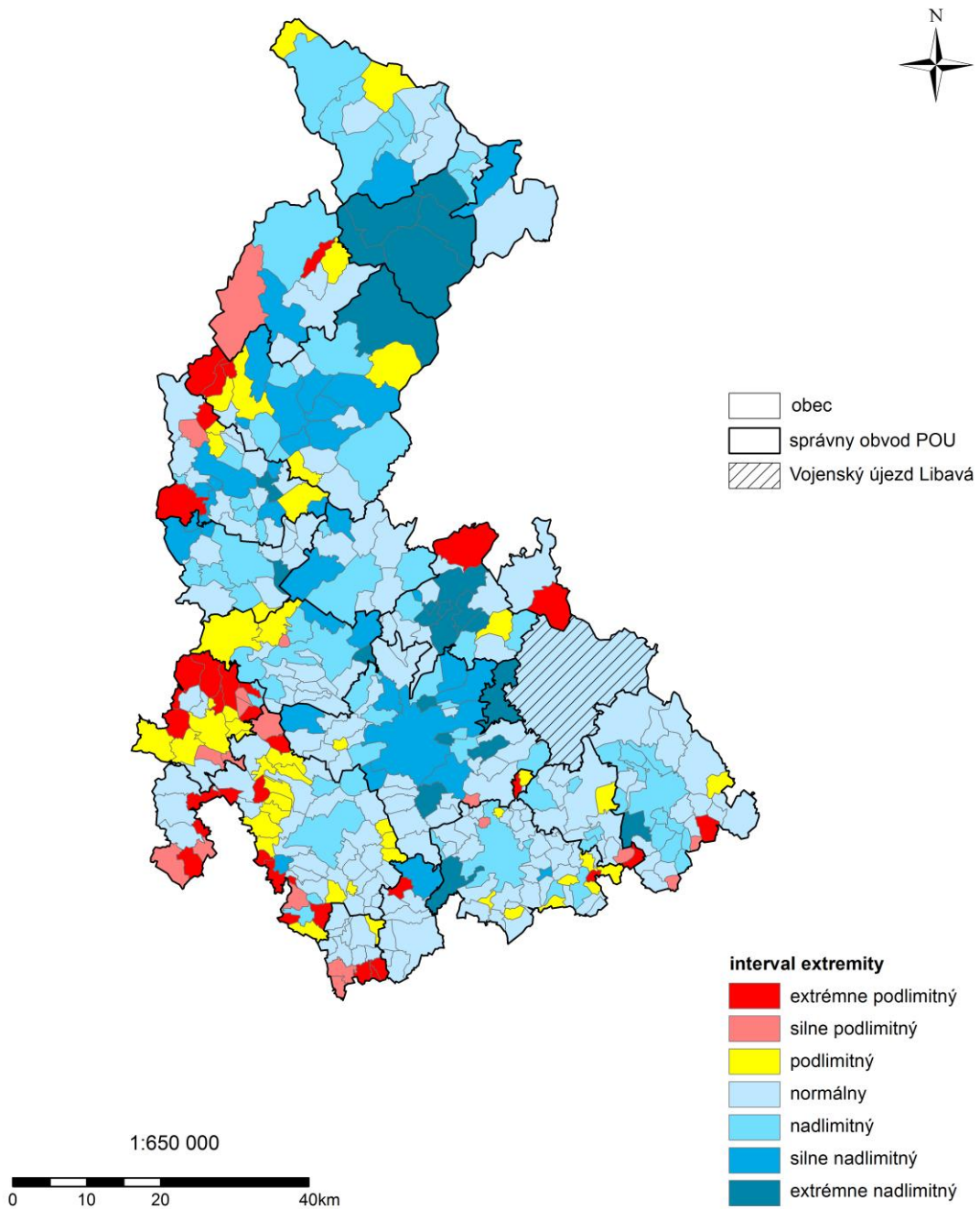
Výsledkom takto vybraných ukazovateľov je vyselektovanie pomerne silných periférnych oblastí v kraji, čomu odpovedajú počty marginálnych obcí v obvodoch POU:

- **POU Prostějov** (15) – Bousín, Vincencov, Malé Hradisko, Stínava, Myslejovice, Ondratice, Zdětín, Hradčany-Kobeřice, Otínoves, Prostějovičky, Pěnčín, Laškov, Drahaný, Otaslavice, Rozstání,
- **POU Konice** (12) – Šubířov, Raková u Konice, Skřípov, Ludmírov, Březsko, Hvozď, Kladky, Polomí, Suchdol, Hačky, Rakůvka, Stražisko,
- **POU Němčice nad Hanou** (5) – Srbce, Vitčice, Pavlovice u Kojetína, Koválovce-Osíčany, Tištín,
- **POU Hranice** (3) – Zámrský, Dolní Těšice, Provodovice,
- **POU Přerov** (3) – Lazníčky, Radkova Lhota, Lhotka,
- **POU Šumperk** (3) – Jakubovice, Písařov, Janoušov,
- **POU Zábřeh** (3) – Hynčina, Horní Studénky, Jedlí,
- **POU Hanušovice** (2) - Šléglov, Malá Morava,
- **POU Lipník nad Bečvou** (2) – Horní Nětčice, Dolní Nětčice,
- **POU Kojetín** (1) – Oplocany,
- **POU Litovel** (1) – Měrotín,
- **POU Moravský Beroun** (1) – Norberčany,
- **POU Olomouc** (1) – Suchonice,
- **POU Šternberk** (1) – Huzová.

Kompaktné periférne územie je lokalizované na juhozápadnom rozhraní Olomouckého a Juhomoravského kraja počnúc trojmedzím obvodu POU Němčice nad Hanou cez západnú hranicu POU Prostějov.

Najmarkantnejšia periféria sa vytvorila z POU Konice na rozhraní troch krajov, v ktorom 12 obcí spadalo do extrémne a silne podlimitného intervalu, ďalších 5 obcí do podlimitného intervalu z celkového počtu 21 obcí.

Ďalšia významná periféria pomerne súvislého charakteru sa sformovala na západnom pomedzí obvodov POU Zábřeh, Šumperk a Hanušovice. Ostatné periférne obce sú rozptýlené pozdĺž krajskej hranice na východe a juhovýchode (viď. Obr. 25).

Obr. 25: Výsledná syntéza indikátorov bývania v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity (vlastné spracovanie)

6.4. Periférie sociálneho charakteru

Vymedzenie marginálnych oblastí pomocou priestorových indikátorov dostupnosti do centier má veľký význam. Často sa používa na úrovni dostupnosti do centier väčšieho či menšieho významu. V tejto práci je dôraz kladený na dostupnosť do krajského mesta a do miest nad 20 000 obyvateľov, ktoré sú totožné s okresnými mestami okrem mesta Jeseník, ktoré som v rámci správnosti administratívneho usporiadania zahrnul tiež do analýzy. Dostupnosť je v podstate základným indikátorom priestorovej periférnosti a determinuje výhodnosť geografickej polohy jednotlivých obcí a regiónov vzhľadom ku zvoleným centráram dostupnosti. Preto aj sú za periférne obce a územia považované tie, ktorých časová dostupnosť je veľká a preto vzdialená rôznym možnostiam a činnostiam.

Indikátory sociálneho charakteru tvoria časť vymedzenia marginálnych oblastí v tejto kategórii. S prihliadnutím na obojstranné interakcie medzi dostupnosťou do centier rôzneho významu je vhodné uviesť v štúdiu tohto druhu tiež možnosti prístupu k informačným technológiám. Ako vhodný ukazovateľ som v tomto zmysle použil dostupnosť a mieru pripojenia domácnosti k internetu, ktorý sa šíril v smere od centrálnych miest ku vzdialenejším územiám. Druhým indikátorom, ktorého použitie sa mi javilo ako adekvátne v závislosti na záujme a angažovanosti na verejnom živote bola volebná účasť.

Periférie a časová dostupnosť do krajského mesta

Najväčším mestským sídlom v kraji je mesto Olomouc, ktoré je zároveň aj krajským mestom. V rámci geografickej polohy sa nachádza v centrálnej časti administratívneho usporiadania kraja. Krajské mestá bývajú vo veľkej časti prípadov aj najväčšími centrami, do ktorých dochádza do škôl alebo zamestnania najviac obyvateľov na rozdiel od všetkých centier nižšej úrovne.

S prihliadnutím na aspekt dostupnosti do krajského mesta a po analýze dostupných dát, bolo v Olomouckom kraji do intervalov, ktoré znamenajú periférnosť začlenených 25 obcí, ktorých časová vzdialenosť je v absolútnom intervale od 84 do 137 minút a od 77 do 115 km. Najväčšou vzdialenosťou do krajského mesta je vymedzená má obec Bílá Voda nachádzajúca sa v POU Javorník. Z 21 obvodov POU majú periférne obce na základe časovej dostupnosti zastúpenie len v 4 a to v POU Hanušovice (1), POU Javorník (13), POU Jeseník (9) a POU Zlaté Hory (2). Všetky tieto obvody sa nachádzajú v tesnej blízkosti alebo za prírodnou bariérou, ktorú tvorí horský masív Jeseníkov, ktorému aj pripisujem marginalitu tejto oblasti (viď. Príloha 12).

Periférie a časová dostupnosť do okresných miest

Mestá, ktoré majú počet obyvateľov viac ako 20 tis. bývajú prirodzenými spádovými centrami na úrovni okresov, v ktorých sa koncentrujú sociálne a ekonomické činnosti. V Olomouckom kraji je na základe administratívneho usporiadania 5 okresov, z ktorých v 4 je počet obyvateľov vyšší ako 20 tis. a v okresnom meste Jeseník je ten počet nižší než stanovená medzná hranica, to však neznamená že som Jeseník vynechal z rozboru.

Medzi periférne obce na okresnej úrovni podľa štandardizovaných hodnôt časovej dostupnosti, vymedzených 9 obcí okresov: Jeseník – Bílá Voda; Olomouc – Libavá, Nová Hradečná, Norberčany; Prostějov – Kladky; Přerov – Partutovice, Jindřichov; Šumperk – Šléglov, Maletín. Periférne obce, ktoré sú vymedzené týmto spôsobom sa nachádzajú takmer vždy na rozmedzí susedných okresov, krajov alebo na štátnej hranici. Časová vzdialenosť týchto vymedzených obcí je v intervale od 40 do 45 min. Ďalších 67 obcí sa vyskytuje v podlimitnom intervale extremity, ktoré napomáhajú vymedzeniu čiastočne celistvých marginálnych území na západe okresu Prostějov, kde je periférne Konicko, hraničná línia medzi okresmi Olomouc a Šumperk, juh a sever západnej hranice okresu Šumperk, územie na štátnej hranici s Poľskom v okrese Jeseník, severovýchodná línia Okresu Olomouc a rozmedzie na východe okresu Přerov medzi Moravskosliezským a Zlínským krajom (viď. Príloha 13).

Periférnosť z pohľadu volebnej účasti

Základom pre indikátor vymedzenia periférnosti na základe volebnej účasti boli zvolené voľby do Poslaneckej snemovne parlamentu Českej republiky, ktoré sa konali v prvej polovici roku 2010. Záujem o verejný život, všeobecné politické dianie a o voľby ako také klesá, vyplýva z hodnotenia účasti na voľbách v predchádzajúcich rokoch. Ešte v roku 1996 presahovala účasť v Olomouckom kraji na voľbách do Poslaneckej snemovne 79 % a v sledovanom roku 2010 bola účasť na voľbách len 62%.

Voľby sa konajú podľa zákona vo volebných krajoch, v ktorých dochádzalo v minulosti k zmenám. Voľby 2010 sa teda konali aj s 3 obcami, ktoré sa v roku 2004 ešte na území Olomouckého kraja nenachádzali. Boli to obce Moravský Beroun, Huzová a Norberčany z Moravskosliezského kraja, ktorých prípadná účasť alebo neúčasť na voľbách mohla byť ovplyvnená súdržnosťou k predchádzajúcemu kraju.

Rozborom volebnej účasti bolo zistené, že sa v Olomouckom kraji nachádza 9 obcí vymedzených ako periférne, medzi ktoré podľa predpokladu patrili aj Moravský Beroun, Huzová a Norberčany. Všetky 3 obce sa nachádzajú vo svojej tesnej blízkosti

a prináležia obvodom POU Šternberk a Moravský Beroun, ktoré v celistvosti dopĺňa Libavá. Dá sa teda povedať, že toto územie je periféria na základe volebnej účasti. Ďalších 42 obcí bolo tesne nad hranicou intervalu, ktorý definuje periférie, ale do budúca so stratou záujmu populácie na voľbách sa dá predpokladať, že sa množstvo marginálnych obcí ešte rozrastie.

Kompaktnejšie územie, v ktorom do budúca hrozí nízka volebná účasť je POU Hanušovice s periférnymi obcami Vikantice a Kopřivná, POU Javorník a rozhranie na západe medzi POU Zábřeh a Mohelnice (viď. Príloha 14).

Periférnosť a vybavenie domácnosti internetom

Vybavenie domácnosti osobným počítačom s možnosťou pripojenia k internetu nebolo v nedávnej dobe žiadnou prirodzenosťou. Zlepšenie situácie prišlo až s prelomom milénia a od vtedy počet domácnosti s pripojením k internetu bez ohľadu na spôsob pripojenia. Pri pohľade na domácnosti v rôznych príjmových kategóriách bolo zistené, že domácnosti s nižším príjmom nemajú byty vybavené pripojením k internetu v takej miere ako v domácnosti s vyššími príjmami. Rovnaká situácia pri vymedzovaní periférii na základe podielu pripojených domácnosti k internetu zo všetkých bytových domácností by mohla platiť aj v súvislosti s priestorovou rozptýlenosťou príjmových kategórií rodín v Olomouckom kraji, ktorých príjmy so vzdialenosťou od mestských sídel klesajú.

Periférnych obcí v tejto kategórii je len 11, čo potvrdzuje teóriu o veľkej rozšírenosti a rôznych spôsoboch pripojenia k internetu, pričom v rámci celého kraja sa nevytvorili kompaktné marginálne oblasti tohto druhu a podiel pripojených domácnosti je nižší ako 35 %. Každá z periférnych obcí prináleží 9 obvodom POU, po dve obce potom zahŕňa POU Hanušovice a Šumperk. Nasledujúcich 45 obcí síce nepatrí medzi periférne, ale periférnosti sa približujú pretože sú z podlimitného intervalu extremity. Predpokladám, že táto situácia sa časom pri nastolenom trende vylepší a nepripojených domácnosti bude ubúdať.

Názny "internetových" periférií sa formujú v POU Konice, na západnom rozmedzí POU Zábřeh a Mohelnice, POU Hanušovice, a drobné rozptýlené územia pozdĺž krajskej hranice s Moravskosliezskym a Zlínskym krajom (viď. Príloha 15).

Synteticky vymedzené periferie sociálneho charakteru

Z pohľadu tejto kategórie a vyselektovania periférií, sa územia ktoré takouto metódou vznikli javia ako zatiaľ najcelistvejšie a zaberajú tiež najväčšiu plochu spomedzi doposiaľ vymedzených tematických periférií. Nachádzajú sa tu všetky doposiaľ vymedzené oblasti s ešte väčším rozsahom, pozorovateľná je táto skutočnosť prevažne na severe územia kde tvoria periférne územia celé obvody POU Javorník, Zlaté Hory a Hanušovice. Na vzniku týchto periférií má celkom určite veľká vzdialenosť od krajského centra, v rámci týchto periférií je najväčšia v kraji. Marginálne oblasti sa tento krát vytvorili v takmer všetkých obvodoch POU okrem POU Olomouc, Hlubočky, Přerov a Lipník nad Bečvou. Rekordný je aj počet 72 periférnych obcí, ktorých hodnoty jednotlivých indikátorov po analýze patria do extrémne a silne podlimitných intervalov, a ktoré prináležia do týchto obvodov POU:

- **POU Javorník** (13) – Bílá Voda, Velká Kraš, Bernartice, Uhelná, Javorník, Vidnava, Vlčice, Stará Červená Voda, Černá voda, Kobylá nad Vidnávku, Skorošice, Žulová, Vápenná,
- **POU Hanušovice** (8) – Branná, Hanušovice, Jindřichov, Kopřivná, Malá Morava, Staré Město, Šléglov, Vikantice,
- **POU Hranice** (6) – Bělotín, Paršovice, Polom, Potštát, Provodovice, Zámrský,
- **POU Konice** (6) – Horní Štěpánov, Jesenec, Kladky, Ludmírov, Skřípov, Šubířov,
- **POU Šternberk** (6) – Horní Loděnice, Hraničné Petrovice, Huzová, Mutkov, Řídeč, Strukov,
- **POU Prostějov** (4) – Niva, Otínoves, Rozstání, Tvorovice,
- **POU Šumperk** (4) – Jakobovice, Loučná nad Desnou, Oskava, Sobotín,
- **POU Uničov** (4) – Dlouhá Loučka, Medlov, Nová Hradečná, Šumvald,
- **POU Jeseník** (3) – Hradec – Nová Ves, Supíkovice, Velké Kunětice,
- **POU Kojetín** (3) – Kojetín, Oplocany, Uhříčice,
- **POU Mohelnice** (3) – Krchleby, Maletín, Mírov,
- **POU Němčice nad Hanou** (3) – Hruška, Pavlovice u Kojetína, Tištín,
- **POU Zábřeh** (3) – Hynčina, Kamenná, Rohle,
- **POU Moravský Beroun** (2) – Moravský Beroun, Norberčany,
- **POU Zlaté Hory** (2) – Mikulovice, Zlaté Hory,
- **POU Litovel** (1) – Loučka,
- **POU Vojenský újezd Libavá** (1) – Libavá.

Pozorovateľné periférne územia už nie sú v priestorovom rozložení rozptýlené, ale zjednocujú sa do celistvých štruktúr.

Výrazné periférie a to nie len plošného rozsahu, ale aj vysokej intenzity sa vytvorili na severe Olomouckého kraja pozdĺž celej štátnej hranice, takzvaná prihraničná periféria za horskou prekážkou v podobe masívu Jeseníku.

Nemenej významné periférne územie vzniklo z celého územia obvodu POU Hanušovice, toto územie je charakteristické svojou polohou na rozhraní štátnej hranice s Poľskou republikou a Pardubickým krajom. Takúto polohu som v predchádzajúcich častiach pomenoval ako "trojmedzie" a v Olomouckom kraji ich je celkom 5, z ktorých dve zahŕňajú štátnu hranicu.

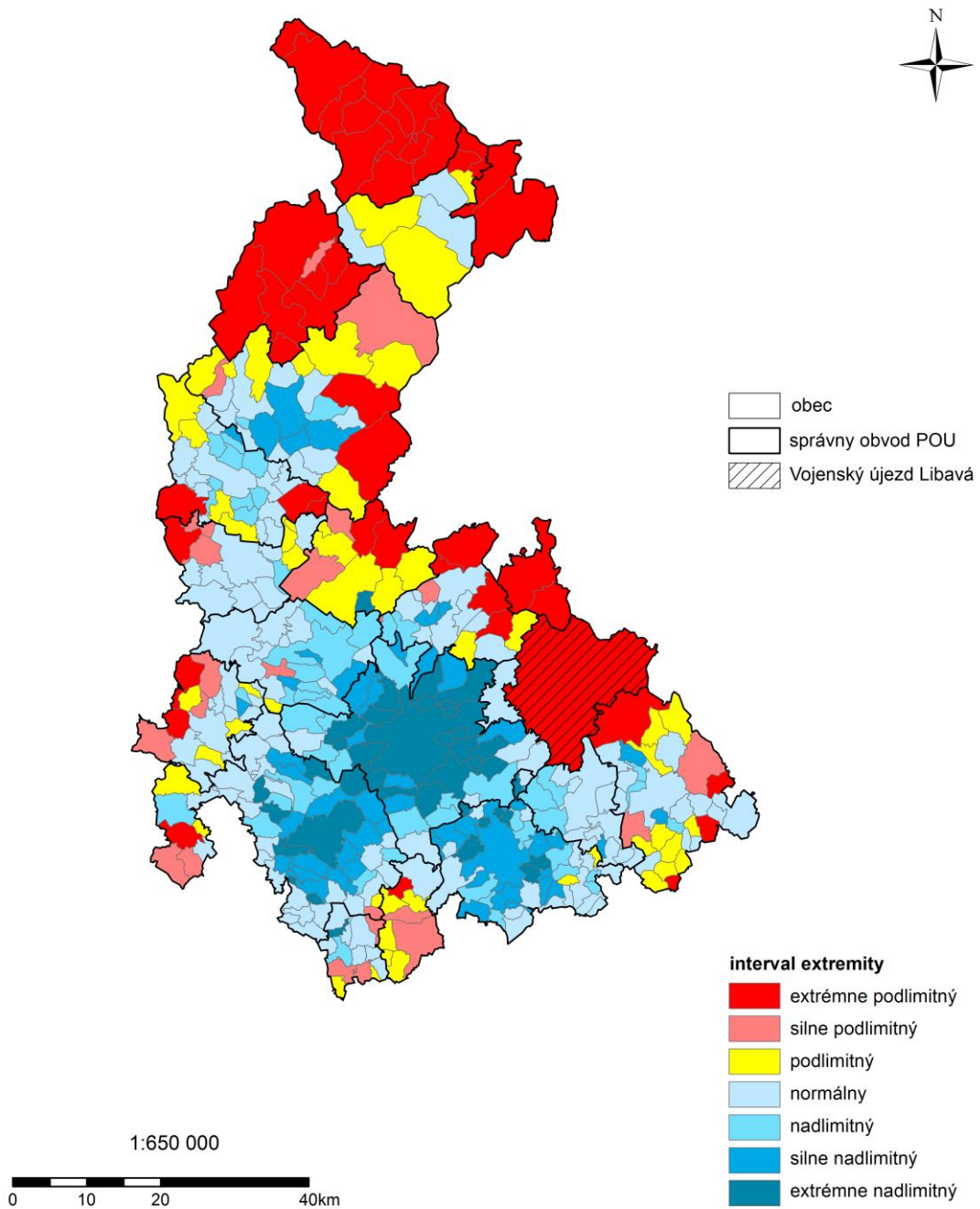
Južnejšie po západnej krajskej hranici na rozhraní POU Zábřeh a Mohelnice sa už častejšie opakuje menšie periférne územie, ktorého základ tvoria obce Hynčina a Maletín.

Na jednom z piatich trojmedzí, tento krát Olomouckého, Juhomoravského a Pardubického kraja sa rozkladá Konicko, je to taktiež tradičná marginálna oblasť vyskytujúca sa zatiaľ vo všetkých tematických kategóriách periférnych oblastí s plynulou nadväznosťou nad západný, tiež periférny výbežok POU Prostějov.

Oblasť ďalšieho, v poradí už tretieho trojmedzia Olomouckého, Juhomoravského a Zlínskeho kraja prispela k vytvoreniu celkom izolovanej periférie z POU Němčice nad Hanou a Kojetín.

Zrejme a na prvý pohľad identifikovateľné periférne územie relatívne veľkého rozmeru vo svojom okolí naviazal vojenský priestor Libavá zo severu obklopený obvodom POU Moravský Beroun, čiastočne POU Šternberk v jeho východnej časti a z južnej strany plošne rozsiahla obec Potštát.

Rozsahom určite najdlhšie celistvé periférne územie sa nachádza na pomedzí krajskej hranice Olomouckého a Moravskosliezského kraja (vid'. Obr. 26).

Obr. 26: Výsledná syntéza sociálnych indikátorov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity (vlastné spracovanie)

6.5. Výsledná identifikácia periférií Olomouckého kraja

Záverečnou fázou vymedzovania periférnych oblastí v Olomouckom kraji je syntetická analýza štyroch tematických kategórií ukazovateľov. Rozbor na tejto úrovni prebehol za pomoci sčítania normovaných údajov za každú obec podľa druhu periférnosti: demografická, ekonomická, bývania a sociálneho charakteru. Výsledné hodnoty všetkých 399 obcí prešli opäť štandardizáciou a rozdelením do intervalov, ktoré definujú periférnosť.

Takýmto spôsobom bolo v Olomouckom kraji identifikovaných 37 periférnych obcí v extrémne a silne podlimitnom intervale. Nasledujúcich 51 obcí v podlimitnom intervale sa periférnosti len priblížilo. Ich priestorové rozloženie v rámci geografického priestoru kraja takmer súhlasí, alebo sa líši len s miernymi odchýlkami so synteticky vymedzenými marginálnymi územiami, ktoré sa opakovali v jednotlivých kategóriách. Túto skutočnosť dokazuje aj fakt, že všetky periférne obce sa nachádzajú v 12 obvodoch POU, ktoré boli menované už viackrát:

- **POU Javorník** (8) – Bernartice, Bílá Voda, Černá Voda, Kobylá nad Vidnávkou, Stará Červená Voda, Uhelná, Velká Kraš, Vlčice,
- **POU Konice** (6) – Kladky, Ludmírov, Polomí, Raková u Konice, Skřípov, Šubířov,
- **POU Prostějov** (4) – Bousín, Malé Hradisko, Otínoves, Stínava,
- **POU Šternberk** (4) – Hraničné Petrovice, Huzová, Mutkov, Strukov,
- **POU Hanušovice** (3) – Branná, Malá Morava, Vikantice,
- **POU Němčice nad Hanou** (3) – Kovalovice-Osíčany, Pavlovice u Kojetína, Vitčice,
- **POU Hranice** (2) – Provodovice, Zámrsky,
- **POU Šumperk** (2) – Jakubovice, Vernířovice,
- **POU Zábřeh** (2) – Hynčina, Rohle,
- **POU Kojetín** (1) – Oplocany,
- **POU Moravský Beroun** (1) – Norberčany,
- **POU Přerov** (1) - Radkova Lhota.

Súvislé oblasti s koncentráciou periférnych obcí, ktoré sú obklopené obcami z podlimitného intervalu predznamenávajú existenciu periférnych území. V Olomouckom kraji ich je hneď niekoľko, niektoré sa vyznačujú väčšou či menšou mierou kompaktnosti.

Za významnú marginálnu oblasť považujem v zhode s mojimi očakávaniami obvod POU Javorník nachádzajúci sa v severnej časti kraja, je celý obklopený štátnou hranicou s Poľskou republikou. Vymedzením tohto územia sa potvrdila existencia *prihraničných periférií*, ako oblasti lokalizovanej na okraji Olomouckého kraja v značnej vzdialenosti od centra.

Na spomínanú okrajovú oblasť pozdĺž štátnej hranice a na rozmedzí s Pardubickým krajom, južným smerom v mieste nazvanom hraničné trojmedzie plynulo nadväzuje iné periférne územie, primárne vytvorené obvodom POU Hanušovice. Počínajúc touto periférnou oblasťou začala identifikácia *vnútorných periférií*. Základná príčina marginality v tejto oblasti je zakorenená v geografickej polohe, prirodzenej bariérovosti a v demografickej základni.

Neveľké územie, ktoré je charakterizované periférnymi vlastnosťami sa nachádza približne uprostred západnej hranice so susedným Pardubickým krajom medzi POU Zábřeh a Mohelnice. Pravidelne sa vyskytuje v priebehu analýzy tematických kategórií vo väčšom alebo menšom rozsahu. Ohniskovou obcou marginality tejto oblasti je obec Hynčina sprevádzaná obcami Maletín a Krchleby.

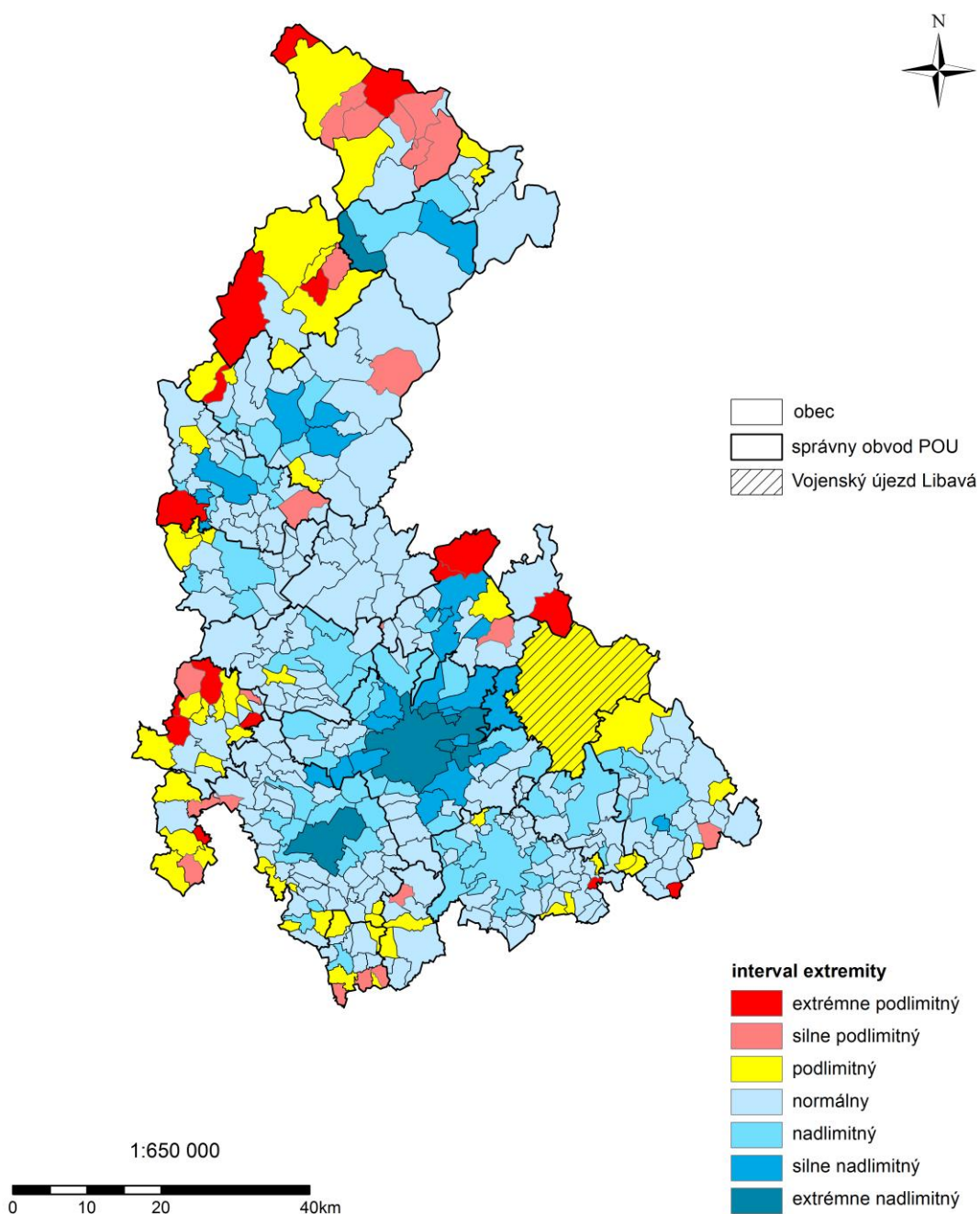
Druhý trojmedzný bod, v okolí ktorého je podľa mojich predpokladov lokalizovaná periférna oblasť leží na rozhraní Juhomoravského, Olomouckého a Pardubického kraja v oblasti známej tiež ako stredozápadná Morava. Táto oblasť pozostáva z viacerých mikroregiónov, ktorých centrá sídlia v Moravskej Třebovej (Pardubický kraj), Boskoviciach (Juhomoravský kraj) a Konici (Olomoucký kraj). Administratívne túto marginálnu oblasť vymedzuje 10 periférnych obcí z POU Konice a západného výbežku POU Prostějov. Počas vymedzovania dôvodov marginality tejto oblasti, sa vyskytla vo všetkých kategóriách takmer v rovnakej miere.

Cez najjužnejšiu oblasť v Olomouckom kraji prechádza hranica spojnic troch regiónov Olomouckého, Juhomoravského a Zlínskeho kraja. Je to už tretia oblasť v kraji, kde bolo na trojmedzí vyselektované periférne územie. Jeho rozsah určujú predovšetkým sociálne indikátory a dostupnosť do centra. Základom 4 periférne obce z obvodov POU Kojetín a Němčice nad Hanou, ktoré zároveň spadajú do okresov Prostějov a Přerov. V okrese Přerov je najnižší počet periférnych obcí 4 zo všetkých okresov v kraji, aj napriek tejto skutočnosti a geografickému rozptýleniu tu nevznikol priestor na ucelenejšiu oblasť, ktorá by bola považovaná za periférnu.

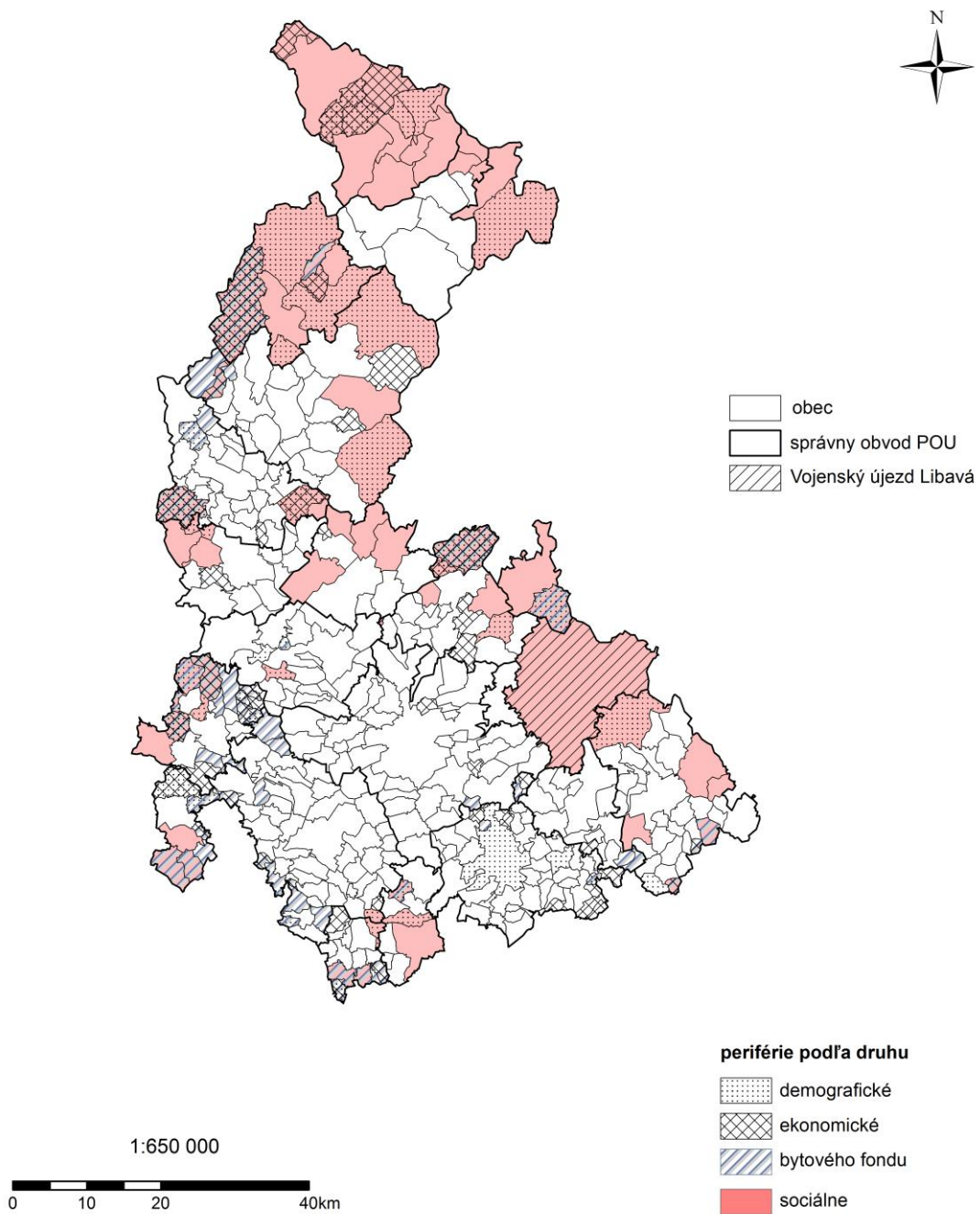
V dnešnej dobe ja javí Vojenský újezd Libavá na hranici s Moravskosliezským krajom ako prirodzená bariéra v rozvoji susedných obcí, ktoré ho obklopujú. Najviac sa tento fakt podpísal na obciach z POU Hranice: Potštát; POU Moravský Beroun:

Norberčany; POU Šternberk: Horní Loděnice, Hraničné Petrovice, Mutkov a Huzová. Obce Huzová a Norberčany boli k Olomouckému kraju pričlenené v roku 2005 a ich periférnosť spočíva hlavne v sociálnych ukazovateľoch (viď. Obr. 27).

Obr. 27: Výsledná syntéza tematických kategórií demografických indikátorov, ekonomických indikátorov, ukazovateľov bývania a sociálnych indikátorov obcí v Olomouckom kraji rozdelených do intervalov extremity (vlastné spracovanie)

Obr. 28: Výskyt obcí aspoň v jednej tematickej kategórii charakterizujúcej dôvod periférnosti v Olomouckom kraji (vlastné spracovanie)

6.6. Komparácia výsledkov

Na vymedzenie, marginálnych oblastí existuje hneď niekoľko metód. Z dôvodu overenia správnosti výberu môjho postupu som sa inšpiroval "Úsekom regionálneho rozvoja a bývania" ÚRS Praha, ktorý v roku 2007 vymedzil periférne regióny Českej republiky zaujímavou a prehľadnou metódou súčtu poradí tematických ukazovateľov, ktorými boli:

- vývoj obyvateľstva,
- štruktúra obyvateľstva,
- ekonomické charakteristiky,
- bývanie a bytová výstavba.

Za periférne obce boli vybrané potom tie, ktoré sa nachádzali v 4 najnepriaznivejších deciloch.

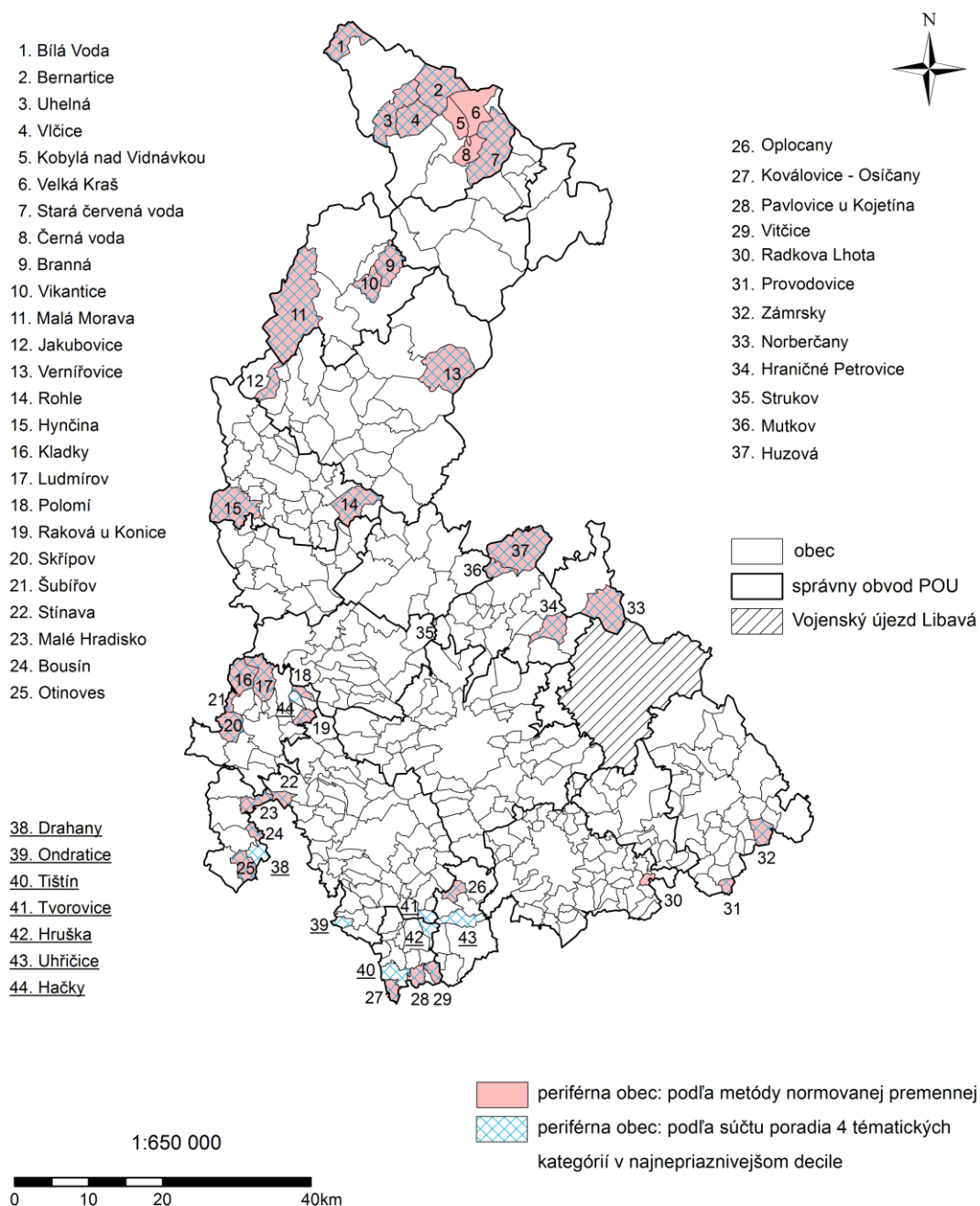
Použitím tejto metódy a aplikácii na obce Olomouckého kraja, kde som za súčet kategórií tematických ukazovateľov použil štandardizované synteticky získané hodnoty:

- periférii demografického charakteru,
- periférii ekonomického charakteru,
- periférii bytového charakteru,
- periférii sociálneho charakteru,

som dospel k súhrnnému vymedzeniu 40 periférnych obcí z najnepriaznivejšieho decilu po vyhodnotení súčtu poradí 4 tematických kategórií. Pri porovnaní výsledného súboru periférnych obcí identifikovanými metódou, ktorú som použil ako základ pre túto prácu, teda syntézu 4 tematických kategórií a následnú štandardizáciu zosumarizovaných dát, ktoré prešli procesom pridelenia do intervalov periférnosti, bol vymedzený komplex 37 periférnych obcí.

Výsledkom práve zmieneného porovnania bola zhoda vymedzených periférnych obcí v 33 prípadoch. Obce, ktoré sa vyskytli v oboch prípadoch: *Bernartice, Bílá Voda, Bousín, Branná, Hraničné Petrovice, Huzová, Hynčina, Jakubovice, Kladky, Koválovce-Osíčany, Ludmírov, Malá Morava, Malé Hradisko, Mutkov, Norberčany, Oplocany, Otinoves, Pavlovice u Kojetína, Polomí, Provodovice, Raková u Konice,*

Rohle, Skřípov, Stará Červená Voda, Stínava, Strukov, Šubířov, Uhelná, Vernířovice, Vikantice, Vitčice, Vlčice, Zámrský. Syntetickým postupom vymedzené 4 periférne obce Černá Voda, Kobylá nad Vidnávkou a Velká Kraš z predkladanej práce sa v súbore obcí vymedzených metódou posledného decilu neobjavili. Opačným smerom sa nezhodovalo 7 obcí: Drahany, Hačky, Hruška, Ondratice, Tištin, Tvorovice, Uhřičice.

Obr. 29: Periférne obce Olomouckého kraja: výsledná komparácia (vlastné spracovanie)

7. ZÁVER

Podstatou predkladanej diplomovej práce bolo vymedzenie a lokalizácia periférnych území. Na základe rozmanitých ukazovateľov rozdelených do tematických kategórií demografických, ekonomických, bývania a sociálnych indikátorov podľa príbuzenského významu a za použitia zvolenej metodológie identifikovať oblasti, potykajúce sa s rôznorodými rozvojovými možnosťami pri dosiahnutí určitých medzí rozvoja. Počas rozboru jednotlivých ukazovateľov sa ukázalo, že rozsah ich účinnosti je v čase premenlivý. Dôležitou súčasťou rozmiestnenia periférií v geografickom priestore a vzťahu jadrových oblastí s oblasťami marginálnymi je kľúčová vnútorná a prihraničná pozícia skúmaných sídelných jednotiek. Východiskom pre samotné rozpoznanie marginálnych obcí a území sa mi stala dátová základňa jednotlivých indikátorov štandardizovaných metodikou normovanej premennej. Tieto výsledky prispeli k vzniku veľmi hodnotného grafického vyjadrenia kartografickou metódou.

V priebehu vzniku tejto práce som z vlastných skúseností a poznatkov predpokladal lokalizáciu niektorých periférnych oblastí, táto domnienka sa mi bezvýhradne potvrdila. Jednalo sa o vnútorné marginálne územie rozprestierajúce sa na rozmedzí kraja Olomouckého, Pardubického a Juhomoravského, známe tiež ako stredozápadná Morava. Pracovný názov spomínaného územia je Konicko, ktoré bolo doplnené o západný výbežok Prostějovska, ktoré spolu bezprostredne susedia a spoločne tak dotvárajú celistvosť územia.

Nasledujúcou oblasťou, ktorá bola pracovne pomenovaná Jesenicko s predpokladom možnej identifikácie periférnosti sa podarilo takisto vymedziť. Táto oblasť je územne pomerne rozsiahla, obklopená štátnou hranicou z troch svetových strán. Lokalizácia takto limitovaného územia doslova ukázkovo definuje prihraničnú marginálnu oblasť severozápadne v okrese Jeseník, na ktorú priamo nadväzuje pozdĺžne periférna oblasť v špecificky umiestnenom priestore trojitého stretu štátnej hranice a krajských hraníc v obvode Hanušovicka. Okrem týchto očakávaných periférnych oblastí, ktoré sú svojou intenzitou a veľkosťou najpodstatnejšie, objavili sa v rámci Olomouckého kraja ešte ďalšie. Ich rozmeru sa však už pripisuje podstatne menší význam. Umiestnenie takýchto území je vo veľkej väčšine prípadov v blízkosti krajských hraníc. Na záver bola vypracovaná komparácia výsledkov vymedzenia komplexných periférnych obcí s inou metódou, ktorá dopadala nad očakávanie.

Kľúčové slová: regionálny rozvoj, Olomoucký kraj, obec, periférne územie, hranice, administratívne jednotky,

8. SUMMARY

The purpose of present thesis was to define the localization of peripheral areas. On the basis of various indicators divided into thematic categories: demographic, economic, housing and social indicators. According to the relationship meaning by using the chosen methodology to identify areas dealing with various development options when reaching certain limits of development. During the analysis of the indicators has shown that the range of their effectiveness is variable in time. An important part of the deployment peripheries in geographic area and relationship between central and marginal areas is an internal and border position of studied residential units.

The basis for the detection of marginal municipalities and territories is a data base of the indicators standardized by using the methodology of normalized variable. These results contributed to a very valuable graphic expression by using cartographic method.

Key words: regional development, peripheral areas, Olomouc region, municipalities, administrative units, rural areas,

9. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ARMSTRONG, Harvey; Taylor Jim. *Regional Economics and Policy*. London: Harvester Wheatsheaf. 1993.
- BLAŽEK, Jiří; NETRDOVÁ, Pavlína. *Aktuální tendence lokální diferenciace vybraných socioekonomických jevů v Česku: směřuje vývoj k větší mozaikovosti prostorového uspořádání?* In: *Geografie*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2012.
- BLAŽEK, Jiří; UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum, 2002.
- BOUDEVILLE, Jacques. *Problems of Regional Economic Planning*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 1966.
- BRABEC, Jan. *Diferenciace periferních území Plzeňského kraje v letech 1991 a 2001*. Praha, 2002. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.
- ČERMÁK, Ladislav. *Hodnocení vztahu dopravní dostupnosti a exponovanosti území*. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2005.
- DVOŘÁKOVÁ, Nina; NOVÁK, Jakub; POSPÍŠILOVÁ Lucie; TEMELOVÁ, Jana. *Každodenní život, denní mobilita a adaptační strategie obyvatel v periferních lokalitách*. In: *Sociologický časopis. 4*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2011.
- DŽUPINOVÁ, Eva; HALÁS, Marián; HORŇÁK, Marcel; HURBÁNEK, Pavol; KÁČEROVÁ, Marcela; MICHNIAK, Daniel; ONDOŠ, Slavomír; ROCHOVSKÁ, Alena. *Periférnosť a priestorová polarizácia na území Slovenska*. Bratislava: Geografika, 2008.
- FRIEDMANN, John. *A theory of polarized development*. In: *Urbanization, Planning and National Development*. London: Sage Publications. 1973.
- GRIEŠ, Jozef. *Komplexní demografická charakteristika Olomouckého kraje*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- HALÁS, Marián. *Priestorová organizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska*. In: *Sociologický časopis 2*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2008.
- HAMPL, Martin. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita v Karlova v Praze. 1987.

- HAMPL, Martin. *Teorie strukturální a vývojové organizace geografických systémů: principy a problémy*. Brno: Geografický ústav ČSAV. 1988.
- HAMPL, Martin. *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Praha: DemoArt. 1998.
- HAMPL, Martin. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 2005.
- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel; JANČÁK, Vít; MARADA, Miroslav. *Perspektivy vývoje periferních oblastí České republiky*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 2001.
- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel; JANČÁK, Vít; MARADA, Miroslav. *Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí*. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2005.
- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel; JANČÁK, Vít; MARADA, Miroslav; VONDRÁČKOVÁ, Petra. *Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka*. In: *Geografie*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2010.
- HEŘMANOVÁ, Eva. *Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991.
- HYNEK, Alois; HYNEK, Nikola; KARVÁNKOVÁ, Petra; ŘEZNÍK, Tomáš. *Středozápadní Morava: periferie, nebo semiperiferie?* In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2005.
- CHABIČOVSKÁ, Kateřina. *Vymezování problémových území v krajích ČR*. In: *XI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách.: Sborník příspěvků z kolokvia*. Brno: Masarykova Univerzita. 2008.
- CHROMÝ, Pavel; JANŮ, Helena. *Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*. Praha: Univerzita Karlova. 2003.
- JERÁBEK, Milan. ed.: *Geografická analýza pohraničí České republiky*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. 1999.

- JEŘÁBEK, Milan. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia. 2004.
- KOCHOVÁ, Veronika. *Polarizace ekonomického růstu v Olomouckém kraji*. Zlín, 2010. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- KOSCHIN, Felix. *Demografie poprvé*. Praha: Oeconomica, 2005.
- KRAFT, Stanislav; KUBEŠ, Jan: *Periferní oblasti jižních Čech a jejich sociálně populační stabilita*. In: *Sociologický časopis*. 4. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2011.
- KRTIČKA, Luděk. *Úvod do kartografie*. Ostrava: Ostravská Univerzita v Ostravě. 2007.
- KUČERA, Zdeněk; KUČEROVÁ, Silvie; PERLÍN, Radim. *Typologie venkovského prostoru Česka*. In: *Geografie*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2010.
- LEIMGRUBER,
- MARADA, Miroslav. *Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy*. In: *Geografie*. Praha: Česká geografická společnost. 2001.
- MAREŠ, Petr. *Sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze: diskurs a realita*. In: *Sociální vyloučení a sociální politika*. Brno: Masarykova Univerzita. 2006b.
- MIKŠÁTKOVÁ, Anna. *Vývoj příhraničních aktivit v periferní oblasti Jesenicka a Bruntálska ve druhé polovině 20. století*. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2005.
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČESKÉ REPUBLIKY. *Strategie regionálního rozvoje České republiky*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. 2006.
- MUSIL, Jiří; MÜLLER, Jan. *Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze*. In: *Sociologický časopis*. 2. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2008a.
- MUSIL, Jiří; MÜLLER, Jan. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. Praha: CESES FSV UK. 2008b.
- PAVLÍK, Zdeněk; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka; ŠUBRTOVÁ, Alena. *Základy demografie*. Praha: Academia. 1986.

- PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie českého venkova*. In: *Zemědělská ekonomika*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 1998.
- PILEČEK, Jan. *Příspěvek k metodice vymezení periferních oblastí: modelové území okresu Prachatice*. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. 2005.
- SIWEK, Tadeusz. *Česko-polská etnická hranice*. In: *Spisy FF Ostravské univerzity*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity. 1996.
- SLEZÁK, Lubomír. *Zemědělské osídlování pohraničí Českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Blok. 1978.
- TOUŠEK, Václav; KUNC, Josef; VYSTOUPIL, Jiří. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

Internetové zdroje:

- *Databáze demografických údajů za obce ČR* [online]. 2012 [cit. 2012-10-02]. ČSÚ. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm>.
- *Dojíždka za prací a do škol v Olomouckém kraji (na základě výsledků SLDB 2001)* [online]. 2012 [cit. 2012-10-13]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/krajp/13-7109-04-xm>>.
- HEISIG, Jan. *Aplikacergsg.sci.muni.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-11-11]. Aplikace v regionální a sociální geografii. Dostupné z WWW: <<http://aplikacergsg.sci.muni.cz/pruvodce-daty-a-jejich-zdroji>>.
- *Olomoucký kraj* [online]. 2012 [cit. 2010-12-21]. ČSÚ. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/kraj>>.
- *Plánování a měření trasy* [online]. 2012 [cit. 2012-11-23]. Mapy.cz, s.r.o. Dostupné z WWW: <<http://mapy.cz/#x=15.312268&y=49.817333&z=6&t=r>>.
- *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785-20011* [online]. 2011 [cit. 2012-10-22]. ČSÚ. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.
- *Postavení venkova v Olomouckém kraji* [online]. 2012 [cit. 2012-10-04]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/krajkapitola/711361-09--97>>.
- *Publikace SLDB 2001* [online]. 2012 [cit. 2012-12-17]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/publikace_sldb_2001%3C!_obce_%3E>.

- *Regionální rozdíly v demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji Olomouckého kraje v letech 2000 až 2005* [online]. 2012 [cit. 2012-09-28]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/krajp/13-7116-07-xm>>.
- *Rozvoj venkova v Olomouckém kraji v letech 2000 - 2006* [online]. 2012 [cit. 2012-12-04]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < http://notes3.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/krajkapitola/13-71n1-08-2000___2006-08>.
- *Rozvoj venkova* [online]. 2012 [cit. 2012-11-19]. Olomoucký kraj. Dostupné z WWW: < <http://www.kr-olomoucky.cz/rozvoj-venkova-cl-179.html>>.
- *Sčítání lidu, domů a bytů 2001* [online]. 2012 [cit. 2012-11-29]. ČSÚ. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/index>>.
- *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2012 [cit. 2012-12-29]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/sldb-xm> >.
- *Silniční doprava* [online]. 2012 [cit. 2012-11-20]. Olomoucký kraj. Dostupné z WWW: < <http://www.kr-olomoucky.cz/silnicni-doprava-cl-33.html>>.
- *Statistiky nezaměstnanosti* [online]. 2012 [cit. 2012-12-02]. Integrovaný portál MPSV. Dostupné z WWW: < <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>>.
- *Statistická ročenka Olomouckého kraje 2011* [online]. 2012 [cit. 2012-09-20]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/krajpubl/711011-11-r_2011-xm>.
- *Veřejná databáze* [online]. 2012 [cit. 2012-10-13]. ČSÚ. Dostupné z WWW: < <http://vdb.czso.cz/vdbvo/uvod.jsp>>.
- *Vydané publikace* [online]. 2012 [cit. 2012-10-09]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/krajaktual?readform&kraj=xm>>.
- *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci 2012* [online]. 2012 [cit. 2012-10-29]. ČSÚ. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/9701-12>>.
- *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Olomouckého kraje 2010* [online]. 2012 [cit. 2012-10-25]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/krajp/711364-11-xm>>.
- *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Olomouckého kraje 2011* [online]. 2012 [cit. 2012-10-24]. Krajská správa ČSÚ v Olomouci. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/krajp/711364-12-xm> >.

10. ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1: Všeobecná miera hustoty zaľudnenia v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 2: Vekový index obyvateľstva v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 3: Index zmeny počtu obyvateľstva v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity medzi rokmi 2010 – 2011

Príloha 4: Index vzdelanosti v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 5: Registrovaná miera nezamestnanosti v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 6: Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 7: Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou z obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 8: Podiel neobývaných domov a bytov na celkovom počte trvale obývaných objektov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 9: Podiel rekreačných objektov pripadajúcich na celkový počet trvale obývaných objektov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 10: Intenzita bytovej výstavby v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 11: Podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovej výmere obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

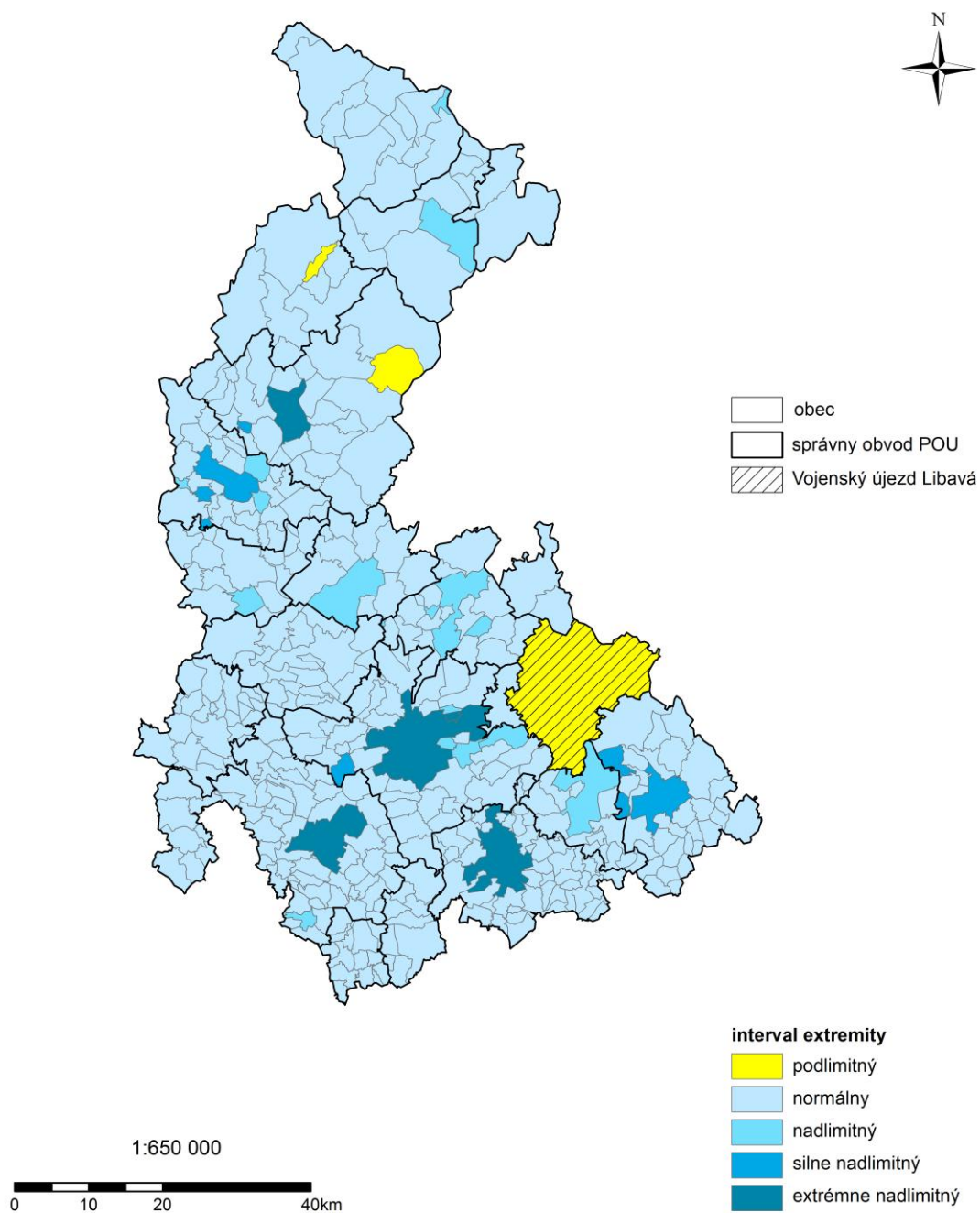
Príloha 12: Časová dostupnosť do krajského mesta z obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 13: Časová dostupnosť do okresných miest Olomouckého kraja z obcí rozdelených do intervalov extremity v rámci jednotlivých okresov

Príloha 14: Volebná účasť na voľbách do poslaneckej snemovne parlamentu ČR v roku 2010 v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

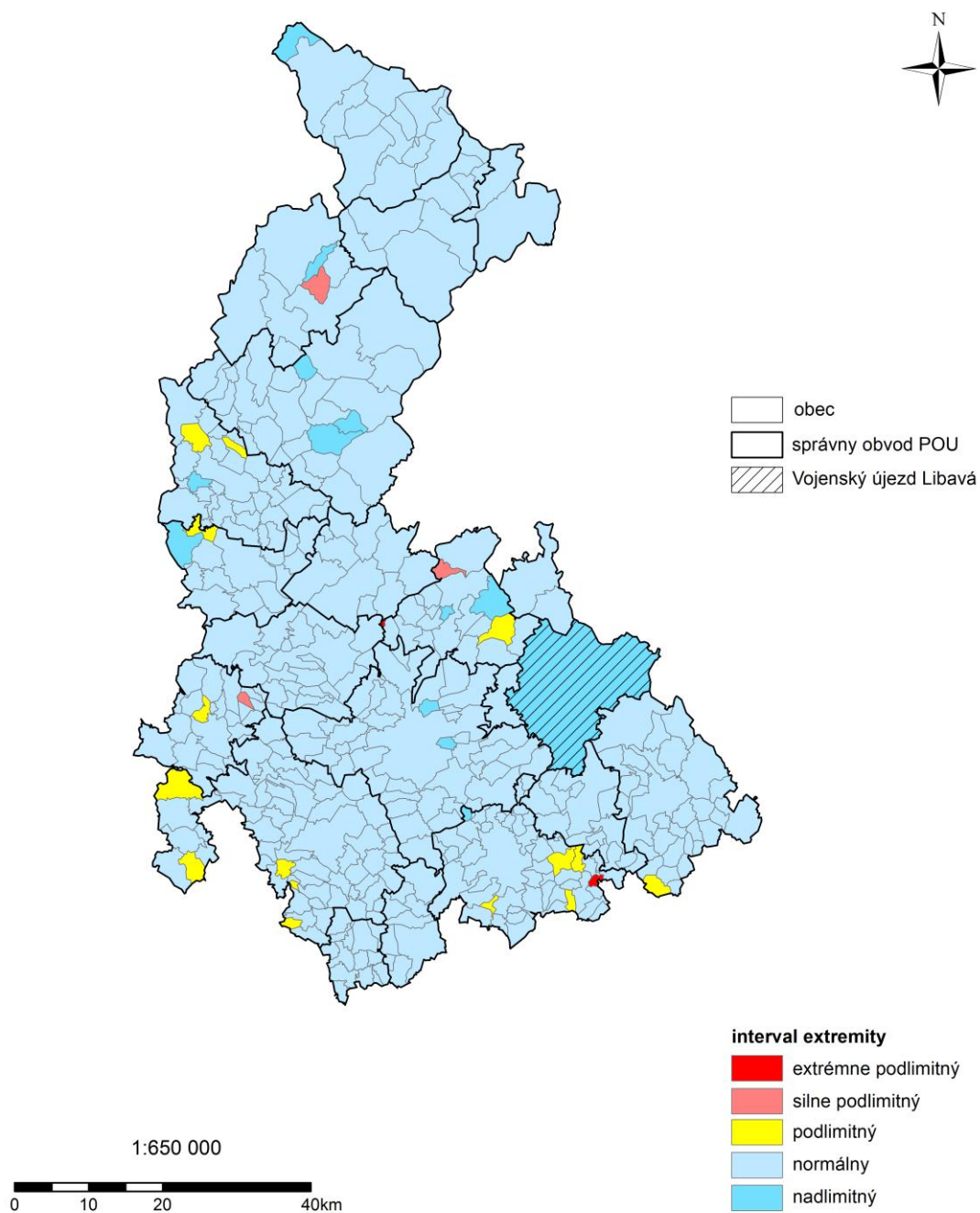
Príloha 15: Podiel bytových domácností s osobným počítačom pripojeným k internetu v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

Príloha 1: Všeobecná miera hustoty zaľudnenia v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

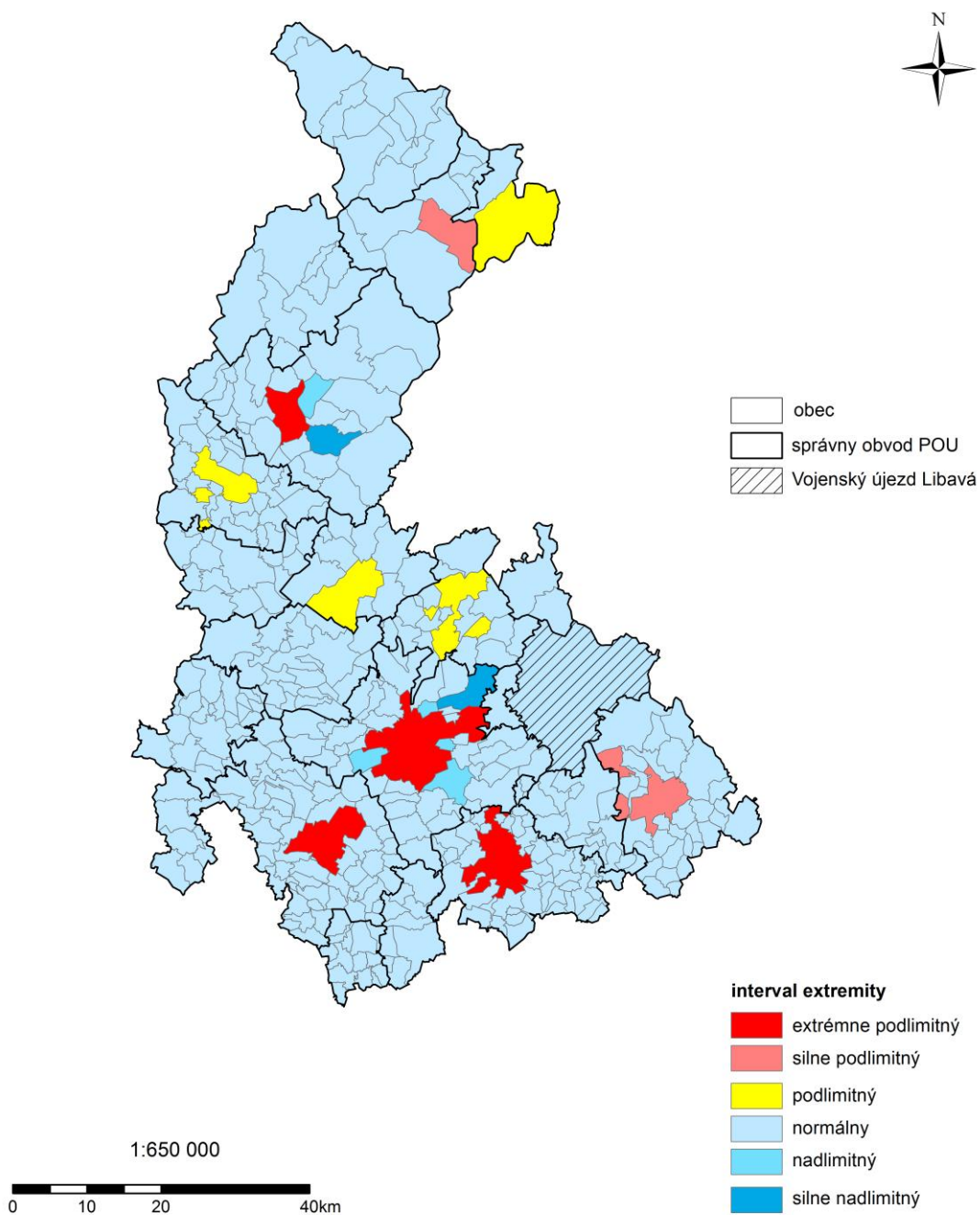
(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2011)

Príloha 2: Vekový index obyvateľstva v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2011)

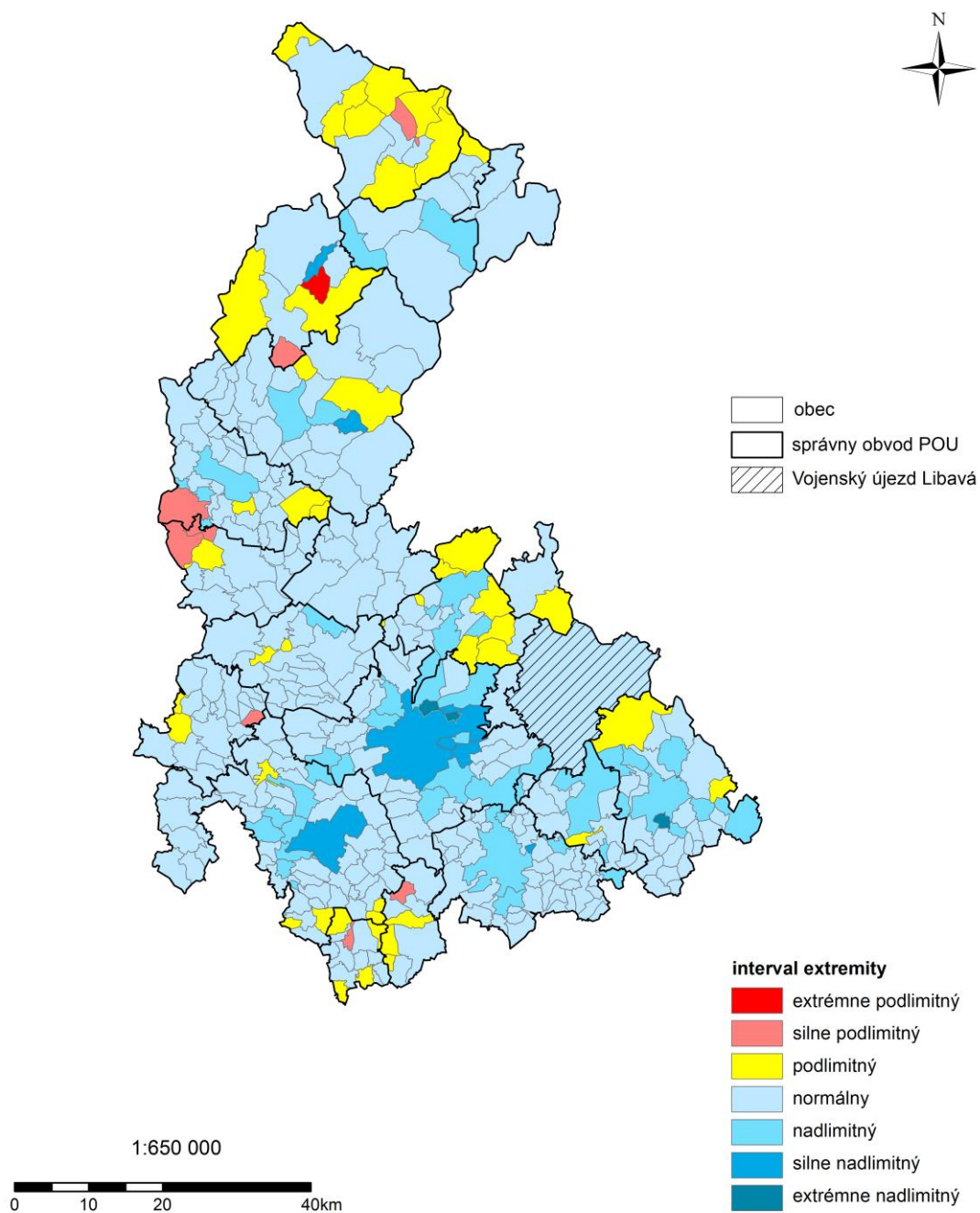
Príloha 3: Index zmeny počtu obyvateľstva v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity medzi rokmi 2010 – 2011

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001 a SLDB 2011)

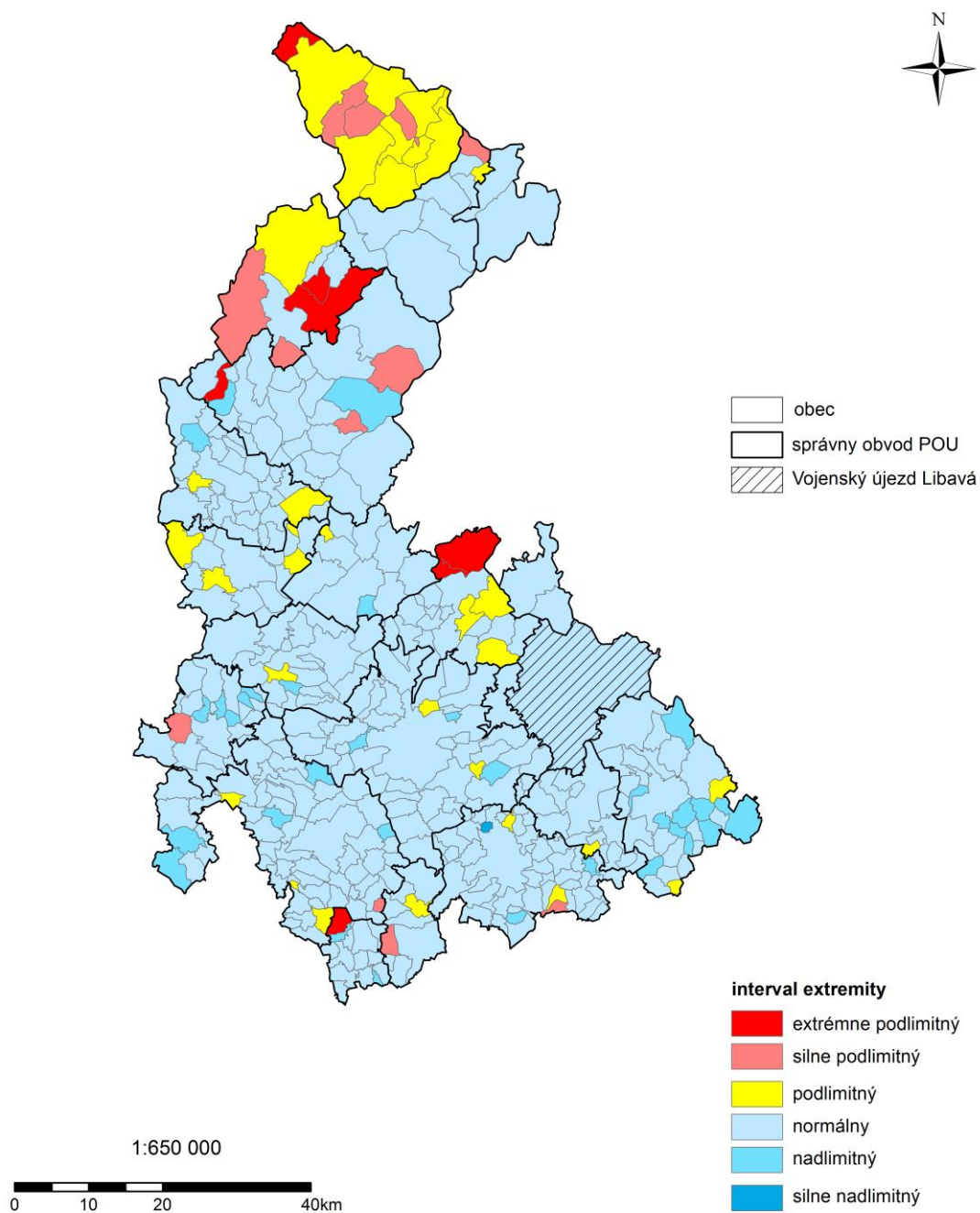
Príloha 4: Index vzdelanosti v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001)

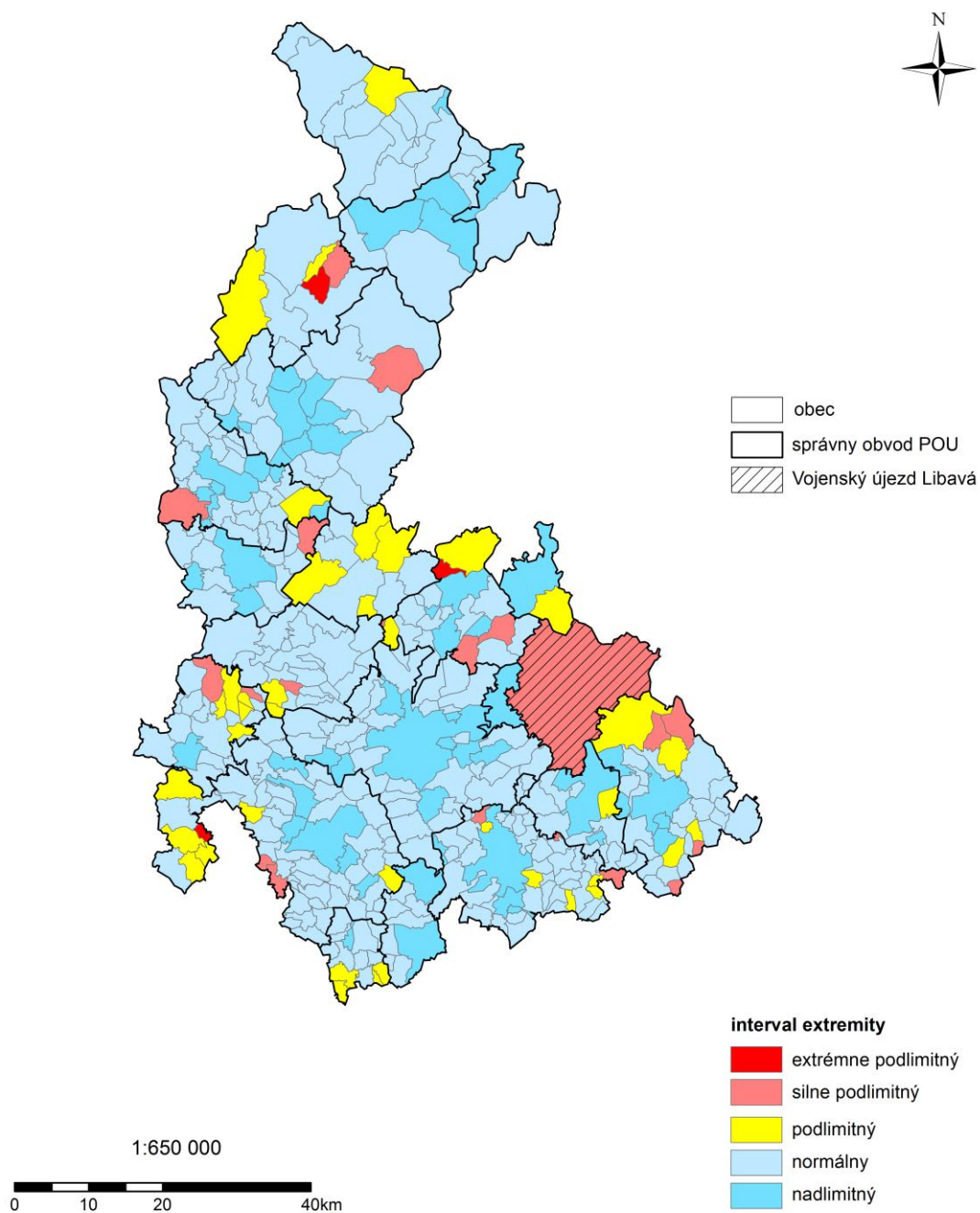

Príloha 5: Registrovaná miera nezamestnanosti v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

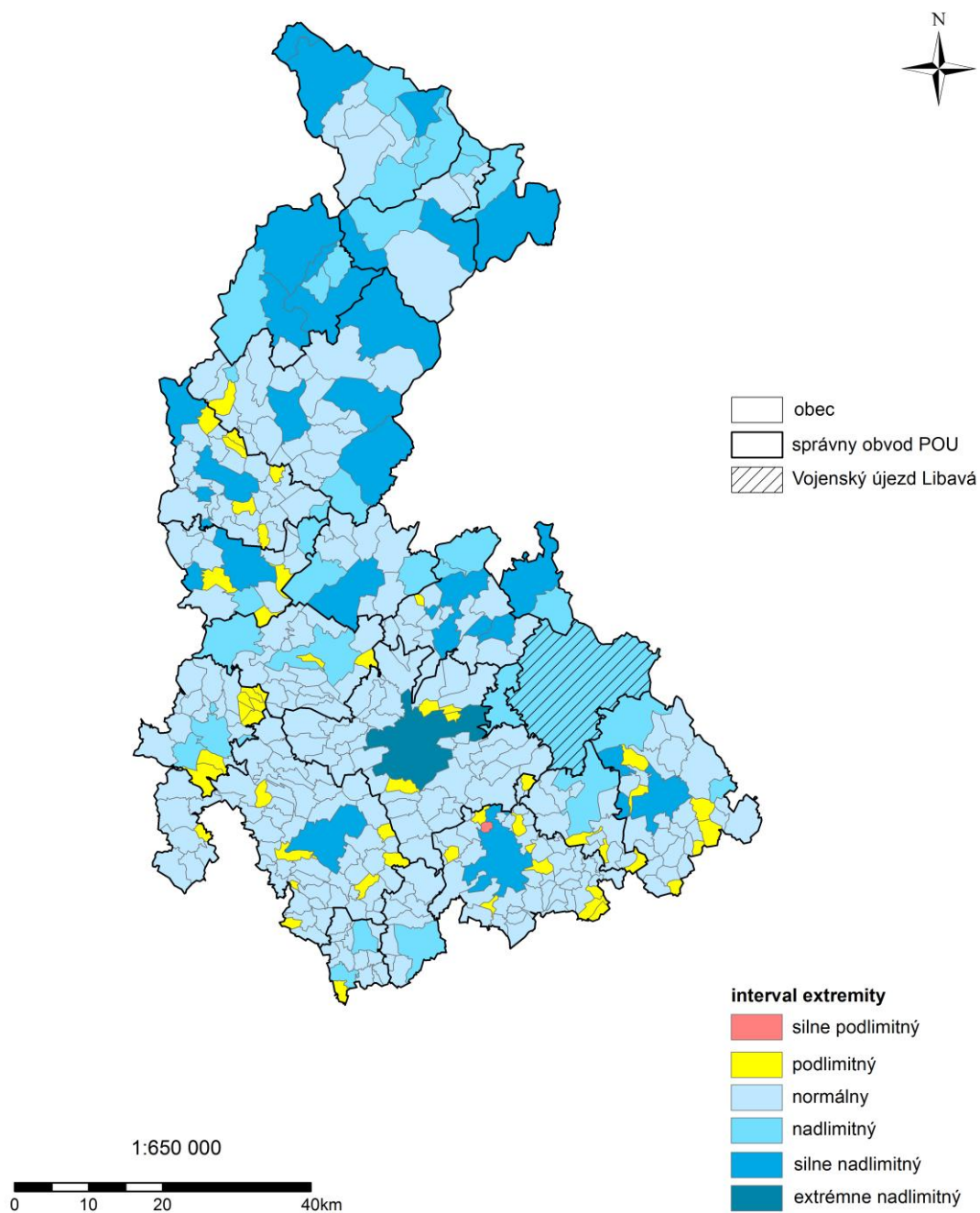
(vlastné spracovanie, zdroj dát MPSV 2011)

Príloha 6: Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných v primárnom sektore v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

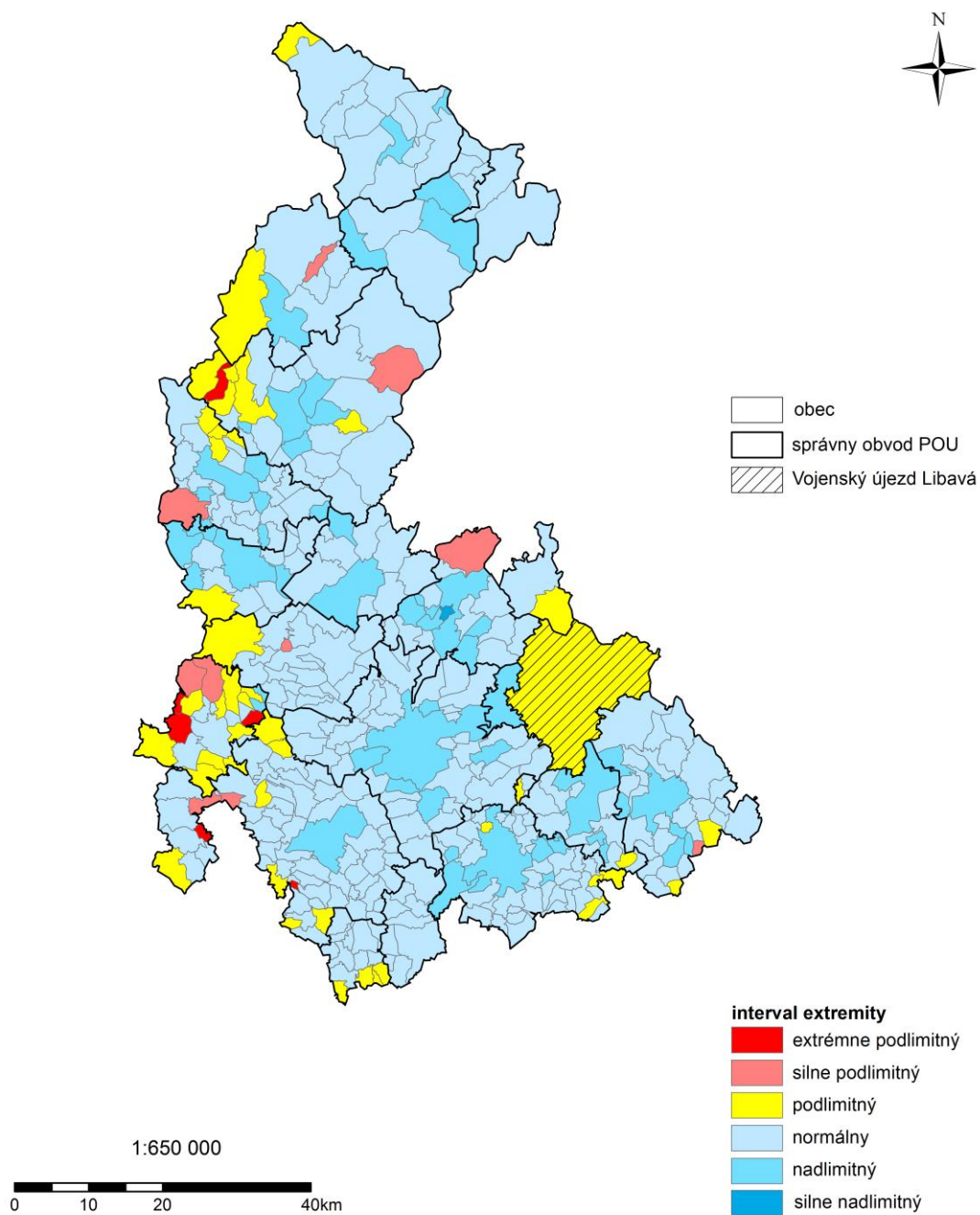
(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001)

Príloha 7: Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov cestujúcich za prácou z obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001)

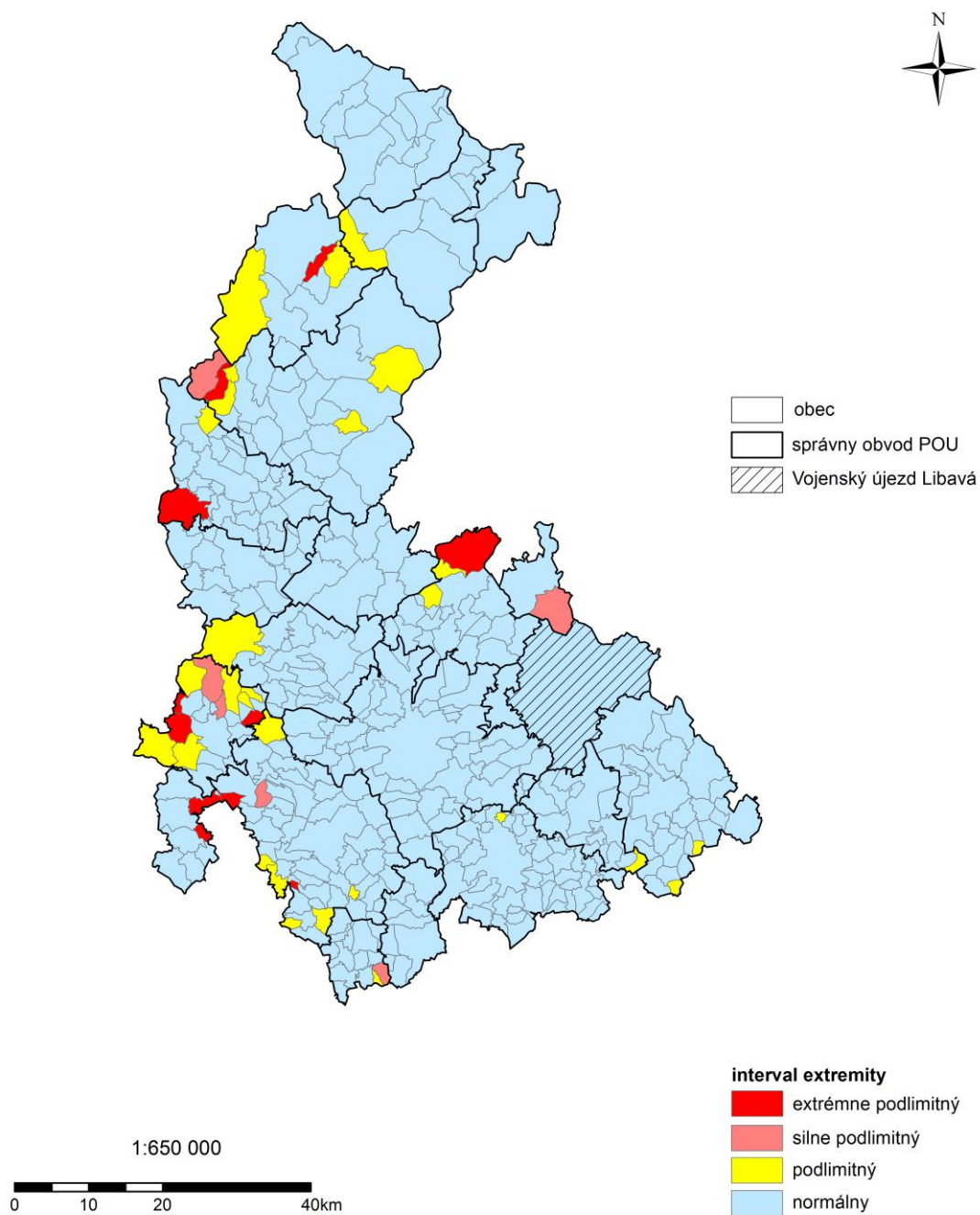
Príloha 8: Podiel neobývaných domov a bytov na celkovom počte trvale obývaných objektov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001)

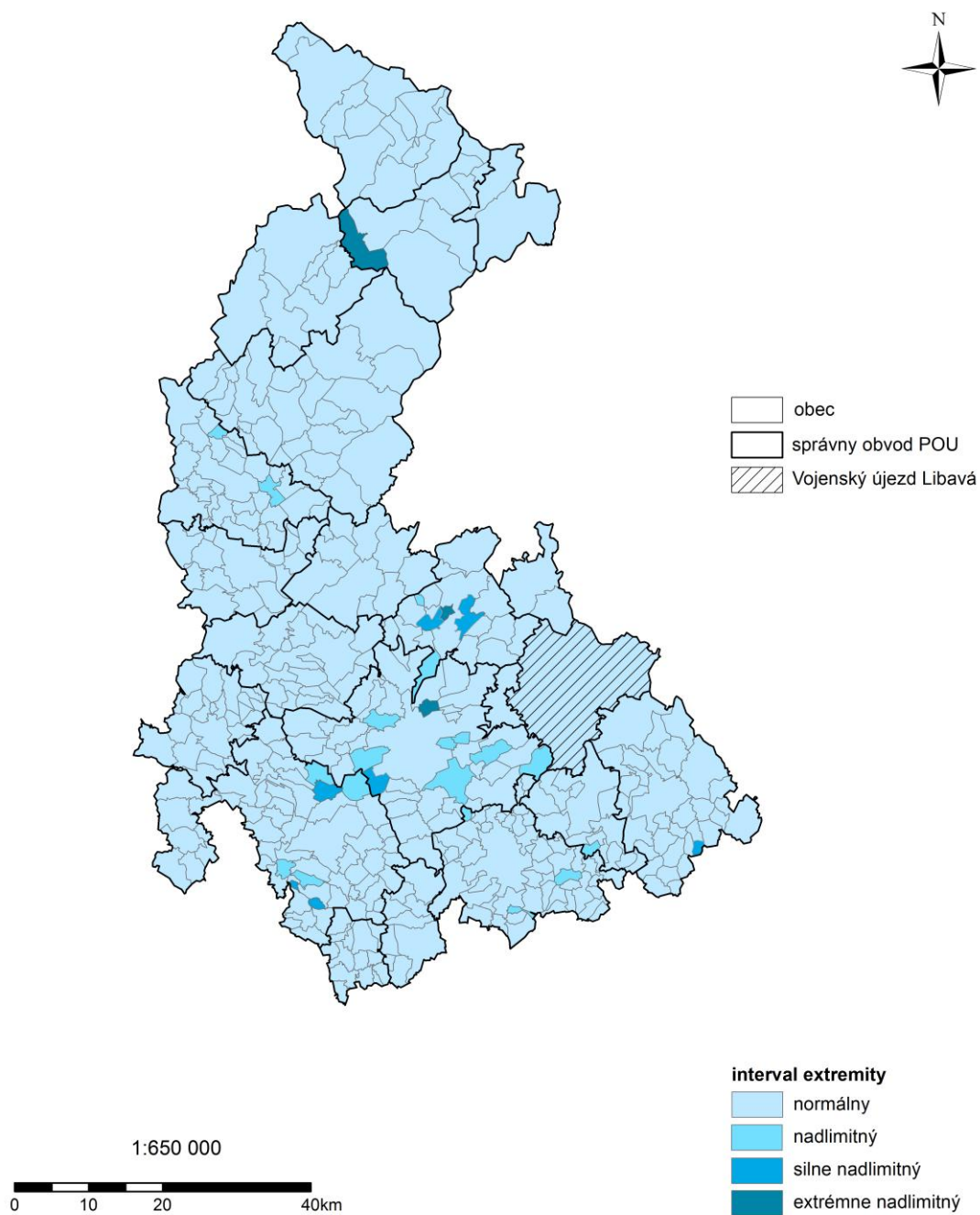

Príloha 9: Podiel rekreačných objektov pripadajúcich na celkový počet trvale obývaných objektov v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

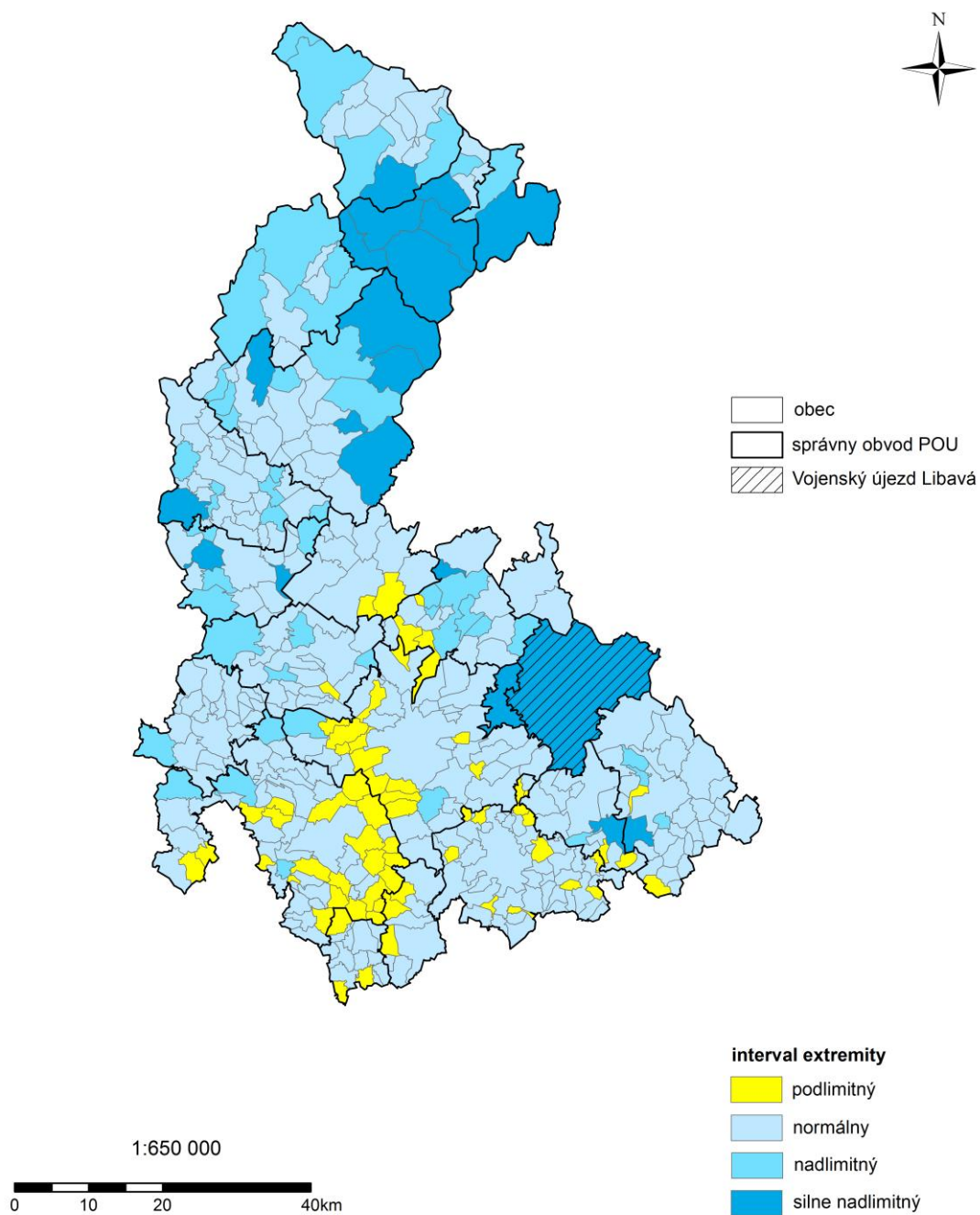
(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2001)

Príloha 10: Intenzita bytovej výstavby v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

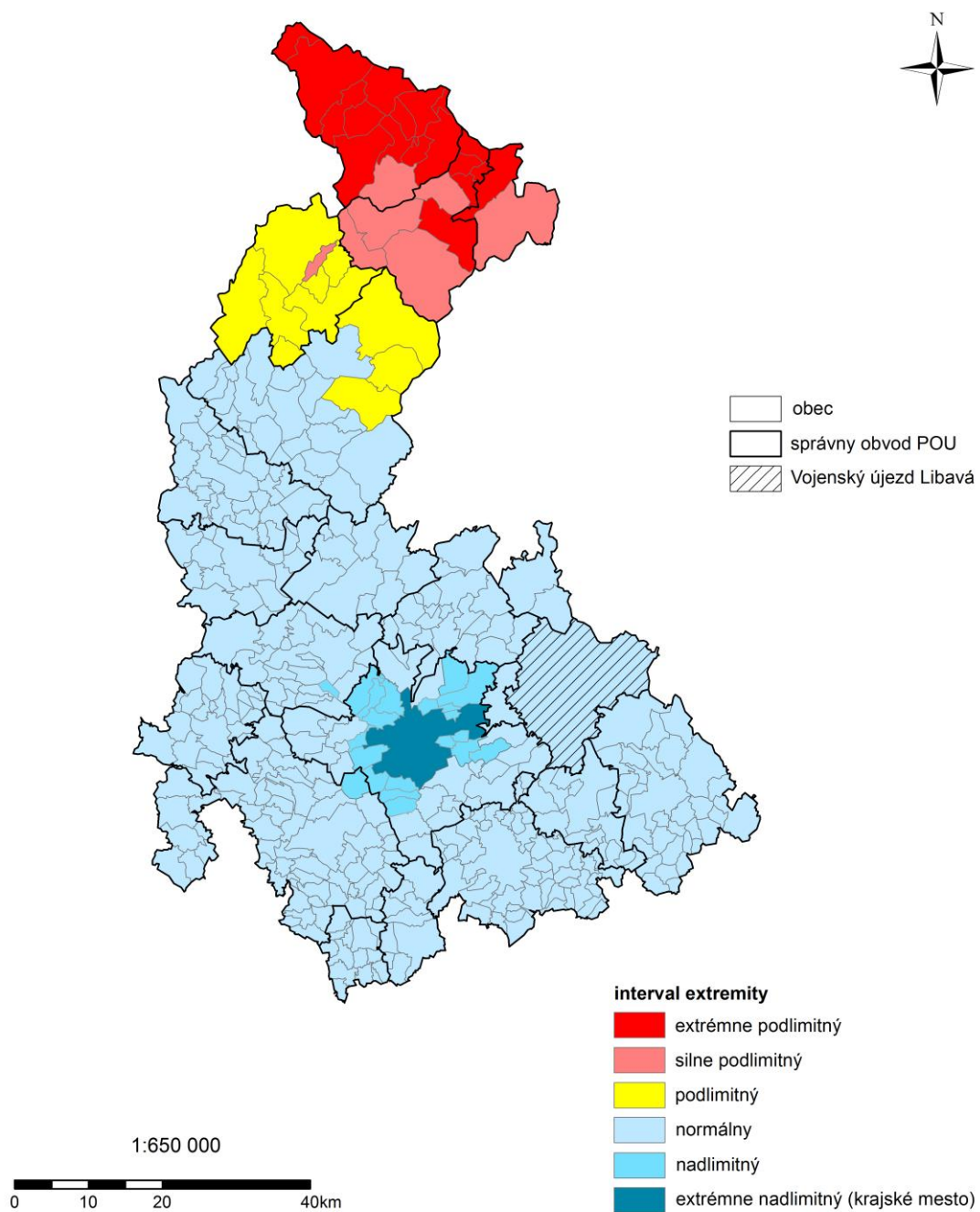
(vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ 2006 - 2011)

Príloha 11: Podiel poľnohospodárskej pôdy na celkovej výmere obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát SLDB 2011)

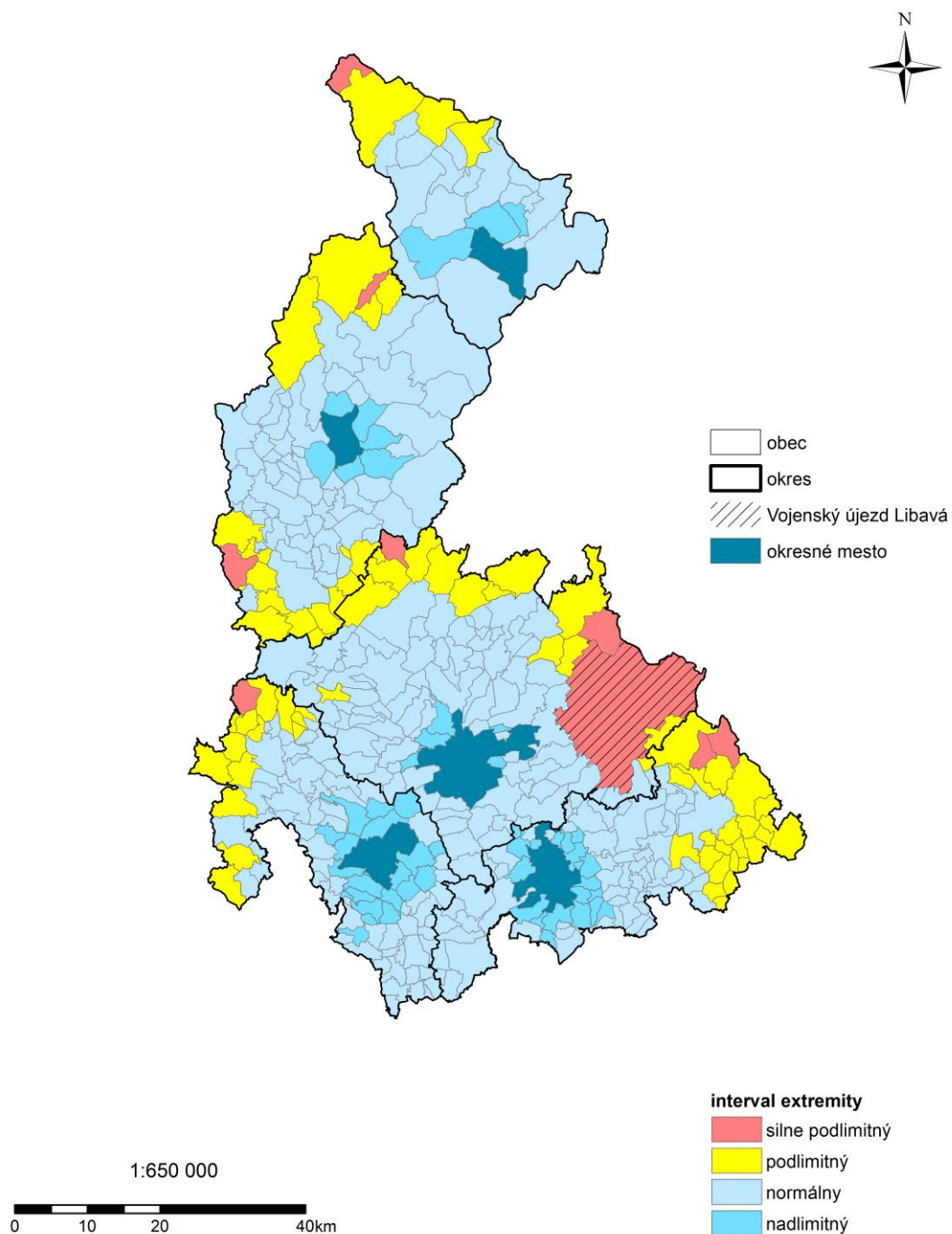
Príloha 12: Časová dostupnosť do krajského mesta z obcí Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát www.mapy.cz)

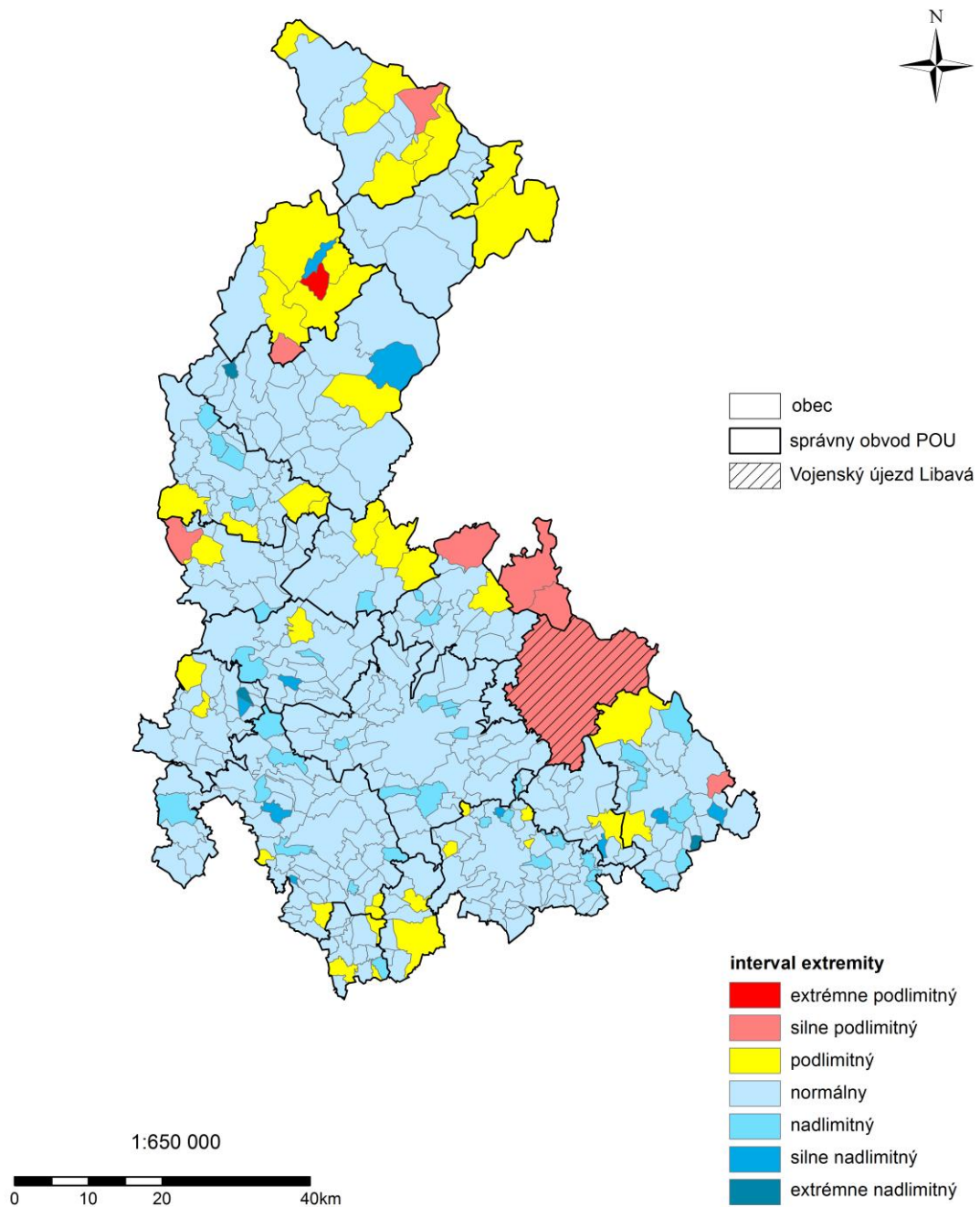

Príloha 13: Časová dostupnosť do okresných miest Olomouckého kraja z obcí rozdelených do intervalov extremity v rámci jednotlivých okresov

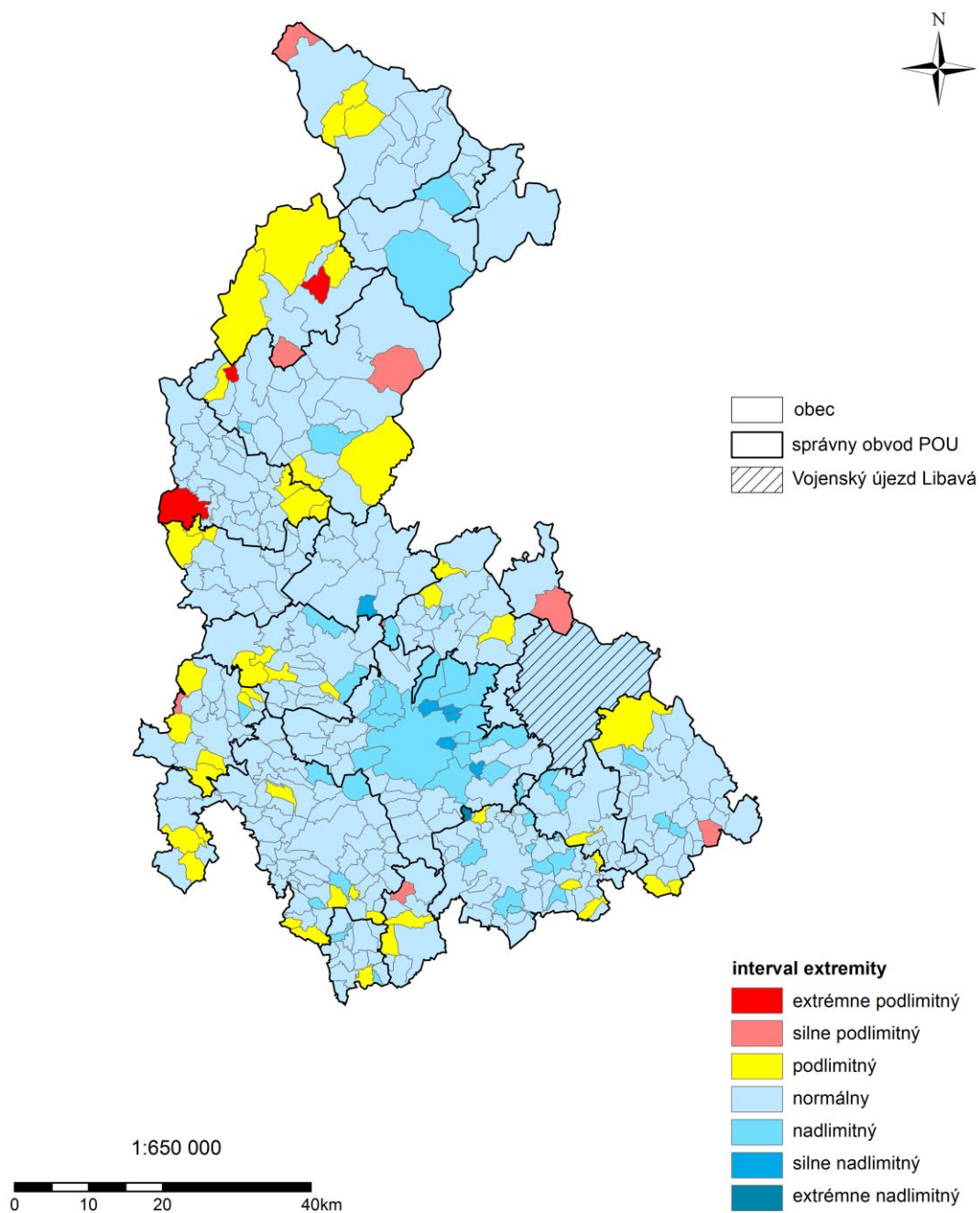
(vlastné spracovanie, zdroj dát www.mapy.cz)

Príloha 14: Volebná účasť na voľbách do Poslaneckej snemovne parlamentu ČR v roku 2010 v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, zdroj dát ČSÚ 2010)

Príloha 15: Podiel bytových domácností s osobným počítačom pripojeným k internetu v obciach Olomouckého kraja rozdelených do intervalov extremity

(vlastné spracovanie, SLDB 2011)